

יהדות חופשית

תחיל"ה - תנועה חילונית ישראלית ליהדות הומניסטית, ינואר 1994, מס' 1

3 יאיר צבן

התרבות העברית החדשה -
תשתית הזהות היהודית
החילונית

7 דן מלר

מהי מזוזה לחילוני

9 יעקב מלכין

מילון מושגים לאורח חיים
יהודי חילוני

13 אבשלום אליצור

בגידת הציונות החילונית
ביהודי אתיופיה

16 חיים כהן

"אנו ההומניסטים, התגברנו
על הצורך באל"

17 אורי בן-צבי

מי מבחד מנישואין אזרחיים?

21 יוסף גואל

תחיל"ה בין שומאל, מרכז וימן

27 אלוף הראבן

כיצד ללמד יהדות בבתי-ספר

תוכן החוברת

21 יוסף גואל - תחיל"ה בין

שמאל, מרכז וימין

- * תחיל"ה - תנועת מתנדבים
- * פוליגמיה בצו בתי דין רבניים
- * שדולה לגיוס בחורי ישיבות

24 בצלאל עמיקם - הבשר המר

- * משה נגבי - חופש מדת

25 יורם בר - יוצאים בשאלה

- * חמישית מהדתיים בישראל
- יוצאים לשאלה
- * מהי הל"ל?

27 אלוף הראבן - כיצד ללמד

- * יהדות בבתי ספר?
- * בר מצוה בנוסח חילוני

29 אברהם וולפזון - חופש

- * ההשכלה והיהדות החופשית
- במכללת ארן בת"א
- * החילונים הראשונים

ביקורת ספרים -

31 חנה סמיל'ן - הומניזם - סיפור

בינלאומי

32 יוס' ז"ל - חינוך לבורות

- * שערוריה בבית התפוצות
- * חנוכה - ראשית של מלחמת תרבות

35 אבשלום אליצור - דוד ושמו-

אל: מגרש רוחות שנעשה משיח

37 ספרים חדשים

39 פעולות תחיל"ה

- * צגית - על הניסים של חנוכה ובכלל

17 אורי בן צבי - מי מפחד

מנשואים אזרחיים?

- * מאבק ציבורי למען בחירה חופשית בנישואין
- * נשואים שלא דרך בית הדין הרבני - מה לעשות? למי לפנות?

19 גיל נח"ב - פריזה מן החיים

- בדרך שלנו

- * "מנוחה נכונה" - אופציה חדשה לקבורה חופשית
- * 44.1% מהציבור בעד קבורה חופשית - סקר
- * הקיבוץ - בית היוצר לתרבות חילונית

2 העורך - השלום, הפחד

ומאבק היהדות החופשית בדת

3 'איר צבן' - התרבות העברית

החדשה - תשתית הזהות היהודית החילונית

- * להחזיר את היהודי החילוני ליהדות
- * רבנים כופים בורות ביהדות
- * מלחמת תרבות גם באמריקה

7 דן מלר - מהי מזוזה לחילוני

- למה הוא משתמש בסמלים דתיים?

- * מדוע עדיף הציתתן על השואל?
- * מכללה לרבנים חילוניים
- * בית כנסת חילוני
- * גם היהודי החילוני זקוק לטקס

9 'עקב מלכין' - מה ייחודם של

חיי יהודים חופשיים מדת ההלכה?

- * המכללה ליהדות חופשית ופלורליסטית
- * הסרת עוצר השבת על התחבורה הציבורית
- * עונג שבת חילוני ברחובות

13 אבשלום אליצור - בגידת

הציונות החילונית ביהודי אתיופיה

- * 35 מרכזי לימוד ליהדות חופשית
- * מי מחלל את הכותל?
- * מטה חרום למאבק בכפייה דתית בירושלים

16 חיים כהן - 7 שאלות בנושאי

אמונה

עורך: 'עקב מלכין' עריכה והבאה לדפוס: אורי בן צבי מערכת: יוס' גואל, אברהם וולפזון, צופיה מלר דיוקנאות: פיליס כוור-מלכין

כתב עת זה נכתב והופק ע"י מתנדבים ומומן ע"י מודעות ותרומות פרטיות

בעבודתה החינוכית נתמכת תחיל"ה ע"י הקרן החדשה לישראל, קרן יד הנדיב וקרן דורון

השלום, הפחד ומאבק היהדות החופשית בדת

ישנן דוגמאות נוספות להצלחתו של המאבק החילוני בתופעות הכפיה הדתית. הולכת ומתרחבת תופעת הנשואים האזרחיים. צעירים רבים מעדיפים לקיים חתונה ללא רב ומוותרים על הטקס הדתי. רבנים רפורמים וקונסרבטיבים מציעים אופציה של נשואים אלטרנטיביים במסגרות הדתיות שלהם. עמותת "מנוחה נכונה" הצליחה לשבור את המונופול הרבני על הקבורה, ובקרוב ניתן יהיה לקבור אדם מבלי להזדקק לשירותי החברה קדישא ולערוך טקס אבלות שיכבד את אמונת הנפטר ומשפחתו. מה שנדמה היה כבלתי אפשרי לפני 20 שנים נהיה למציאות. הוכח כי פעולה החלטית ונחושה של אנשי ציבור ואירגונים יכולה לשנות את פני התרבות במדינה, לשפר את איכות החיים ולשחרר אותנו ממגבלות עולה של הכפיה הדתית.

עדיין נותרו תחומים רבים בהם קיימת כפיה דתית או בהם מסתמנות מגמות מסוכנות המאפשרות אותה. נמשכת מגמת "ההחרדה" של החינוך הציוני-דתי-משיחי וכן טרם הוצב סכר בפני מגמת הדתיזציה של שעורי היהדות בחינוך החילוני.

בעידן בו הופך השלום מחלום למציאות, גדלים הסיכויים והסיכונים לחופש התרבות. דווקא עתה דרוש מאמץ מרוכז של כל המאמינים ביהדות חופשית ופלורליסטית, של כל חסידי הסובלנות, להחליץ ליצירת שדולות פוליטיות בינמפלגתיות שיפעילו לחץ על הממשלה והרשויות המקומיות כדי שיחלצו לחיסולה של הכפיה הדתית ויבנו מסגרות בהן ניתן יהיה להגשים הלכה למעשה את מצוות היהדות החופשית.

עתה, עם התחלת תהליך השלום בין יהודים לפלשתינאים בישראל יש סיכוי להאצה נוספת בתהליך השחרור מן הכפיה הדתית. ככל שאיום המלחמה יפחת, ככל שהרגשת המצור תרפה, ככל שעול הבטחון יוקל, כן תגבר הדרישה לנורמליזציה של חיינו כמדינה דמוקרטית מערבית ועמה הדרישה להסרת כל המגבלות הדתיות המאיימות על החופש שלנו לנהוג ולפעול כראות עינינו.

סיכוי זה מלווה כמובן בסיכון מאיים: ככל שיתקדמו מהלכי השלום, על כל הקשיים והסיכונים הצפויים, כן תגבר תלותה של ממשלת העבודה-מרצ בחברי כנסת חרדיים המקיימים את הרוב הזעום של הקואליציה. מנהיגים הדואגים לשלום יטענו כי רק ויתורים לחרדים יבטיחו את שלום הממשלה הפועלת למענו, אולם מי שדואג גם לחופש האדם ולזכויותיו, יפעל נגד הכפיה הדתית הנאכפת עלינו עדיין בתחומים רבים.

תהליך השחרור מהכפיה הדתית מוגשם והולך בישראל מזה שנים רבות ומונהג ע"י ציבור גדול ממפלגות הימין והשמאל, מקרב הדתיים, בעיקר רפורמים וקונסרבטיבים, ומקרב חילוניים, ביניהם כאלה המאוגדים בתנועת תחילה.

בעשור האחרון קיבל תהליך זה תאוצה. תחילה שוחררה תל-אביב מהעוצר ומההסגר על מוסדות אמנות ובידור ששרר בארץ בימי שישי ושבת, בעיקר בזכותו של ראש העיר שלמה להט וחברי המועצה, שהצליחו לעצור את השתלטות הקלריקלים על אופני הביטוי של תושבי העיר. אחר כך הגיעה תורה של ירושלים לפרוץ את העוצר, תודות לליאה ון-ליר שפתחה את שערי הסנימטק הירושלמי, פסיקתה התקדימית של השופטת אילה פרוקצ'יה שעגנה בחוק את ביטול האיסור על פתיחת בתי קולנוע ודיסקוטקים בסופי שבוע וכן פעולות יוזמות של אקטיביסטים חילוניים נגד הכפיה הדתית. לאחרונה משקבע בג"צ כי הצגת סרט בלילות שישי איננה בבחינת "עינוג" כי אם פעולת תרבות לכל דבר, נפתחו בתי קולנוע רבים בנתניה, רחובות, רעננה ומקומות נוספים.

העורך

התרבות העברית החדשה - תשתית הזהות היהודית החילונית

יאיר צבן

**"עקב תשמעון בקול" -
משל ונמשל**

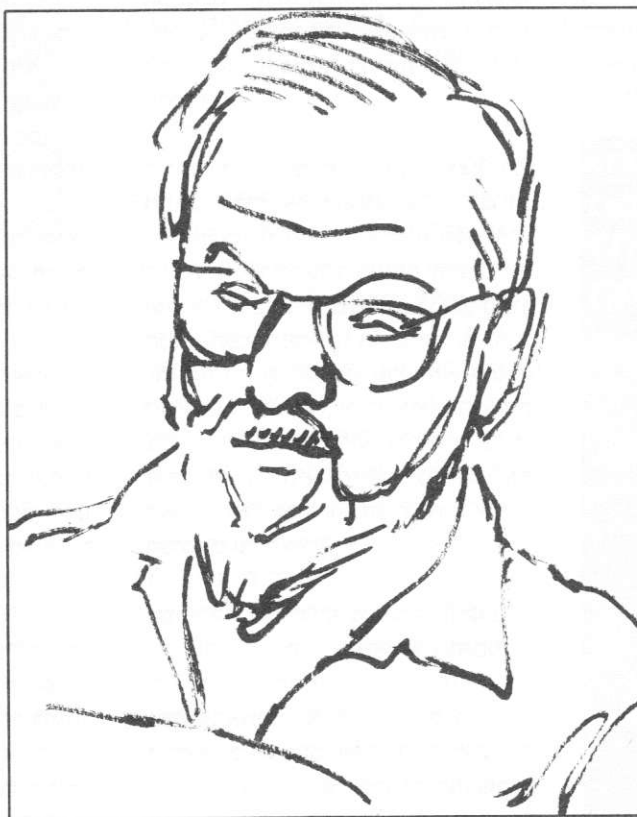
היום באר נועל את ספרו האחרון על מערכות היחסים שבין ביאליק לברנר ולעגנון ("גם אהבתם, גם שנאתם") במעין סעשיה עגנונית טיפוסית, שכדרכן של סעשיות עגנוניות הן בגדר מעט ומוזר הסקפל בתוכו משמעויות כבדות משקל סתמים. למעשייה זאת, התברר לי מקריאתי אצל באר, גרסאות אחרות, ואף אני עצמי טרחתי להביא אחת מהן בסיום מסה שכתבתי לפני כשש שנים על הזהות היהודית החילונית התכניה.

גרסתי שלי, ואיני זוכר במדויק את מקורה, קרובה כמדומה לי לזו של חוקר עגנון, אברהם בנד: בשל עיסוקיו נזקק פעם עגנון להשפיל מירושלים לתל אביב, ובהגיעו הבחין כי ניתק עקב נעלו. עובדי אורח סייעו בידו להגיע לבקתתו הצרה של סנדלר תימני, זקן ותמהוני. חלץ עגנון נעלו, הושיטה לסנדלר ושאל: "היואיל מר לתקנה?" הכיר בו מיד שעגנון הוא, הצהיל פניו, דחה הצידה כל עבודה אחרת ושקד מיד על תיקונו של העקב. משסיים, שלף עגנון את ארנקו כדי לשלם לו שכרו, אלא שהסנדלר דחהו בידו, סירב ואמר: "עקב תשמעון בקול". השיב לו

עגנון: "הרי הבקע שנבקע בין עקב לנעל רמז מפורש הוא ליבקע לגולגולתי שעניינו מעות, אז, אנא, קבל שכרך", אולם הסנדלר התימני בשלו, מסרב לקבל וחוזר: "עקב תשמעון בקול". עגנון מנסה שוב: "רואה אני שמר עושה תורתו קבע, אז קבל שכרך ויקל עליך להתפנות לתלמודך". והתימני התמהוני בשלו: "עקב תשמעון בקול".

לימים נתן עגנון בידי מקורביו רמזים לפענוחו של סיפור מוזר זה. "עקב" אינו אלא נוטריון, ראשי תיבות: עגנון, קוק,

ביאליק. ואותו סנדלר תמהוני קובע כאן במפורש את הסדר ההירארכי ומעניק את הבכורה לעגנון. חיים באר בבואו לפרש את משלו של עגנון, מעיד את אברהם בנד על "חרדתו של עגנון למקומו בתולדות עם ישראל. בדורו ראה בעצם שני מתחרים גדולים מאוד - ביאליק והרב קוק. נדמה לי שיש מקום לטעון בסיפור זה יותר מאשר את המימד של תחרות אישית על המיקום

**ביאליק - אבי הספרות
והשירה העברית**

בפנתיאון התרבותי הלאומי, שהרי כל אחד מייצג, ככלות הכול, יותר מאשר את עצמו.

הרב קוק מייצג את התרבות היהודית הדתית, ביאליק - את התרבות הלאומית החדשה, החילונית, ועגנון את הסינתזה בין השתיים. אותו סנדלר זקן - ונקל לשער קולו של מי הוא משמיע - גוזר ופוסק: סדר החשיבות הוא ברור: עגנון, קוק, ביאליק.

אולם עגנון מציע סדר אחר: ביאליק, קוק, עגנון. והסנדלר בשלו: עגנון, קוק, ביאליק. ושוב מנסה עגנון את הסנדלר: אולי הסדר הנכון הוא קוק, ביאליק, עגנון, אך הסנדלר הזקן בשלו: עגנון, קוק, ביאליק...

סיפור משעשע זה עומד, ודאי למגינת ליבו של עגנון, בניגוד להתפתחותה של התרבות העברית בדורות האחרונים. הגותו של הרב קוק השפיעה השפעה עמוקה על חוגים מסויימים בציונות הדתית, ולגילגולה הגוש-אמוני היו, ללא ספק, השפעות מפליגות בתחום המדיני, אך אי אפשר לטעון כי מילאה תפקיד רב ערך בהתפתחותה של התרבות העברית בדורות אלה. אין ספק שעגנון השפיע השפעה רבה ביותר על התפתחות הספרות העברית החדשה, אך הזרם שהוא מייצג לא הפך להיות דומיננטי ומרכזי.

דווקא ביאליק, כמבטא את התחדשותה של התרבות העברית בשלב התעוררותה של התנועה הלאומית שלנו, מייצג את הזרם שהשפיע יותר מכל זרם אחר, לא רק על הספרות והשירה העברית אלא גם על מכלול היצירה התרבותית. גם אלה שמרדו בו ובסמכותו הם מבחינה זו בניו החוקיים: החל באלתרמן ושלונסקי וכלה ביהודה עמיחי ונתן זך, עמוס עוז וא.ב. יהושע. מי שדבק בזהות היהודית החילונית ונשען על תכניה הרוחניים-התרבותיים, רשאי להשיב איפוא בלא רגשי נחיתות, כי התפתחותה של התרבות העברית החדשה שעד הנה, חרף הביקורת שניתן למתווה על היבטים שונים ומשונים שלה, מעניקה לזהות היהודית החילונית תשתית איתנה ויוצקת בה תכנים של ממש.

אלא ששוב חוזרת הקושיה למקומה: מהי איפוא אותה זהות יהודית חילונית? עגנון, שפתחנו בו, יובילנו עתה אצל ברנר. מספר

הרציונליזם, הסובלנות והריבונות, ללא התגברותה של החילוניות, וכי בחברה ששולטת בה טוטליות דתית אין קיום לערכים אלה.

נסיגת הדת בפני החילוניות

זוהי גם תמצית מהותה של החילוניות בהקשר ההיסטורי של הופעתה בחיי עמנו, על רקע האמנסיפציה וההשכלה. חפיפה מלאה, דו-סטריית, בין הזהות הדתית לזהות הלאומית ביהדות, שהתקיימה במשך עשרות דורות, הלכה ונסוגה אחור, הלכה והתפרקה, תחת כובד לחצו של החילון. אמירתו של ר' סעדיה גאון, "אין ישראל אומה, אלא בתורתיה", תש כוחה ובטל תוקפה. הציונות, בסופו של חשבון, היא גם חילונה של היהדות. בניגוד לצפוי לכאורה, לא הוטבע בציונות חותמה של האמונה הדתית, אלא דווקא זו של התפיסה החילונית. הציונות ניסחה את הנחות

המכרסם בדוגמות הדתיות ובממסד הדתי הנשען עליהן. את המהפך הזה סימל ההומניזם המעניק לאדם ולענייניו מעמד של בכורה. ההומניזם מדגיש את האוטונומיה של האדם כיצור תבוני, האחראי למעשיו וחותר לדמות אידיאלית רב-צדדית השואפת להרחבת הדעת וההשכלה. בן לוויה צמוד להומניזם הוא הרציונליזם, המדגיש את התבונה האנושית, את הנסיון האנושי ואת החקירה המדעית, כאמצעים לידיעת האמת ולהבנת המציאות.

תרבות הרנסנס והחילוניות הכשירו את הקרקע גם לקבלת עיקרון הסובלנות. חיוב החיים, העדפת ההתעמקות ביחסי אנוש על פני היחסים בין אדם לאלהיו, התגברות הסקרנות והספקנות, השחרור מאזיקי התיאולוגיה והתחזקות המתירנות הצטרפו להכרעות פרגמטיות שלטוניות והביאו לסובלנות תרבותית-רוחנית ופוליטית-חברתית.

ריבונות האדם, כיצור תבוני, על עצמו ועל הטבע, הרגה אל התחום של הריבונות כעיקרון מדיני חברתי. המדינה הלאומית-הריכוזית מכריזה על ריבונותה, וריבונות זו שוללת כל מקור חיצוני לסמכותה. מתוך הגיונה הפנימי מחייבת הריבונות החילונית את הסובלנות הדתית, שכן היא אמורה לשפוט את אזרחיה על פי אבן בוחן אחת בלבד - הנאמנות למדינה ולחוקיה. על פי אותו היגיון היא חייבת להותיר את האמונה ואת הפולחן הדתי לתחום ענייני הפרטים של האזרח.

המסע החפוז שערכנו בנתיביה המקוצרים של ההיסטוריה - במסלולי ההומניזם, הרציונליזם, הסובלנות והריבונות - כל תכליתו אינו אלא להצביע על הקשרים המסועפים שביניהם, שעיצבו את מליאותה ועושרה הרב-גוני של החוויה התרבותית החילונית. מליאות זו עמוסת סתירות ומשברים היא ואינה נתונה מאליה, אך היא מפריכה את הטענה שהחילוניות היא כשלעצמה זהה עם ריקנות רוחנית-תרבותית.

איננו באים לטעון גם, כי תרבות חילונית, שטבועים בה ערכים אלה, יכולה להתנתק מהמורשה התרבותית-הדתית של העבר, או כי קיים אוטומטיזם כלשהו המזהה מלכתכילה את היחיד הדתי או את היחיד החילוני עם ערכים כלשהם. כל שבאנו לומר כאן הוא, כי אי אפשר היה להעלות על הדעת את התפתחות ההומניזם,

עגנון על פגישה משולשת בינו לבין ברנר וברל בימיו הראשונים של ברל בארץ. ברל קדח בחדרו ועגנון וברנר באו לבקר. "אחרי שיצאנו, רציתי לשאול את ברנר, מה ראה לטרוח כל כך על אדם זה. הציץ עלי פתאום בעיניו הכחולות והנאות והחזיר פניו כלפי דירתו של ברל כצנלסון, ואמר: איש ישראל. כלומר, הוא, ברל כצנלסון, איש יהודי. מבין אתה מה אני אומר, איש יהודי אמרתי... רוצה אתה ודאי שאפרש לך מה זה איש יהודי, לא אפרש לך, שכבר הגיעה השעה שתבין מעצמך".

שמונים השנים שחלפו מאז אותו מעשה לא הקלו עלינו את המלאכה - להבין מעצמנו את עצמנו.

החילוניות - מליאות מתחדשת

להיות איש יהודי עבורי משמע לעמוד בנקודת מפגש של שני קווים, אחד אנכי ואחד אופקי. הקו האנכי מייצג את הרצף ההיסטורי של דורות חיים יהודיים, דור אחר דור. על קו הרצף הזה בנקודת ההווה אני ניצב.

הקו האחר, האופקי, מייצג את הרצף הקיומי, הדמוגרפי-תרבותי, של החיים היהודיים בימינו. על קו הרצף הזה מצויים יהודים החיים בניו-יורק, בדמשק, בפאריס, בטשקנט ובמוסקווה, ועליו אני ניצב כאן, במקום ייחודי מאוד, בישראל. לעמוד בנקודת המפגש הזאת שבין היסטוריות לקיומיות, של כאן ועכשיו השזורים וקשורים במה שאינו כאן ואינו עכשיו - זאת עבורי ראשית המשמעות של היות יהודי. ועוד הדברים ארוכים.

החילוניות אינה ריק, ואקום, שהיה מלא וגדוש באמונה זכה ותמימה ונתרוקן לפתע, אלא השקפה תרבותית רוחנית. החילוניות, בהעמידה את עצמה כאנטי-תיזה לכפייה הדתית, מייצגת מליאות מתחדשת של חיי הרוח והחברה. זוהי תמצית מהותה בהקשר ההיסטורי של הופעתה, בתרבות אירופה, על ספו של הזמן החדש.

החילוניות המודרנית מסמלת התפתחות מן המפנה ההומניסטי של הרנסנס דרך הרפורמציה, התגליות הגדולות של המאה ה-17 ועד למהפכה הצרפתית. ההישג הפוליטי שלה בא לידי ביטוי ביכולתה לקבוע את בכורת הרשות החילונית על הרשות הכניסית כעיקרון יסודי מוסכם שעליו מושתתת המדינה. אולם החילוניות אינה מהפכה פוליטית בלבד, אלא בעיקר מהפכה תרבותית, שיצרה ויוצרת אקלים

פרופ' יהודה באואר כנס בריסל: להחזיר את היהודי החילוני ליהדות

"ללא יהדות חילונית פעילה - תגבר סכנת ההעלמות של העם היהודי בתפוצה", הכריז פרופ. יהודה באואר, מהאוניברסיטה העברית בירושלים, הנשיא המייסד של תנועת תחילה, בפני באי ואורחי הכנס הבינלאומי של הנהלות הפדרציה והמכון של יהודים חילוניים והומניסטיים, שהתקיימה בבריסל בראשית אוקטובר 1993. בדבריו עמד על הצטמצמות המהירה של העם היהודי ושל המיעוט הדתי בתוכו לאורך המאה העשרים, על כך שלמעלה ממחצית מכל הנישואים היהודיים בתפוצה הם נישואי תערובת ללא-יהודים. היהודים החילונים המהווים את רובו של העם חסרים מודעות וידע של יהדותם, עד שרבים מהם מאבדים כל קשר עם קהילה יהודית או עם מסגרת יהודית חברתית כלשהי. רק פעילות השכלתית וקהילתית מעמיקה ורחבת ממדים להפצת ערכיה ואמונותיה של היהדות החילונית בקרב המוני העם היהודי, עשויה לקשור מחדש יהודים חילוניים ליהדות, ולעוררם להתקשר מחדש אל העם היהודי. הפעולה החשובה והקהילתית של היהדות החילונית היא על כן דרך ההתמודדות הראשית עם סכנת ההתמעוץ וההעלמות של העם היהודי ברוב ארצות התפוצה.

רבנים כופים בורות ביהדות

גדולי הרבנים האורתודוקסים בארץ - הרב ש"ך והרב יוסף - ממשיכים לכפות התעלמות מרובה של התרבות היהודית, וכופים על תלמידי הישיבות בורות ביהדות ימינו ובמרבית היצירה היהודית בדורות האחרונים. הצנזורים מטעם ההלכה מחליטים שרירותית על ספרים כפסולי לימוד "ועיון ואוסרים קריאתם. כך גדל בארץ דור שלמרות 25 שנות לימודים (ע"ח המדינה) הוא עמארץ גמורים ביהדות ובתרבות כללית. לימודים בשיבה חרדית עשויים במקרים מסויימים לפתח כושר חשיבה דיאלקטי, אך בהתעלם מלימודי תנ"ך, היסטוריה או ספרות יהודית, הם מגדלים אנשים החיים מחוץ לתרבות היהודית והכללית של המאה העשרים.

האמנם רשאית מדינה דמוקרטית לממן מערכת חינוך אנטי-דמוקרטית האוסרת על חניכה לקרוא את ספרות ימינו? האם החוקים והתקנות נגד כתות המגבילות חופש רוחני וכופות עצמן על נפש החניכים אינם חלים על הישיבות החרדיות?
י.מ.

בשולי זרמיה של ההיסטוריה והיו גדורים בדי אמות של הלכה ובחומות של גיטו, אפשר היה לצמצם את עיקרון הברירה בהתפתחות התרבותית לאופן מימושו הפרשני.

אולם, כאשר החלה הפריצה ממעגלי האמונה, עת גברו מגמות החילון, עם הופעת ההשכלה - שוב לא יכלו ההתחדשות והשינוי להסוות עצמם כפרשנות גרידא. תחתיה באה עתה ההתחדשות הנשענת על ברירה גלויה מתוך מאגר של "חומרי עבר" לבניינו של העתיד. ותהליך הברירה הזה, ככל שהוא מודע ומכוון, מתרחש על פי אבני בוחן מעודכנות, העומדות למבחן רציונלי וערכי.

על רקע זה יש לדחות את מי שמתיימרים להיות "בעלי הבית" של התרבות היהודית לדורותיה, את אלו הכופרים בזכותו של היהודי החילוני לאמץ לעצמו ערכים תרבותיים, שעוצבו בימים עברו בידי יהודים שומרי מצוות ויראי שמים. נסיון זה של חוגים דתיים הוא מעשה יומרני ומשונה. הרי כמעט כל התרבות האנושית היתה עד לפני כמה מאות שנים תרבות דתית, או תרבות העטויה בכסות דתית. האם כיום רק דתיים לסוגיהם רשאים לכלול יצירות אלו באוצרם התרבותי? כל תנועה לאומית בעת תקומתה פונה אל העבר כדי לשאוב מחוויותיו, מן הזכרונות

המשכיות, אל הרציפות. ההתמודדות עם היבט זה בתרבות הלאומית הוא הקושי העיקרי העומד בפני היהודי החילוני. היהודי החילוני ניצב נוכח מכלול עצום של היצירה היהודית לדורותיה, בידעו כי רוב היצירה הזאת נוצרה במשך דורות רבים בידי יהודים יראי שמים ושומרי מצוות, שחותם אמונתם ואורח חייהם טבוע ביצירתם. את כיוון התשובה לבעיה הזאת נתן ח"י ביאליק, בשעה שהעלה, לפני יותר משבעים שנה, את רעיון "הכינוס". עיקרו של הרעיון היה לכוון צוות רב משתתפים של גדולי היוצרים בשפה העברית והחוקרים במדעי היהדות, ולהטיל עליו משימת אדירים של כינוס מקיף ממבחר יצירתו של העם היהודי לדורותיו בשיטה מדעית, אך שווה לכל נפש.

משימת דורנו: "לכתוב ש"ס חדש"

ביאליק יצא מנקודת מוצא שעל פיה העם היהודי שרוי במצוקה רוחנית. האדם היהודי בן זמנו, לאחר תקופת ההשכלה ובעקבות החילון, אינו מסוגל להכיר כראוי את מקורות תרבותו. ביאליק הטיף לברירה, שתוליד גם לגניזה רבתי. "הפורקת מעל לב העם משא כבד של אחריות מוסרית המוטלת עליו בתור שומר נכסים מתיים". למי שנבהל הסביר, כי "קציצה בנטיעות עדיין אינה עקירה מן השורש". בדימוי חריף יותר של תפקיד הכינוס הלאומי הסביר ביאליק, "כי אפילו מהפיכה אכזרית ביותר אינה אלא הופכת את הקערה על פיה, אבל את גוף הקערה הראשונה אינה משברת, שאם לא כן לא תמצא במה להגיש את תבשילה החדש".

עיקרון הברירה השרירותי והמעט מלאכותי של ביאליק הוא המשתנה המתווך בין מגמות של רציפות והתחדשות, קיבוע ושינוי, סטטיות ודינמיות, בבניינה של תרבות לאומית. באמצעותו אנו נוטלים מן העבר את אשר אנו נוטלים כחומרים להווה ולבניינו של העתיד. אולם תרבות, שיסוד האמונה הוא לה אבן פינה ועמוד תווך כאחד, מוגבלת מעצם טיבה באופן הפעלתו של עיקרון הברירה. ובאופן מימושם של תהליכי התחדשות ושינוי. בכל תרבות קיים יסוד של הערצת העבר. אך תרבות, המקדשת את העבר בקדושה אמונתית, מפתחת רתיעה מפני מעשים של חידוש. את עיקרון הברירה לא ניתן מעתה להפעיל, אלא על דרך פרשנותם של טקסטים עטויי קדושה. כל עוד התנהלו חיי העם היהודי

היסוד שלה במונחים היסטוריים-הציוניים, ומטרות העל שלה הוגדרו כמטרות אנושיות-חברתיות ולאומיות-ביניות.

הציונות לא היתה רק תוצאתו של החילון כגם היהודי, אלא הפכה עד מהרה גם לזרז ותעצמה בתהליך זה. היא העניקה ליהודי המודרני הגדרת זהות עצמית חדשה, אלטרנטיביות לזו המסורתית, ההולכת ושתפרקת. על אלה בעיקר יצא קצפו של האדמיר מלובאביץ', לא זה המשרד לנו מנדוקלין אנציקליקות למלחמת חורמה בשכנינו, אלא אבי חותנו, שלום בר שניאורסון, ראש חסידי חב"ד ברוסיה אשר הודח כי הציונים גרועים בהרבה מן המשכילים. המשכילים, כך הסביר האדמיר מלובאביץ', יש תקווה כי יבינו שאם רוצים הם לשמור על זהותם היהודית עליהם לחזור בתשובה, ליראת שמים ולקיום מצוות. אבל הציוני, "גם אם תכתוש אותו במכתשת, לא ישוב בתשובה, באשר לפי חשבונו הוא יהודי כשר מאחר שהוא לאומי נאמן" (1903). אכן, הלבאביצ'ר העמיק לחדור למהות הניגוד העמוק שבין העמדה החרדית, המחייבת טוטליות דתית של הזהות היהודית כתנאי מוקדם לזהות לאומית, לבין הציונות, שעל פי עצם מהותה לא יכלה להשלים עם טוטליות זו, משום שכתרה ברית היסטוריות עם החילוניות.

הוויכוח על הזהות היהודית החילונית אינו שותן מנוח. שנה לאחר אותו ביקור אצל ברל מציג ברנר את השאלה המציקה - כמה אנחנו יהודים? והוא משיב: "אנחנו הננו יהודים בחיים הממשיים, בלב וברגש, בלי כל הגדרות שכליות, בלי אמיתות אבסולוטיות ובלי התחייבויות כתובות. כל מי שיקר לנו כיום הזה, כל מה שיש לו ערך בעינינו, כל מה שנובע מתוך המהות החופשית שלנו - בלי אונס ובלי כפייה, תהיה איזו שתהיה - זאת יהדותנו, אם אתם רוצים דווקא במלה זו".

מבחינתו של ברנר, לא הדבקות בדעות או באמונות, כאלה או אחרות, אלא "הדבקות בהמון היהודי היא הגורם המשמר של היהודיות" (כלשונו של מנחם ברנקר), ורק כאשר יקיימו היהודים בהמוניהם חיים לאומיים נורמליים תתחיל להתהוות היהדות החדשה. מה תהיה זיקתה של זו ליהדות הישנה? אין לדעת. מכל מקום, אין להטיל על היצירה החדשה "חייבים מן העבר בשם העבר".

ושוב אין מנוח: היחס אל העבר, אל

מלחמת תרבות גם באמריקה

סקר "ניוזוויק" בנושאי אמונה בארה"ב

סוציולוגים באמריקה מצביעים זה זמן רב על תופעה יוצאת דופן. סקרים הנערכים מזה שנים, שביום ומראים שארה"ב היא האומה הדתית ביותר בקרב המדינות המתועשות במערב. יותר מ-90% מהאמריקאים מאמינים בקיומו של אלוהים. יותר מ-50% אומרים כי הם מתפללים לפחות פעם ביום. 40% טוענים כי הם מבקרים באופן סדיר בכנסייה, וכל זאת בחברה בעלת אופי חילוני מובהק.

מפתיע? כן. פרדוקס? יתכן. כיצד מסבירים זאת המומחים? רובם מייחסים זאת להפרדה הקיימת בין דת ומדינה המבטיחה חופש אמונה ומעודדת פריחה של יותר מ-1500 גופים דתיים וכתות.

גליון "ניוזוויק" מראשית דצמבר 93, סוקר בהרחבה את הנושא, בהתבסס על מספר סקרים ומחקרים סוציולוגיים שהתפרסמו לאחרונה, וקוראים תגר על הדימוי המסורתי של ארה"ב כאומה חילונית בעלת נשמה דתית. מסקנה משותפת לכל הממצאים היא כי למרות השימוש הנפוץ במושגים דתיים, רק מיעוט קטן מתייחס לדת ברצינות. מסתבר שרבים מן האומרים כי הם מבקרים באופן סדיר בכנסייה, אינם עושים זאת בפועל. סקר גאלופ מצביע על כך שאחד מתוך שנים הטוען להיותו פרוטסטנטי או קתולי פעיל, אינו דובר אמת.

מדגם של 4001 אמריקאים מגלה כי 30% מהאוכלוסיה מגדיר עצמו כחילוני (מתוך אלה 7.5% אתאיסטים או אגנוסטים). רק 19% (כלומר, 36 מיליון אנשים), מקיימים באופן קבוע את הריטואל הדתי. נמצא כי, כמו אצלנו, קיימת בפועל מלחמת תרבות בין חילוניים לדתיים. יש רוב ברור של 2:1 בין החילוניים לדתיים, אולם, כמו בישראל, יש קושי רב להביא לידי ביטוי. כותב אחד החוקרים: החילוניים אינם מאורגנים, וזה מקור חולשתם. למאמינים יש כניסיות, בתי-כנסת ומסגדים. זה מקור כוחם, זה מה שמעניק להם את העוצמה הפוליטית והחברתית. נשמע מוכר.

ההיסטוריים ומהיצירות המשקפות אותם. התנועה הלאומית היוונית, למשל, החלה לעת התעוררותה להבליט את תרומתה הגדולה של התרבות היוונית העתיקה להתפתחות התרבות האנושית, ולבטא ערגה וכיסופים לימי גדולתה של יוון בימי קדם. הסופר היווני קוראס אדמנטיוס נמנה עם ראשי תנועת התחייה של עמו. הוא תירגם ליוונית את כתבי הרודוטוס והוציא לאור במהדורה חדשה את ארבעת הספרים של האיליאס. האם צריך היה אדמנטיוס "לחזור בתשובה" אל מקורות האמונה המיתולוגית העתיקה ואל פולחן האלים שלה, כדי שיהא זכאי לעסוק בחומריה של היצירה היוונית העתיקה? מה שנראה לנו כאבסורד, שעה שמדובר בתרבות לאומית של עם אחר, נעשה לפתע "מורכב יותר" ו"ישונה בתכלית" כאשר מדובר בתרבות הלאומית שלנו. "מורכב יותר" אולי, אבל "ישונה בתכלית" - על שום מה?

הזכות לבחור מהמורשת את בחירתך שלך, ההשתתפות בעיצובה של תרבות עמך, היכולת לשאוב השראה מהמורשת היהודית שלנו - כל אלה מציבים אתגר מורכב ויומרי בפני מערכת החינוך שלנו. כדי להתמודד עם אתגר זה ראוי לחזק, להעמיק ולהעשיר את התפיסה של יהדות חילונית גאה, הפונה למקורות באהבה, אך בגישה היסטורית, ביקורתית: בסקרנות ולא בקדושה דוגמטית, תוך העמקת הקשרים וזיקות הגומלין בין תרבותנו שלנו להתפתחותה של התרבות האנושית הכללית.

(פורסם ב"הארץ" באוקטובר 93. מבוסס על מסה שפורסמה ב"כזה ראה וחדש")

חמד"ת אגודה למען חופש מדע דת תרבות

חמד"ת היא ארגון גג המאגד בתוכו ארגונים ציוניים חילוניים ודתיים הפועלים יחד לקידום חופש הדת והתרבות בישראל. יעדיה העיקריים של חמד"ת הם השרשת התפיסה הפלורליסטית ביהדות, הפצת הרעיון של חופש דת וחופש מדת, והתנגדות לכל סוג של כפייה דתית.

בין הפעולות הבולטות של חמד"ת בשנה האחרונה:

- מאבק ציבורי ומשפטי למען פתיחת בתי-קולנוע בערבי שבת, ונגד נסיונות של גורמים דתיים לעצור מופעי בידור ואומנות
- עתירה לבג"צ ובעקבותיה פסיקה המאשרת את סמכותה של רשות העתיקות לפנות מערות קבורה
- פעולה למען העלאת שארית יהודי אתיופיה לישראל
- סדרת תוכניות בטלביזיה בנושאי דת ומדינה
- מעקב ותגובה תקשורתית, משפטית וציבורית, כנגד תופעות של כפייה דתית
- פעילות למען תיקון חוק חינוך ממלכתי במטרה להעניק לו אוטונומיה בקביעת תכני לימוד
- הקמת "מטה חופש" בירושלים לבלית כל נסיון לפגוע בפעולות בידור ותרבות בעיר

בשנה הקרובה מתכננת חמד"ת מסע ציבורי מקיף לביטול המונופול של הרבנות הראשית בנושא המעמד האישי, במטרה לאפשר בחירה חופשית בנישואים אזרחיים או בנישואים דתיים אלטרנטיביים. למימוש מטרה זו מוקם "מטה חופש" רחב הכולל ארגונים רבים, שירכו את כל הכוחות בארץ שיש להם עניין להביא לשינוי המצב.

לשם מה מזוזה לחילוני - למה הוא משתמש בסמלים דתיים?

דן מלר

מה רע בקצת יידישקייט?

זהותה הלאומית? המגן דוד למשל, הוא סמל יפה ובעל משמעות. מדוע לא יוצג מגן דוד מעוצב ומסוגנן בכניסה לבית יהודי חילוני, כסמל לאומי חברתי? מדוע דבק החילוני במזוזה דווקא, ומזמין לעצמו האשמות סרק עלובות בדבר הנזק שנגרם בגין מזוזה פסולה? אם לא תהיה מזוזה על ביתו של החילוני לא תהיה גם משמעות להשתלחותו של רב זה או אחר בדבר אחריותו של החילוני למות ילדים בתאונות דרכים, או למות חיילים בגבול הצפון.

ואם תאמר: המזוזה מאחדת את יהודי ישראל עם יהודי הגולה - הבלים. יהודים חילוניים בתפוצות אינם קובעים עוד מזוזות בפתח בתם, ויהודים דתיים - הרי לא בהם עוסק המאמר.

הכיפה המיותרת

סמל שגוי ומטעה אחר הוא הכיפה, הנחבשת בכל אירוע בעל משמעות דתית כביכול: בשיעורי תנ"ך בבתי ספר ממלכתיים, בבית קברות, בבית אבלים (גם חילוניים), בכותל המערבי, בחידון התנ"ך וכיוצא בזה. מה הקשר בין לימוד תנ"ך ובין חבישת כיפה? האם אין אנו קובעים בכך את זכותם של הדתיים על התנ"ך? מדוע לחבוש כיפה בבית קברות? האם רק משום שלחברא קדישא יש מונופול על הקבורה? מדוע לחבוש כיפה בשעת אבל? האם לדת מונופול גם על האבל? מה לכיפה ולביקור באתר עתיקות ככותל המערבי, שמעולם לא שימש בית כנסת ואף לא היה חלק מבית המקדש?

דוגמה אחרת הם ביטויים דתיים שגורים ומקובלים, שמרוב השימוש בהם אין אנו נותנים את דעתנו על משמעותם האמיתית: "ברוך השם", "בעזרת השם" ו"תודה לאל". דוגמה מאלפת לביטוי דתי, שבלא קושי אפשר לוותר עליו, הוא המושג הדתי "פירסומי תועבה". הדתיים משתמשים במושג זה כמטבע לשוני טבעי, ואנחנו - כולל כלי התקשורת - מחרים מחזיקים אחריהם. האמנם תצלום חושפני של אישה הוא תועבה? תצלום של אישה יפה וגבר

בני האדם זקוקים לסמלים לשם הגדרה חברתית, שבטית ולאומית. שלא כדתיים, אין לחילונים סמלים חילוניים, מנהגים ומסורות חילוניות. את אלו הם שואלים מהדתיים. הנזק הגלום בשאלה כזאת הוא, שסמל מצטרף לסמל, מנהג נצמד למנהג, עד שבא יום - והמטיף הדתי, האורב לכולנו מעבר לפינה, מנצל את קשרינו וזיקתנו לסמלים הדתיים ומנסה להוכיח לנו, שסמלים אלו "הם ששמרו על עם ישראל בכל הדורות", כביכול. ואתה לך ותתנצל, לך ותתגונן, לך ותוכיח לו שהבל דבריו, שהרי לא הסמלים הם ששמרו על עם ישראל בכל הדורות, אלא להיפך: עם ישראל הוא שממר על הסמלים, ואין שום קשר בין קיומם של סמלים ל"נצחיותו" של עם ישראל.

מדוע דבק החילוני בסמלים דתיים?

מדוע איפא ממשיך החילוני לדבוק בסמלים הדתיים? מדוע לא תמציא החברה החילונית סמלים משלה לבטא בהם את

כא אחת מציין החילוני הישראלי בויכוח או בשיחה, את העובדה שרובו של עם ישראל, בארץ ובתפוצות, הוא חילוני היום. מדוע קל בקליפת ההגדרה הכוללנית הזאת יעלה, שרבים מאיתנו עדיין שבוים בדרשות חשיבה והתנהגות שיד הדת חרתה אותם. רבות מהנורמות האלו מתבטאות בשימוש יום יומי בסמלים ובביטויים דתיים. רבים אינם מייחסים חשיבות כלשהי לכך, ואומרים "מה רע בקצת יידישקייט?" התייחסות כזאת היא לא רק שטויה, אלא גם הרסנית.

מהי מזוזה לחילוני? פיסת קלף. הקטעים "שמע" ו"היה עם שמוע" הכתובים עליה בדיו של סופר סת"ם לא זו בלבד שאינם אומרים לו כלום, אלא שקביעתם על סף דלתו עומדת בניגוד מוחלט לאמונתו ולהשקפת עולמו. המזוזה, שהיא מצווה בעלת ערך מאגי למאמין הדתי, אינה אלא סמל בעיני החילוני.

מדוע עדיף הצייתן על השואל?

מדוע מעדיפה המורה לתנ"ך את "אברהם הצייתן" על "שלמה השואל"?

ישראל סגל מספר בחוברת "להיות חופשי" בהוצאת "הל"ל" - האגודה הפועלת להקלת דרכם של היוצאים לשאלה ומסייעת לקליטתם בחברה הישראלית - כי המורה של בנו ביקשה לשכנע את כיתתו שאברהם ציית ולא שאל שאלות כשצווה ע"י אלוהיו אפילו לשחוט את בנו, ואילו שלמה כקלהת שאל שאלות מביכות רבות ועל כן עדיף אברהם על שלמה. והילד שואל: האמנם? האם לא מוטב לשאול מאשר לציית ללא הרהור?

לדאבונו מייצגת מורה זו מחנכים רבים החוטאים בהפצת התורה המסוכנת מכל, הממליצה על ציות עיוור למצוות ולצווים בגלל הקדושה והגדולה שאנו מייחסים למצווים, ופוגעת בכושר השאלה והמחשבה כאחד. וזה לבד מחטא הסילוף של דמות אברהם - האיש השואל ששאל את השאלה הגדולה מכולן: מדוע אין שופט כל הארץ עושה משפט? הייתכן כי בעולם של שואות ועונשים קולקטיביים, שאינם מבחינים בין צדיק לרשע, שולט כח המייצג צדק?

י.מ.

הביטויים והמושגים הדתיים, והשתחררות מהצורך שהוטבע בנו מילדותנו להזדקק ולהשתעבד להם.

כמות הסמלים והביטויים הדתיים שבהם אנו משתמשים גדולה מכדי שנתייחס לנושא כולו מתוך קלות ראש וביטול. יותר מדי דת אנחנו מכניסים למערכות חיינו, ויוצרים התנגשויות בלתי הגיוניות, בלתי מוצדקות ובלתי הוגנות עם חיי התרבות שלנו ועם עולם הערכים שלנו. לכן עלינו להתנער ולהתפרק מכל אלה ולהשתמש, אם דווקא זקוקים אנו לקביים שכאלה, ולו גם לתקופת מעבר, במושגים ובסמלים מתרבותנו שלנו - החיובית, הערכית, האנושית, הסובלנית, הדמוקרטית והפלורליסטית - התרבות החילונית.

הנושא תואר מקצועי זה. מדוע מגיע לגבר, שלמד זמן מוגדר לימודי דת, תואר רס כ"כבוד ה-", ואין תואר כזה מושמע לשום בעל מקצוע אחר? מה יתרון לרב על כל בני האדם בעיני מי שאיננו נזקק בחיי היום יום שלו לשירותיו ולעצותיו? כלום הקדיש ללימוד מקצועו שנים רבות יותר מן הפרופסור או המדען? האם תרם בעבודתו לחברה ולעם יותר מן האלוף בצה"ל, או המתנדבת באיל"ן או במיח"א? מדוע זוהי אדם שכל ערכיו דתיים, ובמקרים רבים אין לו שום השכלה נוספת והוא יכול להחשב בור ועם הארץ לפי כל קנה מידה תרבותי, בכבוד גדול מזה שכל בן תרבות זוכה לו? כלום מגיע כבוד כלשהו מאיתנו לרבנים הממררים את חייהן של עגונות, למשל?

הנכנע היום בקטנות כל יתפלא עם מחר ייכנע בגדולות. אם ברצוננו להשתחרר מהמרכיבים הדתיים בחיי האישיות ובענייני מזון ושבט, חובה עלינו להתחיל בעיצוב עצמיותנו מהמסד: ויתור מרצון, במודע ובמתוכנן, על כל הסמלים,

נאה יכולים להיות אסתטיים כל עוד השימוש בהם אינו חורג מגבולות הטעם הטוב, ואת גבולות הטעם הטוב נקבע אנו, ולא הם.

גם לנו יש פירוש למושג תועבה. תועבה, למשל, היא התעמרות בנשים עגונות וביצירת ישויות חברתיות נלוזות כ"ממזרים". תועבה היא ההשקפה הגזענית, שהיהודי עליון הוא על בני האדם, והאחרים נחותים ממנו. תועבה היא זלזול בכבוד המת וקבורתו קבורת חמור מחוץ לגדר. לא עסקני הדת וסרסוריה ילמדונו מוסר מהו. מותר לנו וחובה עלינו לבקר ולפסול פירסומת שאיננה עומדת במבחן הטעם הטוב שלנו, או בקריטריונים התרבותיים והחינוכיים של השקפת עולמנו החילונית. אבל אין כל קשר בין כל אלה לבין תועבה.

"כבוד הרב" - מדוע?!

לא אחת אנו משתמשים בכלי התקשורת בתואר "כבוד הרב" בפנייה לאדם דתי

גם היהודי החילוני זקוק לטקס

טקסי בר ובת מצוה, נישואין, אבלות וכל חגי ישראל - לחילוניים

ליהודים החילוניים יש צרכים קהילתיים ורק בית התכנסות ומפעיל מקצועי יכול לספקם. זוהי טענתו של ד"ר **זאב כץ** מאוניברסיטה העברית. לדעתו יהודים חילוניים רבים, כמו כל אדם, זקוקים לטקסים המבטאים את שייכותם לקהילה. לשם כך הם זקוקים לבית התכנסות קבוע ולאיש מקצוע שיוכשר להפעלת הקהילה בהתאם להוראות נבחרה, לעריכת חגיה, פעולות החינך שלה והפעלת מתנדביה.

הצרכים נראים כבר היום בעליל והם יגדלו במשך הזמן, כגון: הורים המבקשים לערוך בת או בר מצוה לילדיהם אך מסרבים לעשות זאת במסגרת דתית; זוגות המבקשים להנשא נשואים חגיגיים אך לא דתיים; בנים המבקשים לקבור הוריהם בטקס קבורה שישא אופי חופשי. היש להכשיר גם אצלנו מפעילי קהילות חילוניות?

בית כנסת חילוני - כפור חם

החילוני אינו זקוק לרב, לטקס או לבית-כנסת

"ליהודים החופשיים אין צורך בבתי-כנסת, בטקסים או ברבנים חילוניים", אומרת הגב. **שלומית קדם**, פעילה בתחילה מזה שנים, בתגובה לנסיון לפתח מסגרת חילונית שתחקה את דפוסי ארגון הדתי. עיקר מהותה של החילונית היהודית הוא החופש של הפרט לחיות את חייו כרצונו, לחוג את חגיו או שלא לחוג אותם. אם ירצה לראות טקס יפה יוכל ללכת לבית כנסת רפורמי, כמו לכניסיה. אין כל טעם וסיבה שהחילוני ינסה להעתיק את אורח חייו ומנהגיו של הדתי.

אנחנו, היהודים החילוניים, איננו זקוקים לרב שיאמר לנו מה עלינו לעשות. "בית כנסת חילוני הוא מושג אבסורדי הדומה ל"כפור חם". הנסיון האמריקאי אינו מתאים משום בחינה למציאות החיים היהודיים החילוניים בישראל.

מכללה לרבנים חילוניים

בדטרויט הולכת ומוקמת המכללה הראשונה לרבני בתי-כנסת חילוניים

הרב **שרוין וויין**, המחלק עם פרופ. יהודה באואר את נשיאות התנועה הבינלאומית של היהדות ההומניסטית חילונית, הודיע בכנס התנועה בבריטל, על יסוד בית מדרש לרבנים חילוניים בדטרויט, במבנה המוקם ליד בית הכנסת החילוני הראשון, אותו ייסד לפני שלושים שנה.

הרב וויין שהוא בוגר בית המדרש לרבנים בסינסינטי ומחבר הספר "יהדות מעל ומעבר לאלוהים", סיפר כי 4 תלמידים כבר עושים צעדיהם במסלול שיכשיר אותם כרבנים חילוניים. מסלול זה מחייב רכישת דוקטורט במדעי היהדות, כולל לימודי אירגון קהילה חילונית והתנסות בפעולה חינוכית וטקסטית במסגרת בית-הכנסת החילוני. הרבנים יוכשרו להנחות חגיגות שבת ומועד, לקיים טקסי בר-מצוה, נישואין וקבורה בדומה לאלה שפותחו בקיבוצים. היש מקום וצורך בכמו אלה גם אצלנו?

מה ייחודם של חיי יהודים חופשיים מדת ההלכה?

הגדרות ומושגים בשיח על ייחודו של אורח החיים היהודי החילוני

יעקב מלכין

השאלות

1. מה מאפיין, מייחד ומעשיר את חיי היהודים "החילוניים" - החופשיים מחובת דת שמירת מצוות ההלכה - כיצד הם שונים מחיי יהודים דתיים ומחיי חילוניים לא-יהודים?
2. מה הם הכלים הקהילתיים הדרושים להגשמת ייחודו של אורח החיים היהודי החילוני, לחינוך מתמיד של יהודים חילוניים ליהודיותם הייחודית?
3. כיצד מושפעים חיי יהודים חופשיים מאמונותיהם וערכיהם? כיצד הם יכולים להיות מושפעים מהם ומדוע רצוי שיהיו מושפעים ממורשת היהדות ומעיקרי האמונה והערכים של היהדות החופשית מדת ההלכה?
4. כיצד יגשימו יהודים חופשיים וחילוניים את יהודיותם הייחודית - בחינוך ילדיהם, ובהשכלתם המתמדת כאנשים מבוגרים, במורשתם התרבותית, הלאומית והכלל-אנושית?

על מנת לענות על שאלות אלה אנו זקוקים להגדרת האופן שבו אנו משתמשים במושגים בהקשר הטעון הזה: "יהודים", "יהודים חופשיים" או "יהודים חילוניים" (לעומת "יהודים דתיים"), "ערכים", "אמונות של יהודים חופשיים מדת ההלכה", "קהילה יהודית חילונית", "איכות חיים וזיקתה לשייכות, מודעות ופעילות בקהילה לאומית".

"יהודים" הם בני אדם השייכים לעם היהודי בגלל מוצא הוריהם, או בגלל רצונם להצטרף לעם היהודי, המתגשם בחייהם ובפעילותם במשפחה, בקהילה או בתנועה יהודית, תוך התוודעות למורשת התרבות היהודית המתפתחת. **"יהודים חופשיים"**, או כפי שנהוג לקרוא להם "יהודים חילוניים", הם יהודים המאמינים באדם כמידת כל הערכים, בערכי האתיקה המבוססת על

הכלל של הלל, בחירות של האדם המטילה עליו חובות ואחריות לעולם שבו הוא חי, לאומה שבה נולד וגדל - או אליה הצטרף מרצון - לקהילה הלאומית ולמשפחה שבזכותם היה לאדם. יהודים חופשיים מודעים לשייכותם לעם היהודי, מודעים למורשת התרבות היהודית המתפתחת ומשתנה בהווה כבעבר, מודעים להזדמנויות ולאתגרים ששייכותם לעם היהודי מעניקה להם, מודעים לחופש מחובת שמירת מצוות ההלכה.

"יהודים דתיים" הם יהודים שומרי מצוות, אם לפי ההלכה המקובלת על היהדות החרדית, או ההלכה המקובלת על היהדות הקונסרבטיבית, או על קהילות היהדות הרפורמית, כולל חובת לשון וטקסים הנובעים מקבלת ההלכה המקובלת על כל אחד מהם. ברוב המקרים - אך לא בהכרח - כרוכה שמירת המצוות כנ"ל באמונה באלוהים כישות או כח עליון על היקום, ובחלק מהמקרים - כרוכה יהודיותם באמונה בכוחה של אלוהות זו לצוות מצוות לבני אדם ולהשגיח עליהם השגחה פרטית.

"ערכים" של יהודים חופשיים הם קני מידה משותפים להערכה. כולל: הערכה של יחיד או קבוצה בתוך העם היהודי ובאנושות. יהודים חופשיים הומניסטיים רואים, כאמור, באיכות החיים של האדם ערך עליון לפיו נבחנים מעשים, הסדרים מדיניים וכלכליים, שיטות חינוך או פעילות ציבורית ולאומית. רוב הערכים המוכרים ליהודים חופשיים והומניסטיים, נגזרים מעקרונ העל של הלל: השגה עליון לזולתך אל תעשה. (ערך זה היה לבסיס האתיקה בכל חברה פתוחה במערב, והתמזג לימים עם עיקרי האתיקה של קאנט הרואים את האדם כמטרה ולא כאמצעי, ורואים בכליות חוקי המוסר תנאי למסוריותם).

"אמונות של יהודים חופשיים" יהודים חופשיים מחובת דת שמירת המצוות והומניסטים בהשקפת עולמם, רואים באדם מידת כל הדברים - כדברי פרוטאגוראס - ואת איכות חיי האדם

כמותנים לא רק ברמת חיים מינימלית וסבירה אלא גם בשייכות פעילה למסגרות חברתיות כמשפחה, קהילה ואומה. מכאן נובעת אמונתם של יהודים חופשיים בחובת הסולידריות היהודית, תוך שמירת כללי האתיקה הנובעים מהערכים הנ"ל. מכאן נובעת גם האמונה בצורך בחינוך יהודי מתמיד, בצורך בהתוודעות עם העם, המורשת והפרולריזם המאפיין אותם, עם הצרכים התרבותיים של האדם כיחיד והאופן שבו ניתן למלאם במסגרות התרבות הלאומית והכלל אנושית, עם קהילותיו של העם היהודי וצרכיהן הספציפיים, עם היכולת לפעול ולהועיל בכל המסגרות החברתיות להם שייך האדם.

"קהילה יהודית חילונית". בני אדם שייכים בדרך כלל לקהילות - קבוצות בני אדם בעלי רקע תרבותי משותף, בעלי אינטרסים משותפים והזדמנויות משותפות להגשימם, בעלי סימני זהות משותפים המשפיעים על אורחות חייהם והמגעים התכופים ביניהם. רוב בני האדם בחברה הפתוחה המודרנית שייכים לקהילות רבות בו-זמנית, אך תמיד הם שייכים - לפחות בפוטנציה - לקהילה לאומית.

"קהילה לאומית" היא קהילה של אנשים הדוברת בלשון לאומית משותפת, המודעים למורשת לאומית משותפת, המכירים בערכים ובאמונות הרווחות בקרב בני הקהילה, הבאים במגעים תכופים בגלל קרבת מקום מגורים או קרבה אחרת. בקהילות כאלה מתקיימות פעולות משותפות בחגים ובמועדים לאומיים כשבת וחגי ישראל. כל עוד היתה תרבותו של רוב העם היהודי דתית היו רוב קהילותיו דתיות. עתה משרוב העם היהודי נעשה חילוני נוצרה הזדמנות, ולעתים קרובות הצורך, ביצירת קהילות יהודיות חילוניות אשר תמלאנה תפקידים חברתיים ותרבותיים העונים על צרכי חברי הקהילה. כגון: מפגשים חברתיים בשבת ובמועדי החגים הלאומיים, מפגשים חברתיים במועדי החג הפרטיים - כגון: לידה, בר ובת מצוה, נישואים, יובלות, אבל.

המתפתחת. פרקי נגינה וסרטים, פרקי שיחה והרצאה שיוכנו במיוחד ויוצעו לכל המשתתפים או על ידם.

הגדה חילונית

בצורה דומה יעוצבו מחדש כל החגים והמועדים ע"י יצירת 'הגדות' לכל חג, ובהן אלמנטים קבועים החוזרים על עצמם, ואלמנטים חדשים המרחיבים דעתו ונפשו של אדם. המסגרות המסורתיות - המועדים, האלמנטים המשותפים לחג דתי ולחג לאומי או לחג טבע - ישמרו. התכנים והפעילויות שבחג ישתנו בהתאם לאמונותיהם וטעמם של היהודים החילוניים המשתתפים בחגיגה.

חיים המועשרים ע"י חגים כאלה מדי שבוע ומדי חודש בשנה - הם שונים וייחודיים מחיי לא-יהודים חילוניים כשם שהם שונים מחיי השיגרה הדתית של המיעוט הדתי ביהדות. יש בהם כדי לתרום תרומה מכרעת לאיכות החיים המשפחתיים והאינדיבידואליים של יהודים חילוניים, על כן יש להעדיף את הפעילות על העדרה, כיוון שחיים חסרי פעילות רוחנית, תרבותית וחברתית במסגרות זמן שבועיות ועונתיות, הם חיים דלים ביותר, וממילא איכות החיים היא נמוכה ביותר.

2. מה הם הכלים הקהילתיים הדרושים להגשמת ייחודו של אורח החיים היהודי חילוני, לחינוך מתמיד של יהודים חילוניים ליהודיותם הייחודית?

על מנת להגשים הזדמנויות ואתגרים המוצעים ליהודים חילוניים מדי שבת ומדי חג - נוהגים רבים להסתפק במסגרת משפחתית. אחרים זקוקים לקהילה יהודית חילונית, לאנשי מקצוע מוכשרים בהכשרה מיוחדת ומשכילים בתרבות יהודית וכללית, אשר יכינו את הפעילויות, יציעו אותם, יפעילו ויארגנו את ביצועם.

מוסדות הקהילה

מבחינה זו דומים צרכי הקהילה היהודית החילונית לצרכיה של הקהילה היהודית הדתית, וכשם שהקהילה הדתית מתארגנת במוסדותיה למען אפשר אורח חיים התואם את אמונותיה וערכיה, כך יכולה הקהילה החילונית לארגן את עצמה למען ספק צרכי חברה. צרכים

המכללה ליהדות חופשית ופלורליסטית

תנועת תחילה החליטה להתחיל בהקמתה של מכללה ליהדות חופשית - מערכת מסגרות לימוד במיגוון שיטות ומסלולים, תוך שיתוף עם מוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל ובתפוצה. המכללה אמורה ליצור מסגרת להשכלה מתמדת, להכרת התרבות היהודית בכל מגוון יצירתה במשך 300 השנים האחרונות, להשכלה ולהשתלמות בתרבויות היהודיות בכל עידי העבר, לאור המחקר והעיון בן ימינו. בשיתוף עם מוסדות השכלה אחרים אנו מבקשים לפתח דיסציפלינות חדשות כגון: הספרות היהודית בכל הלשונות שבה נוצרה, תולדות החילוניות בעמים ובישראל, תולדות הלאומיות היהודית וייחודה, תולדות האומנויות בעם היהודי בימינו ובעבר, התרבות היהודית של אירופה שנהרסה בשואה.

המכללה תפעל באמצעות סמינרים סמסטריאליים. באמצעות לימודי חברותא, ותציע השתלמויות בלימודים יהודיים לתלמידי תיכון ולמבוגרים, למורים והורים, לקציני תרבות ורבנים, לפוליטיקאים ולאנשי עסקים. במשך הזמן יגובשו בה מסלולי לימוד שיכינו מדרכים ומורי עם ליהדות פלורליסטית, אשר יכירו גם את אמונותיה, ערכיה ויצירות המופת של היהדות החילונית, ויוכלו להדריך בקהילות יהודיות חילוניות.

וטקסים בעלי תכנים ספרותיים ואמנותיים שבהם יחגגו את שבתותיהם ואת 15 המועדים בשנה שבהם חלים החגים הלאומיים של העם היהודי.

השבת - תרומתה החשובה ורבת המשמעויות ביותר של התרבות היהודית לציויליזציות של כדור הארץ - עשויה ליהפך אצל יהודים חילוניים ממסגרת ריקה של פנאי הדומה לכל מסגרת פנאי אחרת, גם למסגרת חגיגת של פעילויות משפחתיות, אינדיבידואליות וקהילתיות אשר בכל שבוע הן מציעות חידוש משולב באלמנטים מסורתיים יהודיים וחילוניים: פרקי ספרות ושירה מהקלסיקה התנכית ועד יצירות מופת שנוצרו במשך 300 השנים האחרונות בתרבות היהודית החילונית.

"איכות חיים אנושיים וזיקתה לשייכות ולפעילות בקהילה לאומית". איכות החיים נבדלת מ"רמת החיים". האחרונה יכולה להממד בכמות ההכנסה הכספית והשימוש בה לסיפוק צרכים חומריים, ואילו איכות חיים מותנית במערכת מורכבת של גורמים המעשירים את חיי הרוח והרגש של האדם, מעניקים לו מירב אושר וסיפוק בחייו תוך הרחבת דעתו והכרתו עם הזדמנויות ואתגרים המוצעים ע"י החיים האנושיים. על מנת לפתח ולהעלות את איכות חייהם וזקוקים רוב בני האדם לפעילות מגוונת - לא רק בתחום עיסוקי הפרנסה אלא בתחום חיי התרבות והרוח שהם מסוגלים להם.

העשרת חיי התרבות והרוח של האדם מותנים ברוב המקרים בשייכותו ובפעילותו במסגרת התרבות והחברה הלאומית, בהכרות עם התרבות הכלל-אנושית, בכלים שקנה בתרבותו הלאומית. כיוון שאיכות החיים מותנית בדרך כלל בפעילות חברתית ותרבותית, וכיוון שאלה מתאפשרות בעיקר במסגרות המוצעות לאדם בתרבותו הלאומית, מותנית איכות החיים של היחיד קודם כל בהכרות מירבית ובפעילות מירבית שלו במסגרות הקהילה הלאומית שבה הוא חי.

התפוררותן של הקהילות השכונתיות והתרבותיות בעידן החילוניזציה של רוב התרבויות המערביות והתרבות היהודית בכלל זה, יצרה את הצורך בהקמתן והפעלתן של קהילות לאומיות חילוניות להבטחת אפשרויות המגוון והפעילות הקהילתית החיונית לרוב בני האדם.

על בסיס הגדרות אלה אפשר להתמודד עם השאלות בהן פתחנו:

1. מה מאפיין, מייחד ומעשיר את אורחות חיי היהודים "החילוניים" - החופשיים מחובות דת שמירת מצוות ההלכה - כיצד שונים חייהם מחיי יהודים דתיים ומחיי חילוניים לא יהודים?

יהודים חופשיים וחילוניים יכולים לחיות ללא שבת וחג, ללא חינוך יהודי לילדיהם וללא פעילות השכלה מתמדת למבוגרים, ללא שייכות לקהילה יהודית כלשהי, ללא פעילות ציבורית או אחרת העשויה להעניק להם הרגשת סיפוק מן התועלת שהם גורמים לזולת.

החגים

איכות חייהם של יהודים תעלה כאשר המונוטוניות של זרימת ימות השנה תתחלף במיגוון עשיר של פעילויות

הסרת עוצר השבת על התחבורה הציבורית

ליל שישי בחצות בעיר הגדולה. מקומות הבילוי מלאים, הכבישים עמוסים וכולם חוגגים. האמנם כולם? הישראלי השבע נכנס בליל שבת למכוניתו הממוזגת ואינו מוטרד כלל מהשאלה - מה עושה מי שאין לו רכב? במשך שנים מקבל הציבור כגזירה משמיים את הסגר הנכפה עליו מדי שבת.

קניונים מציעים שפע הצעות בילוי מחוץ לעיר. איך מגיעים לשם בליל שישי? יש לנו חופי ים מטופחים. איך יסע לשם פועל פשוט ביום מנוחתו אם אין לו מכונית? כמה כסף מוציא חייל על מונית כשהוא מגיע פעם בחודש לביקור בביתו ורוצה לצאת לבלות?

משרד התחבורה מנסה בעזרת כל מיני תקנות להגביל את מספר הנהגים הצעירים, כדי להקטין את מספר התאונות. רוב הנסיעות של הצעירים מתבצעות בשישי-שבת. כל עוד אין פתרון אחר לא יכולים ההורים למנוע מילדיהם להשתמש ברכב. אם תהיה תחבורה ציבורית יקטן הלחץ על ההורים ויפחת מספר הנהגים הצעירים לרווחת כולנו.

כל הנפגעים הפוטנציאליים מאיסור התחבורה בשבת - באים משכבות חלשות או קבוצות לא מאורגנות. אין הם מהווים קבוצות לחץ ואין הם מאיימים על שלוותם של נבחר הציבור.

מתי גוטמן, פעיל מרכזי בתנועה, יזם והפעיל במשך מספר חודשים אוטובוס של תחיל"ה בימי שישי בערב, "אוטובוס הברכה" קראו לו בעיתון. אנשים הסתכלו על האוטובוס העמוס בבני נוער הנכנס לתל-אביב בלילות שישי כעל הפלא השמימי. אין ספק שזאת יכולה להיות המציאות. על הציבור להפר את עוצר השבת שהוטל עליו בשם "הסטטוס קוו", להתעורר ולהתארגן מחדש להפעלת תחבורה ציבורית בסופי שבוע.

(לדידם אין אדם "פסול חיתון" ואין מועד שבו אסור עקרונית לקיים יחסי מין או לאכול כל מה שרוצים בו). אך יהודים חופשיים אינם מחנכים בדרך כלל את ילדיהם להבנה ולהכרה ולחובת הבחירה המוטלת עליהם ע"י חירותם. מערכות החינוך החילוניות אינן מחנכות בדרך כלל לאמונות וערכים של היהדות החילונית, להכרת יצירות המופת המייצגות אותה, ולראיית יצירות המופת של העם היהודי באורה של ההגות החופשית מדת.

אורח חיים של יהודים חופשיים אינו חופשי ממגבלות וחובות. אלה מוטלים עליהם ע"י אמונותיהם וערכיהם: במקום להשתמש מחובת ההגנה על יהודים, כפי שנוהגים שומרי המצוות הקיצוניים - מקבלים על עצמם יהודים חופשיים בישראל חובת גיוס וסיכון למען הגנת עמם, במקום להזדקק לנוסחאות וסיסמאות גזעניות של שומרי מצוות משיחיים המוכנים לנשל עם אחר מאדמתו וממדינתו - מחוייבים יהודים חופשיים במצוותו של הלל לא לעשות לזולתם מה ששנאו עליהם שיעשה להם.

אמונות מחייבות

האמונות ההומניסטיות והערכים האתיים בהם מאמינים יהודים חילוניים מטילים עליהם מצוות עשה ולא-תעשה המכריעות בחייהם ובחיי החברה שבה הם חיים, גם אם הם חופשיים מכל מצוות שולחן ערוך. רק הכרות ופעילות השכלתית מתמדת תהפוך את ההתנהגות המובנת מאליה לבעלת משמעות בהכרתם ובחיי הרגש

אלה ניתן לספק בכלים דומים לכליה של הקהילה הדתית אך תוך יצירתם של תכנים חדשים לתוך כלים אלה, כגון: בתי התכנסות המוקדשים לפעילות תרבותית, קהילתית וחינוכית. מנהיגי קהילות שהוכשרו לכך במיוחד והמועסקים ע"י הקהילה בתמיכת המדינה, כמו מנהיגיהם המקצועיים של הקהילות הדתיות המוכרות ונתמכות על ידה.

3. **כיצד מושפעים חיי יהודים חופשיים מאמונותיהם וערכיהם? כיצד הם יכולים להיות מושפעים מהם ומדוע רצוי שיהיו מושפעים ממורשת היהדות ומעיקרי האמונה והערכים של היהדות החופשית מדת ההלכה?**

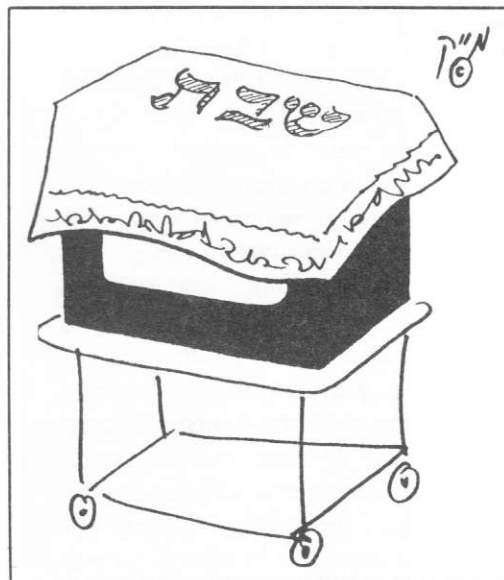
כל קהילה ותנועה בעם היהודי חניכה את ילדיה ומבוגריה להכרת המורשת היהודית באור אמונותיה וערכיה של הקהילה או הזרם. חינוך והשכלה כאלה הם חיוניים להבנת אורח החיים של היהודים החיים בקהילה ובזרם זה, להבנת השוני ביניהם ובין יהודים אחרים, להכרת יצירות המופת המועדפות ע"י בני הקהילה או הזרם בו מתחנכים חניכיו. יצירות הנבחרות מכלל היצירה היהודית, מהוות בסיס הידברות משותף לצעירים ומבוגרים החיים בקהילה שבאחת היהודיות הרבות שבעם היהודי.

בדרך זו השפיעו האמונות והדעות הרווחות בכל זרם ביהדות לא רק על אורחות החיים להם מתרגל האדם במשפחתו מילדותו, אלא גם על ההבנה, המודעות ואורחות המחשבה של בני הקהילה. יהודים חילוניים, החופשיים מדת שמירת המצוות

מושפעים מאמונתם בחירותם - אינם שומרים מצוות שולחן ערוך, אין מציתים באופן עיוור לרבנים המכתיבים, כמיעוט בן איש אחד, דעות ועמדות הננקטות ע"י מאמיניהם, או חברי הכנסת מטעם (נוהג מנוגד במפורש לנוהג הדמוקרטי של התלמוד).

החובה לבחור

יהודים חופשיים חייבים לבחור באופן שבו יחוגו את חגיהם ושבטותיהם, הם דוחים כל הגבלה שרירותית בחיי הנישואים שלהם

עונג שבת חילוני ברחובות

בציבור הרחב נחשבת רחובות לעיר של מדע, תרבות וחדר, עירו של הנשיא הראשון, חיים ויצמן, עיר של פרדסים ומדענים, עיר שלווה ופתוחה.

רק מי שחי בעיר יודע עד כמה מוטעה דימוי זה. רחובות היא עיר חנוקה וסגורה. עיר שנכנעת לכפיה הדתית. למרות שיש בה רוב חילוני גדול לא קם בה עד היום מרכז תרבות רציני ואין לה מה להציע לתושב המבקש לצאת מביתו בסוף השבוע ולהנות מפעילות תרבותית כלשהי. "בני-ברק של הדרום" קוראים לה.

כמה פעילים, רובם אנשי תחילה, מאסו במצב הקיים והקימו לפני 4 שנים "ועד ציבורי", שכלל אישים מכל קצווי הקשת הפוליטית, וניהל מאבק ציבורי מקיף תחת הסיסמא: "לפתוח את העיר בסופי שבוע". בשורה של פעולות - הפגנות, משמרות מחאה, החתמה על עצומה המונית (5000 חתימות), עימות פומבי בהשתתפות ראש העיר והרב הראשי, הפעלת "אוטובוס שבת" שהוביל לאורך הקיץ צעירים למוקדי בילוי ותרבות - הועלה נושא הכפיה הדתית לראש סדר היום הציבורי, והדבר מצא את בטויו בעשרות מאמרים, כתבות, דיונים ומכתבים בעתונות המקומית.

בעקבות עתירה שהוגשה מטעמו לבי"צ - באמצעות חמד"ת וגופים נוספים - בה נקבע, בקיץ 93, כי איסור הקרנת סרטים ע"י הרשות המקומית אינו חוקי, אורגנה מערכה ציבורית אינטנסיבית שהביאה, למרות התנגדות ראש העיר והחוגים הדתיים, לפתיחת שרשרת בתי הקולנוע בעיר.

הנושא נמצא עדיין בדיון משפטי, אולם ישנה חשיבות רבה לתקדים שנקבע. לראשונה נשברה במוצהר טבעת החנק הדתית, ברחובות.

סממן נוסף לשינוי שחל, בא לידי ביטוי בבחירות המוניציפאליות שהתקיימו לאחרונה. כל מועמדי המפלגות הלא-דתיות אימצו את הסיסמא שלנו: "לפתוח את העיר", והציבו נושא זה כיעד ראשון ועיקרי לפעולה. מאחר והמדד להצלחת מאבק הוא תוצאתו, הוכיחו הבחירות, בהן ניצח המחנה החילוני, כי יש שכר להתמדה. מאבק בן 4 שנים החל לשאת פירות.

אב"צ

ההלכה, את ההתוודעות אל היצירות של הקלסיקה היהודית שבספרות התנ"ך, ובנוסף לכך - תפגיש את חניכיה עם מבחר יצירות המייצגות את כל הזרמים ביהדות, בכל הדורות.

"ספרות יהודית" במקום "תנ"ך"

דוגמה: במקום להפוך ספר למקצוע - כ"מקצוע התנ"ך" או "מקצוע התלמוד" - ילמדו יצירות קלסיות בספרות התנכית במסגרת הרחבה של "הספרות היהודית" שנכתבה בעברית, באידיש ובשפות יהודיות אחרות, או בשפות עמים אחרים (מיוונית של יוסף בן-מתתיהו או פילון ועד גרמנית של היינה, הרצל ובובר, או אנגלית של דיזרעאלי או בלאו). "ספרות יהודית" כ"אמנות יהודית" היא מכלול היצירה של יהודים, אשר יהודיותם השפיעה על יצירתם או שיצירתם מילאה תפקיד בחיי החברה והתרבות היהודית.

במקום ללמד את המשנה והתלמוד כנציגים יחידים של הספרות היהודית בתקופה ההלניסטית - ילמדו מבחר של ספרות זו שתכלול כמובן יצירות נבחרות מהתלמוד והמשנה בעבר יצירות מהברית החדשה, ספרי המכבים, הספרים החיצוניים, המגילות הגנוזות, השירה והסיפורים ביוונית בארמית וכד'.

במקום ללמד את תולדות העם היהודי משחר ימינו ועד המאה ה-18 (י"א) מספיקים יותר") - יהיה ההווה בן 300 השנים האחרונות לנקודת המוצא ללימודי ההסטוריה והיהדות: חניכי היהדות החובשים יכירו את תרבותם שלהם כמו תרבות כל יהדות אחרת, הם יכירו את תולדות העם בדורות האחרונים ואת התהליכים שיצרו את החברה והתרבות היהודית הנוכחית, הם יכירו את המחקרים והעיונים שנערכו בתקופות אלה ושהאירו את ההתקופות האחרות בעם היהודי במשך חמש מאות שנים, הם יכירו את עצמם ואת תרבותם ואת מקורותיה בכל העידנים והדורות שבעבר. בדרך זו יושג חניכי מערכות החינוך היהודי הרחב בחיי התרבות היהודית החדשה ומתפתחת בימינו כפי שהשתנתה והתפתחה בכל העידנים בעבר.

של יהודים חילוניים. ככל שתגבר מודעותם של יהודים חופשיים למקורות אמונותיהם וערכיהם, לייחודם בתוך היהדות ולשורשיהם במורשת היהודית, ככל שיגדל המטען הרוחני והרגשי של יהודים חופשיים המתוודעים ליצירות המופת של תרבותם והשקפותיה על יצירות המופת של העם היהודי בתנ"ך ובעידנים שאחרי חתימתו - כן יגבר בטחונם העצמי של יהודים חילוניים, תעלה איכות חייהם, יתעשר אוצר נוסאי השיחה שלהם במשפחה ועם ידידים.

4. כיצד יגשימו יהודים חופשיים וחילוניים את יהודיותם הייחודית - בחינוך ילדיהם ובהשכלתם המתמדת כאנשים מבוגרים, במורשתם התרבותית, הלאומית והכלל אנושית?

החינוך בעם היהודי היה פלורליסטי כיהדות עצמה. בכל אחת מהיהדות הכלולות בתרבות היהודית הלאומית התפתחו מערכות חינוך ותוכניות לימוד אשר התמקדו ביצירות מפתח בתולדות היצירה היהודית בכל הדורות. היצירות הללו נבחרו ע"י מעצבי התוכניות בהתאם לאמונותיהם וערכיהם ובהתאם למטרות החינוך ומערכות ההשכלה שהקימו. מערכת הישיבות שאינה מלמדת תנ"ך, אוסרת על קריאת רוב יצירות המופת של העם היהודי, ומטפחת בורות שיטתיות באמונות ובהגות היהודית, לא רק ב-300 השנים שחלפו מימי שפינוזה, אלא גם ביצירות מהתקופה ההלניסטית ובתקופת הרנסאנס, בחרה להתמקד בלימודי התלמוד ומפרשיו.

הצעתו של ביאליק

מערכות החינוך וההשכלה של היהדות החופשית והחילונית תתבססנה על עיקרי האמונה והערכים המשותפים לרוב היהודים החופשיים, הכרת פלורליזם המאפיין את היהדות מימי מעמד הר סיני במקום הסתגרות במיגזר יצירתי אחד שלה.

לשם כך יש ללכת בעקבות הצעתו של ביאליק ליצור "ש"ס חדש" ונוסף, בו תכלול "התמצית הנבחרת של פרי המחשבה והרגש העבריים בכל הדורות". החינוך של יהודים חופשיים יפיץ קודם לכל את הכרת אמונותיהם וערכיהם של היהודים החופשיים מדת

בגידת הציונות החילונית ביהודי אתיופיה

אבשלום אליצור

בגידת הציונות החילונית ביעודה

"אבל אשמים אנחנו על אחינו, אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו".

פעמים אינספור, בסמינרים של "תחילה" ובפורומים דומים, קראתי בהרצאותי את הפסוק הנוקב הזה. אבל בחלומותי הגרועים ביותר לא ראיתי עצמי נקלע במציאות לפרשה של כחש, התנכרות ובגידה רבתי של הציונות החילונית בייעודה בעוד חבריי לדעה עומדים מנגד. מטבע הדברים יהיו דבריי קשים, אבל כשמדובר בהפקרת חיי אדם אין מנוס ממלים קשות, ואין פטור מחובת התשובה.

שלוש שנים עברו מאותו יום בו העלתה מדינת ישראל, באיחור של ארבעים שנים, גולה עתיקה, שונה מכל העדות המוכרות לנו, שעברה לוט בערפל. כמה גאים היינו באותו יום. הנה הציונות ההומאנית, הסולידארית עם כל יהודי באשר הוא, בשעתה היפה. "כל יהדות אתיופיה הועלתה ארצה" הכריזה ממשלת ישראל, ושמחתנו הייתה שלמה.

שקר.

שקר, כי המטוסים הממריאים הותירו, על מסלול התעופה ממש, מאות יהודים מתייפחים מכאב ומעלבון. שקר, כי שליחי הסוכנות עשו סלקציה שרירותית, חפזה, במקרים רבים בהולה ומבולבלת, גוזרים דינם של אלפים לגורל גרוע מגלות. שקר, כי משפחות רבות נקרעו, הילד כאן והוריו שם ולהיפך. מצלמות הטלביזיה קלטו את הרגע הנורא ההוא, מתמקדות על פנים נדהמות, פיות נפערות בזעקת בהלה, ורק כעבור שנתיים העזה הטלביזיה לשדר את הקטעים הללו לציבור. שקר, כי רק לאחרונה התירה מדינת ישראל לשלושים אנשים לעלות מאתיופיה על פי חוק השבות. במילים אחרות, היא הודתה כי המדובר ביהודים כשרים לכל הדעות שנמקו לחינם במשך שלוש שנים במחנה המסורבים ההוא הידוע לשימצה. ובזכות

אני להרחיב את הדיבור במעשיו של אדם שהצטייר תמיד כאחד מדובריה הבולטים של היהדות החילונית הליברלית, ושכשל במעשים העולים עד היום בחיי אדם. אני מדבר כאן על עובדות, ועובדות אלה עניינן איש שהירבה לכתוב על יהדות הומניסטית בדפים אלה ממש, השר יאיר צבן.

מי רשאי לקבוע "מיהו יהודי?"

לפני כשנה הקים השר ועדת מומחים כדי שתיעץ לו כיצד לנהוג בשאלת ה"פאלס מורה". מה יש לומר, מומחים גדולים ישבו בוועדה זאת: משפטנים, פרופסורים למדעי המדינה ולמדעי היהדות, מזרחנים, אנתרופולוגים, ומי לא. וכאן בדיוק הבעיה: מי לא היה באותה ועדה? קשה להאמין, כמו עוד הרבה דברים שקשה להאמין להם בסיפור הזה, אבל גם זו עובדה: באותה ועדה לא ישב אפילו לא אחד מנציגי העדה שבגורלה מדובר! לעת הזאת כבר ידועה הייתה דעתם הנחרצת של הקיסים, מנהיגי המוכרים של עדת יהודי אתיופיה: אנשים אלה הם עצם מעצמנו ובשר מבשרנו, ואם חטאו, רצונם לחזור למוטב, ורצון כולנו הוא להתאחד אתם ולאחות את משפחותינו הקרועות. מדוע, אם כן, לא הוזמן אף איש מבני העדה היושבת בארץ לשבת באותה ועדה? האם היה מעלה מישוהו על דעתו להקים ועדת מומחים חיצונית שתקבע מיהו יהודי צרפתי, תימני או תורכי? ובכלל, ממתי יהדותו של אדם היא עניין לאנשי מדע ואקדמיה? להזכיר לכם מתי בפעם האחרונה במאה הזאת הייתה שאלה זו נושא לדיון "מדעי"?

כמה אירוני: דווקא המימסד הדתי, זה ששנים רבות הורגלנו לראות בו נציג היהדות הקנאית וחסרת הסובלנות, התייצב הפעם לימין האומללים הללו. כאן עלי להזכיר לקוראים כלל חשוב בהלכה היהודית, המשקף דווקא את הפן הנאור שבה. נניח שבימים אלה יופיע הקרדינל לוסטיזיה מפאריס, בבית כנסת יהודי, יצהיר על רצונו לחזור ליהדות ויבקש לצרפו למניין. מה הדין? דווקא ההלכה היהודית נוקטת כאן בעמדה האנושית

35 מרכזי לימוד ליהדות חופשית

מוולדיבוסטוק עד פטרבורג

סמיון אבגוסטיביץ', פסיכולוג, מרכז מביתו במוסקבה את הפעילות הענפה של השכלה ליהדות חילונית ברחבי ארצות חבר העמים. הפרויקט אורגן בראשיתו ע"י הפדרציה הבינ"ל של היהדות ההומניסטית חילונית באמצעות הסניף הישראלי. בכנס הפדרציה בבריסל סיפר אבגוסטיביץ' כי 1500 אנשים לומדים ב-35 מרכזי לימוד המנוהלים ע"י אקדמאים ומרצים מקרב התנועה להשכלה יהודית חילונית. נערכים סמינרים ארציים אשר משתתפים נוסעים לעיתים שלושה ימים ולילות ברכבת כדי להשתתף בהם. זו האלטרנטיבה למערכת החינוכית של חב"ד המבקשת לזהות יהדות עם אמונה משיחית. לדעת סמיון אבגוסטיביץ', חייבת היהדות החילונית בעולם לתמוך בפעילות זאת כיוון שללומדים אין אפילו אפשרות לזמן את דמי הנסיעה ברכבות. כבטוי הוקרה לעבודה הנעשית הוחלט לקיים את המפגש הבא של נציגי הפדרציה, בשנה הבאה במוסקבה.

הפשוטה: לקבלו ללא היסוס, ללא שום הליך של גיור, כי "ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא". ברור איפוא, כי גם אם אכן התנצרו כמה מבני העדה, או שהוריהם עשו כן, מאונס, מאילווצים כלכליים או אפילו מתוך אמונה, די בהבעת החרטה שלהם כדי לקבלם. וכך קבעו מרבית הרבנים שנדרשו לבעיית ה"פלאס מורה".

אם כן, יהודים לפנינו, על פי שתי ההגדרות היסודיות ביותר למושג זה: יהודים על פי ההלכה המחמירה, ויהודים במובן שותפות הגורל שלהם איתנו. כמונו סבלו וסובלים הם מהצקות ומרדיפות שכניהם (הנוצרים), כידוע, מעולם לא נזקקו לוועדות של פרופסורים כדי לקבוע מיהו יהודי, וכמונו הביעו את רצונם ליטול חלק במפעל הציוני. אם אלה אינם יהודים, מי מאתנו יהודי?

אמנם, הוועדה נשמרה היטב שלא לדון בשאלה זו, אולם היא הרשתה לעצמה להגיש המלצות שחרצו את גורלם של רבבות. היא המליצה לפתור את בעייתם של אנשים אלה על בסיס "הומניטרי" של איחוד משפחות. בכך נוצרה בעייה העלולה להיתקע כקוץ מכאיב בבשרנו עוד דורות רבים. כי לאיזו תוצאה ניתן לקוות עתה? שהאנשים שהופקרו לגורלם שם ייעלמו מאליהם? ייטמעו באוכלוסיה העויינת אותם? יחדלו מלהתנגע לאחיהם, הוריהם וילדיהם שעלו לכאן? או אולי שקרוביהם ישכחו אותם ויסלחו לנו על מה שעוללנו להם ולכבודם? אני יודע שזה יישמע לא ייאמן, אבל אני מזמין כל אדם לצלצל למשרד הקליטה ולהוכיח כי אפילו את ההמלצה ה"הומניטרית" של אותם מומחים מסרב הוא לקיים: צעירים יוצאי אתיופיה המגיישים בקשה להתאחד עם הוריהם נשאלים תחילה... אם הם נשואים. אם העזו הצעיר או הצעירה להינשא נפסלת הבקשה על הסף. מן הסתם סבורים פקידי המשרד שאתיופי נשוי שוכח את הוריו ואינו מתגעגע אליהם יותר. כמי שהיה מעורב בעשור הקודם בפעילות למען יהודי ברית-המועצות, יכול אני להעיד כי אפילו בבית מדרשם של ברזינייב וקוסיגין, זכרונם לא לברכה, לא התחדשה גזירה כה מקורית.

האמנם, החלטה גזענית?

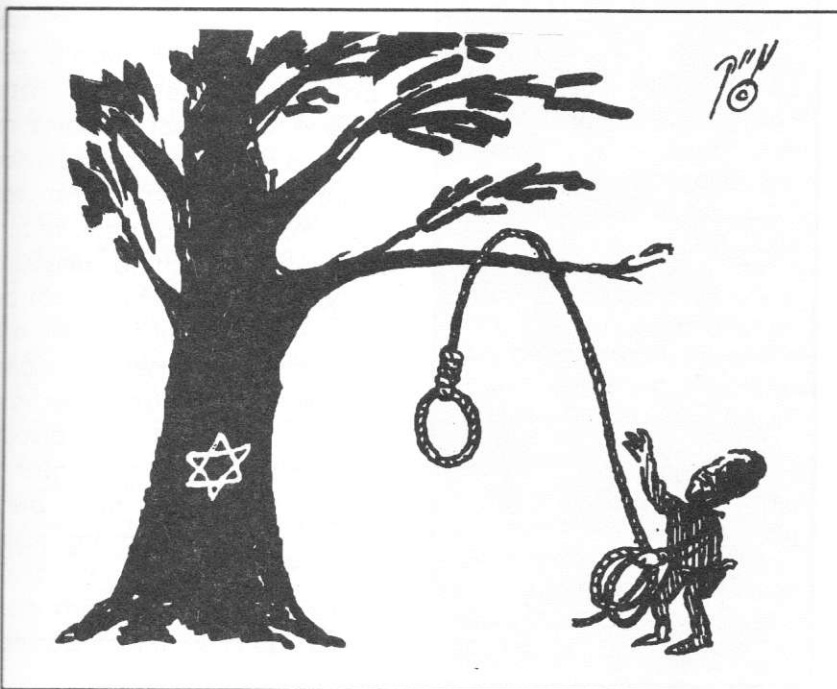
אינספור פעמים הותקפתי, בעל פה ובכתב, על שהשתמשתי בבוטוי הקשה "גזענות" לתיאור פרשת התעללות זו. אבל איזה עוד

ביטוי עולה על הדעת כשמשווים סיפור זה לטיפול ביהודי חבר העמים? האם הוקמה ועדה להגדרתם? האם הוטלו הגבלות כאלה על בואם ארצה? הבה נניח, בניגוד להערכות המקובלות, כי לא שליש ולא רבע, אלא רק חמישית מעולי ארצות חבר העמים, כן ירבו, אינם יהודים, ונגיע למספר מאה אלף. להזכירכם כמה מונה כל עדת המסורבים חסרי הישע הללו? שלושים אלף. אפילו אם נוסיף אותם על אחינו עולי אתיופיה כאן, חמישים אלף, ועדיין לא הגענו לשיעור זה. מהי איפוא הסיבה לאיפה ואיפה זו? שמבלגד ומקייב עולים מהנדסים ורופאים בעוד שמגונדאר ומקווארה עולים קולעי סלים? אכן, כמו עיני קראתי, בעיתון "העולם הזה" מאמר מאת פרופסור יהושע פורת, מועמד מרצ לכנסת, שהציע בפירוש לשנות את חוק השבות כך שיעלו ארצה רק אלה ש"רמתם האישית" תאפשר להם להקלט בארץ ללא בעיות. בכנות, תוהה אני אם אני והורי, בעת עלותנו ארצה, ענינו על קריטריון "הרמה האישית" של הכותב המלומד. נותר לי רק לקוות שהרמה האישית שלו אינה משקפת את רמתה של האוניברסיטה שהעניקה לו תואר פרופסור מן המניין.

"גינטלמנים אינם מתווכחים על עובדות", אומר הפתגם האנגלי, ואני מודה שאני בוש ונכלם כל פעם שאני נזקק לנימוקים המספריים האלה, שהרי מעולם לא שמענו חששות מפני בואם של מיליוני יהודים מאירופה או מאמריקה, אבל עם העובדות אין להתווכח. לכל איש יש שם, ובידנו רשימה שמית מפורטת של המסורבים,

הנשענת על אינספור עדויות בני העדה, הצלבות ואישורי הקסים. שוב, צר לי שאיני יכול להצטעע במילים עדינות, אבל השר צבן שיקר כשטען שהמדובר ברבבות ומיליוני אנשים. העיתון "חדשות" חשף בדוטה זו בתחקיר ארוך ומפורט מה-22.8.93. בספרי "השקר הלבן" מתכוון אני לפרסם עשרות מסמכים שהגיעו לידי בפרשה זו, והם מצטרפים למסכת מזעזעת של שקרים והונאות מצד פקידי הסוכנות והקליטה.

והעובדות, המגיעות משם ללא הרף, מדברות, נכון יותר זועקות, בעד עצמן. יותר משלושת אלפים אנשים תקועים במתחם עלוב באדיס-אבבה, שם נותרו מאז אותו יום שעברנו היה יום חג ועבורם אסון כבד, חיים מנדבת ה"ג'וינט" מאין ביכולתם לחזור לבד לכפריהם, ואליהם נוספו עוד כאלפיים אנשים שבאו אחרי "מבצע שלמה" ושבבוראה מפורשת של ממשלת ישראל לא ניתן להם סיוע כדי שלא יבואו עוד בעקבותיהם. על פי עדותו של ניל גייקובס, איש האירגון היהודי-אמריקני "נאקוג", המסייע להם, הגיל הממוצע של הנפטרים מבין המסורבים שבתוך המחנה הוא ארבעים וארבע, שזה "בסדר" כי זה הגיל המקביל באוכלוסיה האתיופית, בעוד הגיל הממוצע של הנפטרים מחוץ למחנה הוא עשרים ושתיים שנה! ואף זאת כל עוד לא מביאים בחשבון את שיעור תמותת התינוקות שמתחת לגיל שנה, שהוא כנראה במימדים מבהילים יותר. הערכות קודרות אף יותר פירסם הרב ולדמן, שליח הרבנות. אלה אינם מספרים

מטה חירום למאבק בכפיה דתית בירושלים

**בהשתתפות נציגי צומת,
מרצ, העבודה וארגוני חמד"ת**

תוצאות הבחירות האחרונות למועצת עיריית ירושלים הפתיעו לרעה אפילו את רואי השחורות שבינינו. אדישות הציבור החילוני ביום הבחירות מחד, ונחירה המונית של הציבור החרדי לקלפיות מאידך, הביאו להתרסקותו של המחנה החופשי וליצירת רוב דתי-חרדי שישלוט מעתה במועצת העיר.

לא צריך להרחיק לכת לאחר כדי להזכר בימים בהם היתה העיר נסגרת ונאטמת עם כניסת השבת. כולנו זוכרים את "מלחמות השבת" שנהיו כמעט לשגרת חיים ואת המאבק האלים בין חילוניים לדתיים בחלקים שונים של העיר.

האם צפויה לנו עתה מהדורה חוזרת של מלחמות שבת? האם עתה כשפתחות העיר בידים, יביאו החרדים לסגירת כבישים, בתי-קולנוע, אתרי נופש ובליוז?

מה תהיה תגובתו של הציבור החילוני? האם יקיץ מתרדמתו? האם יהיה מוכן לצאת ולהאבק על זכויותיו?

כדי לברר שאלות אלה ובמטרה לגבש תוכנית פעולה, התכנסה בסוף נובמבר 93, ביוזמתו של **דוד ריבלין**, יו"ר תחיל"ה, קבוצת אישים המייצגים ארגונים שונים, והכריזה על הקמתו של "מטה חופש", שיפעל לסכל את מגמת ההשתלטות החרדית הצפויה על תחומי המינהל, הכספים, הבינוי, החינוך והתרבות בירושלים.

במטה נציגים במועצת העיר מטעם מפלגת העבודה, מרצ וצומת, וכן פעילים מתחיל"ה, התנועה המסורתית והרפורמית, אירגוני חמד"ת וגורמים נוספים.

המטה נטל על עצמו להתריע ולהזעיק את דעת הקהל והתקשורת, כנגד כל פגיעה בזכויות הציבור הלא-דתי, ולהאבק בכל דרך חוקית אפשרית כדי למנוע את מימוש כוונותיהם של מנהיגי החרדים להביא לסגירת ירושלים בפני הציבור החופשי והפיכתה המחודשת לגיטו חרדי.

אב"צ

אשמת השותקים

אשמים אנחנו על שתיקתנו בימים אלה בהם הקרתה לנו ההיסטוריה מבחן לערכים שבהם אנו מאמינים. הוטעינו, נענינו לרפלקסים מפלגתיים ויישרנו קו עם ה"חבריה" שבהם הורגלנו לתמוך. "אתה לא מבין את מושג החברות בחברה הישראלית", אמר לי איש בכיר ממפ"ם, כשניסה להסביר לי את פשר שתיקת המבוכה האופפת את מעשיו של השר צבן. הנה, אפילו "תחיל"ה" הסתפקה עד כה במילמולים מינוריים בנושא זה תחת להכיר בהזדמנות להרים את דגל הפלורליזם והסובלנות שאותו הרימו במקומה אנשים מהציבור הדתי והלאומני.

אשמים אנחנו במשוא פנים כלפי העדה הזאת, שעליה קמו מחללי שבת ואוכלי טריפה להחיל קריטריונים חמורים יותר מאלה של הרבנות. אשמים אנחנו על שלצד מאבק להכיר בזכותו של העם הפלסטיני להגדרה עצמית הרשינו לחברות פקידים מתנשאת "להגדיר" לעדה בתוכנו את זהותה, תוך רמיסה ברגל גסה של סמכות מנהיגיה הרוחניים ששמרו עליה בכל שנות הגלות. אשמים אנו כי בעוד מחינו בצדק נגד הקבורה מחוץ לגדר שנקבר חיילי ישראל, לא הרמנו קול על קבורה בחיים הנערכת לאותם מסורבים באתיופיה מוכת הרעב והמלחמות.

אשמים אתה ואת, קוראים יקרים, כן, ממש נושאים באחריות אישית בנטל האשמה, כל עוד אנשים שנענו בתום לב ובאהבה לקריאת הציונות מתים בנסיבות שהן חרפה לכל חברה מתוקנת, נתונים למרדף ולמשיסה, ואין איש שומע בשוועתם ובעלבונם.

רציתי בסיום דברי להפציר בכם שתצטרפו למאבק זה, שתרימו קול במפלגותיכם ובארגוניכם, שתתבעו מנציגים דין וחשבון לנבלה הנעשית בשמכם. אבל במחשבה שנייה, איני מבקש מכם כלום. לא זהותה של עדת "ביתא ישראל" עומדת כאן לויכוח, אלא זהותכם שלכם. שלא יהיה ספק: כל בני הקהילה הזאת, הנושאים את כאבם בתוכנו, היפים כל כך במפנים ומבחוץ, יתאחדו בבוא היום כאן, בארצם. השאלה היא רק מתי ובאיזה מחיר של כלימה וביזיון.

ושאלה זאת, גבירתי ורבותי, נתונה היום להכרעתכם.

מופשטים. בחודשים האחרונים מצאו חברי את עצמם, פעם אחר פעם, יוצאים לאתרי הקרואונים כדי לספר ליושביהם על פטירת קרוביהם: ילדים שגוועו מתת-תזונה, אנשים שנורו למוות בידי שודדים, אדם שטבע בנהר כשניסה לחזור לכפרו, נערה שמתה מנשיכת כלבים, ורבים אחרים ששמותיהם כבר פורסמו במלואם בעיתון "חדשות". "במשך שבועיים", סיפר מנלה אלמו, שנסע לקווארה בתחילת השנה לבקש את קרוביו, "מתו חמישה-עשר ילדים מרעב. לשמונה מהם לא מצאתי מקום קבורה, אז הנחתי אותם, אחד על השני, מתחת לעץ" ("חדשות", 4.7.93).

כי כן, לא שאלת "מיהו יהודי" לפנינו אלא שאלת "מי יחיה ומי ימות" רובצת על מצפוננו, במלוא כובדה, יום יום ושעה שעה. כל עוד נאטום לבנו בפני שוועת פעוטים בני שלוש וארבע הגוועים שם, בפני בכיים של צעירים וצעירות בארץ שנפשם כלתה אל אם זקנה ואב גלמוד שנותרו מאחור, כי אז איננו ראויים להתגדר בתוארי "יהדות חילונית" ו"הומניסטית". בכל הכבוד הראוי, אפילו התואר "יהדות" סתם אינו ראוי לאלה העומדים מן הצד.

כל אחד מאיתנו נושא באחריות לגורל יהודי אתיופיה.

מי מחלל את הכותל?

הרב **גץ**, רב הכותל, מוחה בחריפות נגד הצבא על השמעת קולן של חיילות בטקס צבאי ליד הכותל המערבי. (מן העתונות)

מדי שנה בשנה מטריד אותנו הרב גץ, בשערוריות יזומות בתחום "ממלכתו". בשנה שעברה התפרץ כנגד חיילים וחיילות שעסקו, לדבריו, בנאפופים, ליד מקום קדוש, ואילו עתה יצא כנגד שלטונות הצבא על שהרשו השמעת קולן של חיילות במסגרת מקהלה צבאית ששרה ליד הכותל בעת טקס צבאי. "קול האשה ערוזה" זועק הרב, והוא מחלל קודש.

הרב הוא פקיד מטעם המדינה. היתכן שרב חסר תרבות יכתוב לרוב הציבור מה מותר ומה אסור?

היתכן שמקום שנוכבש ע"י צה"ל ומסמל לרבים את ההמשכיות והפלורליזם בעם היהודי ימסר בחזקה, כמעין בית כנסת, לרב אורתודוקסי שמרן ומקפח נשים.

יש להבהיר לרבנים כי לא יתכן להמשיך ולשמש כפקיד מטעם המדינה ובה בעת לפעול באופן בוטה והרסני נגד חלקו הגדול של הציבור החופשי.

י.מ.

"אנו ההומניסטים, התגברנו על הצורך באל"

7 שאלות בנושאי אמונה לשופט חיים כהן

אנו זקוקים לסמלים ולכן יש לנו סמלים סקולאריים שאנו יוצרים יום יום. העיקר לדעת שזהו סמל ואנו זקוקים לו למטרה זו או אחרת.

שאלה: כיצד אפשר להנחיל מורשת לצעירים?

תשובה: אני רואה רתיעה רבה אצל "עמך" ולא רק אצל צעירים, מן המקורות. יש כאן הפסד עצום משום שהם סוגרים עצמם מידיעה. העצה שאני יכול לתת לצעיר היא פשוטה - לך עם עצמך, על פי טעמך, בהתאם לחושך. אין חינוך טוב מזה. אסור להכתיב, יש ללמד לחשוב. יתכן ובעוד דור או שניים יתגבשו קריטריונים לפיהם ניתן יהיה ללכת. אבל חשוב להדגיש, אל לנו להתחיל בקריטריונים אלא לגמור בהם. בסך הכל יש לנו סיבה להיות אופטימים. הלשון העברית הצליחה להקלט בצורה מפליאה, לא נותר בה זיק של קדושה. זה נוטע בי תקווה שאפשר לעשות זאת גם באוצרות תרבותיים אחרים.

שאלה: מהי הגדרתך ל"מיהו יהודי"?

תשובה: אין שום תנאי להצטרפות לעם היהודי. מי שמרגיש יהודי הוא יהודי. אם אדם מכריז על רצונו להצטרף, אין איש יכול לדחותו. היו נשים שהלכו אחרי בעליהן למחנות השמדה ואין איש שיכול לומר להן, אינכן יהודיות. הטסט הביולוגי הוא מתחת לכבודנו. גם הטסט הדתי איש מקובל עלינו. המוטיבציה של היחיד איננה מעניינת. כל אדם יכול לומר: אני יהודי או אני ישראלי, ועלינו לקבל את דבריו ולהסתפק בכך.

(מתוך שיחה חופשית עם חברי הסמינר למרצים של תחיל"ה)

שאלה: כמי שאיננו מקבל את ההשקפה האמונית בדבר מעורבות האל בחיינו, מדוע עלינו ללמוד את מקורות ישראל?

תשובה: אני שואל למה לדתיים ללמוד זאת. הם הרי מקבלים הכל ככתובו. דווקא אנו מצווים לגשת למקורות כיהודים, וללמודם כמו שהם. עלינו לבדוק בלי משפט קדום הנובע מאמונה. אם תרצו זה מה שמבדיל אותנו מן הגישה הדתית, זה מה שעושה את לימוד המקורות לכל כך מעניין. אני בוחר את הקדוש לי, אינני מקבלו.

זוהי משימתנו: לערוך סלקציה, לבחור מן החומר את הנראה לנו. אל לנו להזניח את השאר כי הוא חלק ממורשתנו. עלינו להעזר בהוגי היהדות, ראשונים כאחרונים, להשתמש בהגותם תוך שימת דגש על ערכים ומסרים המדברים אלינו - זכויות אדם, שוויון האשה, ערכים של צדק, חופש וכיו"ב.

שאלה: כדי לערוך סלקציה אנו זקוקים לקריטריונים, מהם?

תשובה: הבוחן העיקרי הוא הטעם האישי שלנו. כעבור דור או שניים נוכל להחליט בהתבסס על נסיונו. גם לשופט אין קריטריונים, הוא סומך על נסיונו, על חושיו, כדי להחליט מה יכול להיות אמת ומה לא.

שאלה: אמונה היא רגש. האם על פי שיטתנו ניתן לתת הסבר לצורך של האדם להאמין?

תשובה: ההומניזם אינו מסוגל לענות על פחדים. את הפחדים יש לרפא באופן אחר. לכן יש רופאים. זהו תרגיל אינטלקטואלי. המיתוס ברור לנו, אנו יודעים להסבירו. הידיעה משחררת את הצורך, העמקת חקר משחררת ממחלות הילדות העומדות ביסוד האמונה הדתית.

שאלה: מה משמעות האלוהים לאדם החילוני?

תשובה: הקדמונים אמרו: בראשית ברא אלוהים את... האדם. אנחנו צריכים לומר - בראשית ברא האדם את האלוהים. סיפור הבריאה הוא סיפור בריאת האלוהים. לשם מה היה בו צורך? כדי לתת חוקים. מסתבר שבלי אלוהים לא היה אף חוק מקבל תוקף. אני רואה את אחד מתפקידנו העיקריים, לבנות יהדות על בסיס הכרה זו. המקרא, התלמוד, הפירושים השונים, בנויים על הפיקציה שאנו זקוקים לאלוהים ואיננו יכולים בלעדיו. עד שבאו אנשי ההשכלה ולימדו שאין זה כך.

שאלה: מדוע עלינו להכריע? הרי אפשר להיות אגנוסטי?

תשובה: הספקנות נכונה כל זמן שהיא עולה בקנה אחד עם עקביות המחשבה. אנו יכולים להיות כמו סוקרטס, אך נדמה לי שזה מעיד על חוסר אומץ לב ונכונות ללכת עד הסוף עם האמת שלנו. יש להבין, כל סיפורי המקרא נוצרו לצורך מטרה. המצאת האל נועדה למלא צורך חיוני של האדם. כמובן, ההנחה שאלוהים נברא ע"י האדם טעונה הוכחה בדיוק כמו ההנחה ההפוכה שאלוהים ברא את האדם. מי שאומר שאלוהים משפיע על תולדות ישראל, אומר בעצם שההשפעה היא בידינו. אלוהים איננו אלא כלי בידינו. אנו ההומניסטים החילונים התגברנו על הצורך באל, איננו זקוקים לו. כשם שחולה הולך לרופא ומקבל תרופה, כך גם אנו רפאנו עצמנו מן הצורך להאמין באל. מי שאינו מאמין באלוהים, והגיע לכך באמצעות התבונה, אינו זקוק לתחליף לדת. אנו מיעוט, מיעוט מובחר. אנו רוצים לספק מורשה מעניינת לאלה שאינם מאמינים. זוהי משימה גדולה, יתכן והיא גדולה מדי.

מי מפחד מנשואים אזרחיים?

אורי בן צבי

טעותו של בן גוריון

מאבק ציבורי למען בחירה חופשית בנישואין

במים אלה נערכים ארגוני חמד"ת לפתיחתו של מאבק ציבורי מקיף למען שינוי החקיקה בתחום דיני אישות, שינוי שיביא להכרה בזרמים השונים ביהדות, יכיר בזכותם של רבנים מכל הזרמים לרשום נישואין ויאפשר לזוגות להנשא בנישואין אזרחיים עפ"י בחירתם. היעד המוצהר של המאבק הוא מתן חופש בחירה בנשואין לכל דורש. השגתו היא עניין למאבק ארוך טווח שידרוש גיוס מאסיבי של משאבים כדי להשפיע על דעת הקהל, וכן יצירת לובי פוליטי אפקטיבי ושימוש נבון בכלים משפטיים.

מנסיון העבר, שלנו ושל גופים אחרים (לדוגמא: המאבק הציבורי למען חוקה לישראל), אנו מניחים כי בשלבים הראשונים עדיף יהיה להתמקד בהשגת פתרונות ביניים לכמה מן הבעיות היותר לוחצות, כגון: הנהגת נישואין אזרחיים לפסולי חיתון והכרה בסמכות הקיימים, מנהיגיה הרוחניים של יהדות אתיופיה, לשמש כרושמי נישואין.

לצורך אירגון המאבק מקימה חמד"ת מטה פעולה במתכונת מטה "חופש", שיאגד גופים ואירגונים רבים (עולים, נשים, דתיים מתונים, קיבוצים, תנועות נוער), כדי לתכנן מבצע רחב של עיצוב דעת הקהל ויצירת לחץ ציבורי על מקבלי ההחלטות.

ובלתי נסבל הסותר את הערך הבסיסי של כבוד האדם וחירותו לחופש בחירה. בשביל האדם החופשי הנשואים האזרחיים הם עקרון, נגזרת הכרחית של תפיסת עולם הרואה בחופש האישי בענייני אמונה, יסוד מוסד של קיומו. התנגדותו לנוסח הקיים מקורה בהתנגדות לשיעבוד הגזר עליו קבלת תכתיב של ממסד דתי שאין הוא מכיר בו, ואינו מוכן לסור למרותו בשום היבט של חייו האישיים.

לעיתים קרובות אנו שומעים טענה מפי רבנים ואנשי דת (ובאופן מפתיע גם מחילוניים רבים) כי הנהגת חקיקה שתאפשר נישואין אזרחיים בישראל, תביא לפילוג העם וליצירת שני עמים נפרדים, משום שהציבור הדתי שוב לא יוכל להנשא בציבור החילוני בשל חשש של ממזרות או מגע עם "פסולי חיתון" למיניהם. הממסד הרבני החושש מאובדן אחיזתו בחיינו, עושה ככל יכולתו כדי לטפח ולהאדיר פחד זה. שום הנמקה רציונלית אין בה כדי לסתור פירכה זו. (בארה"ב, באנגליה, בצרפת ובמדינות נוספות תקף חוק נישואין אזרחי ואעפ"כ אין הדבר מביא את היהודים שם ליצירת שני מחנות שאינם נישאים זה בזה; ובנוסף כל בר בי רב יודע כי החרדים בישראל ממילא אינם נישאים עם מי שאינו נמנה על מחנם).

בהקשר זה כדאי להביא את דבריו של פרופ. ישעיהו ליבוביץ, שומר מצוות וידען

ששוב לא התאימו לנסיבות הזמן המשתנה. עולם ההלכה, על מנהגיו, דפוסי חייו ומקורות הסמכות שלו, נהיה לאנכרוניזם שיש לשנותו, ולעיתים אף לעקרו מן השורש. הרוח החילונית, שהיא הכוח המניע לשינוי הגורף שחל בעולם היהדות, סחפה לשינויים מפליגים במטרה להביא לנירמולו של העם. מה שהתחיל בעזיבת בית-אבא, הפנית עורף לעולם הישיבות, יצירת שפה חדשה, גילוי התרבות האוניברסלית - צריך היה להסתיים ביצירת דפוסי חיים, חוק וסדר הראויים למדינה דמוקרטית מודרנית. אולם דווקא בנקודה זו נבהלו המהפכנים מתעוזה ועצרו, כאילו אמרו: עד כאן ולא עוד. פחדים קמאיים ספק רציונליים, מתגברים בדמגוגיה דתית רעשנית המזהירה מ"קרע בעם", מנעו את השלמת הצעד ההכרחי להבראת העם - הפרדת הדת מהמדינה והנהגת הליך אזרחי של נישואין וגרושין.

האמנם יפלגו 'נשואים אזרחיים' את העם?

ספק אם יש תחום בו באה לידי ביטוי כה מובהק הכפייה הדתית כמו בתחום זה של דיני אישות. המימסד הדתי שהוא אורתודוקסי-פונדמנטליסטי באופיו, המייצג תפיסת עולם ארכאית, קפואה ובלתי מתפשרת, כופה על כל יהודי בישראל לקבל את ההלכה כדין מדינה. זהו מצב שערוריתי

בספרו של מיכאל ששר, "חיים כהן שופט עליון", מספר השופט חיים כהן כי בערוב ימיו קרא לו דוד בן-גוריון לשדה בוקר והודה בפניו כי טעה בכך שלא הביא להפרדת הדת מהמדינה ומסר את מלוא הסמכות בנושא דיני אישות לשיפוט הרבני. במקום אחר (דבר, 24.7.70), מוסיף בן-גוריון ומחזק טענתו: "הדתיים ניצלו לרעה את חוק הנישואים. הנימוק שהיה קיים כשנקבע החוק (בעת העליות הגדולות לישראל), אינו קיים עוד והגיע הזמן לבטל אותו. דיברתי עם שר המשפטים שפירא ואמרתי לו: 'צריך לבטל כל מה שנעשה עד עכשו לתת תוקף חוקי להלכה, וצריך לקבוע שזו מדינת חוק ולא מדינת הלכה ושאינן תוקף חוקי להלכה ואין כפייה דתית ולא אנטי-דתית'."

"טעותו" של בן-גוריון מלווה אותנו כצל כבד למן ימיה הראשונים של המדינה ומשמשת מוקד למאבקים פוליטיים, מתחים חברתיים, מקור לקיפוח, שרירות לב, מרירות ותסכול בעוצמות שאין דומה להן בחברה הישראלית.

את מקור הרעה יש לחפש עוד קודם לכן, בעבר הרחוק. למרות שהצהרת בלפור והמנדט האנגלי התייחסו ליהודים כאל גורם לאומי, ראה בהם המחוקק המנדטורי עדה דתית המקבילה לעדות דתיות אחרות. המנהיגות הציונית היתה מודעת לסתירה שבדבר, אולם מטעמים שלה השלימה עם כינונה של רבנות ראשית ובתי דין רבניים והעניקה להם סמכות מפליגה בכל הכרוך בדיני אישות.

דומה שלצד טעמים טקטיים, של רצון לשמור על אחדות השורות וכדי למנוע מאבקי כוח פנימיים לנוכח המערכות הגורליות בפניהן ניצב הישוב באותה תקופה, נובעת גישה זו מסתירה טראגית שאפינה ומאפיינת עד היום חלק גדול מן המנהיגות הציונית החילונית.

כבנים לדור שמרד באבותיו, העזו אבות הציונות לשבר מוסכמות רבות שהיו עמודי התווך של היהדות ההלכתית. מסורות ומנהגים בני שנות אלפיים טואטאו משום

איפה

למבקש להשאיר את דרך בית הדין הרבני - מה לעשות? לאי לפנות?
(באדיבות הלשכה לפניות הציבור למען זכויות האזרח בת"א)

נישואים אזרחיים בקפריסין

מוכרים ע"י החוק לצורך רישום במרשם האוכלוסין (תעודת זהות), נערכים ע"י פקיד רישום בערים ניקוסיה, לימסול ולרנקה. יש להצטייד בצילום של תמצית הרישום ממשד הפנים, מתורגם לאנגלית ע"י נוטריון, פרטים על הנסיעה וההתקשרות: משרדי נסיעות בקפריסין, טל. 03-5104511/2; 03-5270297; 03-5243231.
נישואים אזרחיים מטעם עיריית ניקוסיה: MISS YIOTA HADGIYANNI, טל. 00-357-2473124, 00-357-136, בימים ב' ו' בין 13:00-07:30

נישואים אזרחיים בפרגוואי

ניתן לבצע באמצעות הדואר ע"י שליחת מסמכים אישיים לפרגוואי. ההליך נמשך 6-8 שבועות.
פרטים נוספים: עו"ד בן-מנשה טל. 03-204808; עו"ד שוורצברג טל. 03-5178020; עו"ד סרגובי טל. 02-249993

הסכם נישואים

הסכם נישואים, אמנת נישואים, הסכם לחיים משותפים הם מסמכים להקמת משפחה שניתן לערוך בין שני בני הזוג.
זהו חוזה בעל תוקף משפטי, בו קובעים בני הזוג, לפי רצונם, את מערכת הזכויות והחובות ביניהם, כשותפים להקמת תא משפחתי, ואת התנאים להתרת הקשר ביניהם. בני הזוג אינם מוכרים ע"י משרד הפנים כנישואים ולכן אינם זקוקים לגרושים כאשר ירצו להתיר את הקשר ביניהם ובד"כ אינם כפופים למערכת הדיונית של בתי הדין הרבניים. לעומת זאת הם זכאים למרבית הזכויות כשל בני זוג נישואים.
פרטים נוספים: תמר לשם, טל. 5102288; 03-5107154

נישואים ע"י רב רפורמי

ניתן לערוך טקס נישואים בין שני בני זוג יהודיים שינוהל ע"י רב רפורמי. עריכת הטקס מותנית בקיום נישואין אזרחיים לפני כן בחו"ל. הטקס נעשה ללא רישום ברבנות.
פרטים: התנועה ליהדות מתקדמת טל. 203448; 02-203451

נישואים ע"י רב קונסרבטיבי

טקס נישואים בין שני בני זוג יהודים המנוהל ע"י רב קונסרבטיבי.
פרטים: 177-022-0120

אירוע לנישואים אלטרנטיביים

פועל מראשית נובמבר 93 ומשמש כמאגר מידע ממוחשב חליפי לזה הקיים במסגרת מרשם האוכלוסין של משרד הפנים.
הזכות להכלל במרשם נתונה לבני זוג שבחרו, או נאלצו לבחור בכל דרך של התקשרות אלטרנטיבית ביניהם, כגון נישואין אזרחיים, אמנת נישואים, נישואים בנוסח רפורמי או קונסרבטיבי.
כתובת המרשם: הלשכה לפניות הציבור של המרכז לזכויות האדם והאזרח, רח' טשרניחובסקי 21, ת"א, טל. 03-5107154

לחייב את האזרח בחוק דתי ובה בעת להמנע מלפגוע בחופש המצפון והדת?

הסתירה הקיימת מחייבת שינוי. לאורך זמן אין הסמכות האזרחית והסמכות הרבנית יכולות לדור בכפיפה אחת תחת אותו גג. יתכן וצודקים האומרים שגם משתופרד הדת מהמדינה ויכון חוק של נישואים אזרחיים, יעדיפו חילונים רבים לבחור, מטעמים שונים, בנוסח הרבני. ואעפ"כ הכרח הוא שתוסר מרות הכפייה ויתנתן לכל אדם החירות לבחור לעצמו את האופן בו ינשא.

גדול בנושאי חוק ודת, האומר כי: "הטענה שההכרה מטעם המדינה בנשואין אזרחיים עשויה לפגל את העם היהודי לשני עמים שלא יוכלו להתחתן זה בזה - בשקר יסודה. שקר הוא, שהכרה כזאת תבטל את מוסד הקדושין. הטוען טענה זו מתעלם - מדעת או מתוך אי ידיעה - מן המציאות של מאות אלפי יהודים דתיים בארצות המערב, החיים חיי אישות בקדושה ובטהרה של דין-תורה בתחום שלטונם של חוקי מדינה המכירים בנשואים וגירושים אזרחיים (כמו באנגליה) או אף דורשים אותם (כמו בגרמניה הקיסרית הוימרית). יהודי שומר תורה יוסיף לישא אשה בחופה וקידושין, ואם ח"ו יתגרשו - יעשו זאת כדת משה וישראל. המורדים בדת יסתפקו ברישום "נשואיהם" או "גרושיהם" במשרד ממשלתי בצורה שתקבע ע"י החוק. כאן מושמים שני המונחים המכריעים במראות כפולות, שהרי מבחינה הדתית לכאורה אין כאן נישואין כלל, אלא בעילת פנויה בלבד וממילא אין בעית גרושין קיימת."

חופש דת ומצפון, רק לדתיים?

הצורך בהנהגת נישואים אזרחיים הוא אבן יסוד של הגישה הגורסת כי ישראל היא מדינת חוק מתוקנת הפועלת על פי אמות מידה המקובלות בעולם המערבי הנאור לפיהן שרירה הפרדה בין הדת והמדינה. עקרון זה משתמע במובהק מנוסח הסעיף במגילת העצמאות הקובע כי: "מדינת ישראל תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין, ותבטיח חופש דת, מצפון, לשון חינוך ותרבות, תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות, ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות."

חופש דת משמעו שאין איש או ממסד או אפילו המדינה עצמה רשאית לכפות על היחיד נוהג שאין הוא חפץ בו. חופש דת הוא גם חופש מדת, במשמע שלכל אזרח שמורה הזכות לנהוג על פי אמונתו, שהוא בן-חורין ליצור ולעצב לעצמו דפוסי נוהג וטקס.

מדינה דמוקרטית אינה יכולה להכפיף עצמה לתקנות וחוקים שמקורם בסמכות שהיא מעבר לה. בתי הדין הרבניים הפוסקים בענייני אישות עושים זאת אמנם בתוקף הסכמתה של הרשות החילונית, אך גוזרים את הלגיטימיות שלהם ומשעינים את סמכותם על מקורות הלכתיים חיצוניים. כיצד יכולה מדינה מתוקנת לאמץ לעצמה נורמה של דת ולעשותה לחוק? כיצד ניתן

פרידה מן החיים - בדרך שלנו

הרב גיל נתיב

איפה

"מנוחה נכונה" -

אופציה חדשה לקבורה חופשית

עמותת "מנוחה נכונה" הוקמה לפני מספר שנים ע"י תחילה, התנועה ליהדות מתקדמת, התנועה המסורתית ואנשים פרטיים. בעקבות עתירה לבג"צ, הוכרה זכותנו לקבל חלקה בבתי קברות שתיועד לקבורה חופשית.

בחיפה הוקצה כבר שטח בבית הקברות החדש, תל רגב, והוחל בתכנון וחלוקת החלקה. סקר דעת קהל בנושא "קבורה חופשית" שנערך לאחרונה, מוכיח כי קיימת התעניינות רבה בנושא זה.

בירושלים הוכרה זכותנו לקבל חלקה בבית הקברות בעמידב, לכשיפתח. נשקלת אפשרות לפנות לבית המשפט בתביעה לקבל חלקה באופן מיידי בהר המנוחות.

עמותות נוספות נמצאות בשלבי הקמה ברעננה, רחובות, תל-אביב ובאר-שבע.

השגת אישורים ורשיונות מן הרשויות השונות לפתיחת בתי קברות אלטרנטיביים, כרוכה במאבק בלתי פוסק עם הגורמים השלטוניים האחראים לתחום זה.

תמיכה ציבורית רחבה והרשמה לעמותות "מנוחה נכונה" חיונית מאד להשגת היעדים שהצבנו לעצמנו.

לקבלת פרטים והרשמה נא לפנות:

ירושלים - משרד תחילה, התיבונים 14,

טל. 02-634526

חיפה - בן-ציון הוכשטדט,

טל. 04-388767

רעננה - נחום אפלטון,

טל. 09-982193

רחובות - אורי בן-צבי טל. 08-492691

תל אביב - הרב מאיר אזרי,

טל. 03-5442740

באר שבע - סימה לרנר,

טל. 07-434926

הגופה, חז"ל קבעו תהליך של טהרת המת, אך אין פולחן סביב הגופה. רבן גמליאל ציוה לקבור גופתו בתכריכי בד זולים ופשוטים, כדי להנהיג בישראל נורמה שלא תבייש משפחות של עניים. במילים אחרות: כבוד המשפחה שנותרה בחיים היה חשוב בעיני רבן גמליאל יותר מכבוד הנפטר. אמנם יש גם כיום יהודים המאמינים שנשמת המת ממשיכה לרחף מעל גופתו ולהצטער על כל כאב הנגרם לגופה. על אמונה זו הם מבססים כנראה, התנגדותם לניתוחי מתים ולהשתלות אברים, כאילו היהדות היא דת מצרית אשר בה הדאגה לגופת המת קודמת לדאגה לבריאות האדם החי. בניגוד לדעה הרווחת, אין היהדות קושרת את מצב גופת המת עם האמונה בתחיית המתים. תחיית המתים לא תפלה בין אלה שגופתם נטמנה בשלמותה, ובין המיליונים שגופותיהם נשרפו עד דק בכבשני מחנות ההשמדה.

ברגעים הקשים של אובדן הורה, קרוב או ידיד, אנו נוטים לברוח מתחושת המבוכה ואין האונים אל מקלט של אדיקות דתית. כשערכת לוויות בשנים שכהנתי כרב בארה"ב, היו מקרים רבים שקרובי הנפטר/ת שאלו אותי אם אני מונה נשים במנין לצורך אמירת קדיש ליד הקבר. תשובתי היתה תמיד: זה לא תלוי בי, זה תלוי בנפטר/ת, אם בעודו/ה בחיים היה/ה היתה מתפלל/ת בבתי כנסת אורתודוקסיים, לא אמנה נשים במנין הנאסף ליד קברו/ה. אבל מי שלא התנהג כיהודי אדוק בחייו, אין שום סיבה בעולם שיהפוך לכוהן ברגע מותו, או שקרוביו יהפכו אותו לאורתודוקסי אחרי מותו. לא כבוד המת יש בכך, אולי להיפך.

להקבר - על פי אמונתך

הרבנות האורתודוקסית מנצלת את רגעי החולשה והכאב שעובר כל אחד מאיתנו כשהוא נפרד מיקריו לנצח. ברגעים אלו קל לשכנע את קרובי הנפטר שרק בידי חברה קדישא הנוסחה המדויקת לשמירת כבוד המת. ברגעים אלה גם אין דעת

טקס אבלות - עניין של בחירה

אנו אומרים תפילת יזכור ביום הכיפורים ובעוד שלוש הזדמנויות אחרות בשנה. מדוע אנו אומרים "יזכור"? שאלה זו כמעט אינה עולה על ליבנו. רובנו חשים צורך טבעי, חובה הנובעת מבפנים, לא מכורח דין או חוק, להתייחד עם זכר יקירינו, באמירת יזכור או קדיש, או ע"י צורות טקס אחרות: עליה לקבר, מתן צדקה לזכר, אמירת תהילים וכיו"ב.

לעיתים, יש בכך תחושה של פרעון חוב, של הכרת תודה על כל מה שקיבלנו מהם בעודם בחיים. אך לא פחות מכך מהווה הקשר עם אלה שהלכו לעולמם תזכורת על אמת אחת, אמת שאין עליה כל פקפוק, שאין לה שום חריג, ובכל זאת אנו מתאמצים להתעלם ממנה בחיי יום יום. אמת זו ביטא דוד המלך כשדיבר על בנו המת: "אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי" (שמי"ב, יב). כולנו נגיע במועד זה או אחר למקום בו הם נמצאים. אף אחד מהם לא ישוב להלך בארצות החיים.

הזכרתי את המנהג לעלות לקבר. הקבר הוא המקום בו נפרדנו מגופת יקירנו, אך הפרידה מאישיותו, מחיובו, מנשמתו היא פרידה בת שנים רבות, ואין היא מתרחשת דווקא במקום הקבר. הקשר שלנו אל המקום בו נטמנה גופת יקירנו דרוש לנו מכיוון שכבני אדם אנו חייבים להאחז במשהו פיזי על מנת לשמור על קשר עם שאיננו קיים עוד בעולם הפיסי. לוח שיש קר הופך בתודעתנו לחולית קשר עם זכר נשמה חמה. תרבויות המזרח, במיוחד בהודו, מתאמצות להדגיש שאין שום משמעות לגופת המת אחרי יציאת הנפש. הגופה נשרפת, את האפר מפזרים על פני הנחר, כי הנשמה ממילא כבר נתגלגלה לגוף אחר, והגוף ללא נשמה איננו כלום. בקיצוניות הנגדית עומדת התרבות המצרית העתיקה שהתאמצה לשמר את גופת המת ע"י חניטה, לשלוח אותו לעולם הבא כשהוא לבוש בגדי פאר, מצויד במזון ובתפנוקים אחרים. היהדות נמצאת בין שני הקצוות האלה: אין שורפים את

44.1% מהציבור בעד קבורה חופשית

ממצאים מפתיעים בסקר של עמותת "מנוחה נכונה"

במטרה לבדוק את עמדות הציבור בנושא שרותי קבורה אלטרנטיביים, ביצעו לאחרונה עמותות "מנוחה נכונה" סקר דעת קהל. הסקר בוצע ע"י מכון שרד לשרותי מחקר בחודשים ספטמבר - אוקטובר 1993, וכלל שני שלבים. בשלב הראשון פורסם שאלון בעתונות המקומית באיזור חיפה והקריות והתקבלו 225 תשובות מתושבי האיזור. בשלב השני התנהל סקר טלפוני במסגרתו רואיינו 313 אנשים, המהווים מידגם מייצג של האוכלוסיה הבוגרת באיזור זה.

תוצאות הסקר:

האם מעוניין הציבור בשירות קבורה חליפי? **44.1%** ענו בחיוב על שאלה זו, והפתיעו אפילו אותנו. מסתבר כי קרוב למחצית האוכלוסיה מבקשת להעניק אופי אחר לטקס, במידה וינתן לה הדבר. רק **35.4%** השיבו כי לא יבחרו בשירות זה.

שאלת משנה שנועדה למפות את "מידת הדתיות" של הנשאלים העלתה נתון מדהים עוד יותר: **19%** מתוך המשיבים בחיוב הגדירו עצמם כדתיים. **39.3%** נוספים הזדהו כיהודים שומרי מסורת.

על רקע אי שביעות מצטברת משרותי הקבורה של חברות קדישא השונות ודווחים רבים על מעשי שחיתות וגבייה מופרזת של כספים, אין זה מפתיע ש-**70.3%** מכלל הנשאלים סבורים כי יש מקום לשירותי קבורה אלטרנטיביים. רק **29.7%** מתנגדים לכך.

כידוע נקברים מתינו בהתאם לדיני ההלכה הנהוגים כיום, בתכריכים. שאלנו האם אין זה עדיף לקבור את הנפטרים בארון? **61%** קבעו כי קבורה בארון מכובדת יותר, לעומת **31.8%** שמעדיפים קבורה ללא ארון.

18.8% חושבים שיש לכלול בטקס ההשכבה קטע מוסיקאלי. **63.9%** אינם מסתפקים בתפילה וגורסים שיש לשאת גם הספד בעת ההלוויה.

נתונים נוספים, המתייחסים לציבור החילוני בלבד, מחזקים את תחושת אי הנחת השוררת כלפי טקס הקבורה במתכונתו הקיימת. **83.5%** מגדירים אותו כ"לא מכובד". **72.1%** מעדיפים טקס השכבה עם הספד בלבד. **91.9%** יקברו את יקיריהם בארון לכשיתאפשר הדבר ו-**81%** ישבצו קטע מוסיקאלי כחלק של טקס ההשכבה. הנתון המסכם המצביע על מידת הנכונות של האוכלוסיה הלא-דתית לבחור בקבורה חליפית, הוא חד-משמעי: **88.4%** מאלה שהגדירו עצמם כחילונים מצהירים על כוונתם לבחור בשירותי הקבורה של עמותת "מנוחה נכונה".

נתוני הסקר (וסקרים נוספים שנקיים בעתיד הקרוב), ישמשו אותנו במאבקנו להשגת האישורים הדרושים מן הרשויות השונות להקצאת חלקות קבורה בכל מקום בארץ בו ימצא ציבור חילוני או דתי, שיבקש לבחור בנוסח אלטרנטיבי זה.

אב"צ

האבלים פנויה להתמקח על חשבונות מנופחים. חברות קדישא הפכו למסחטת כספים ולמקור לעוגמת נפש בזמן בו הנפש עגומה ממילא.

אני מזמין כל אחד ואחת מאיתנו, לדאוג שבבוא היום תהיה פרידתנו מן העולם תואמת את הדרך בה חיינו. בנישואין וגרושין יש לאורתודוכסיה מונופול. אך בלויה וקבורת המת לא נתנה מדינת ישראל מונופול לזרם כלשהו. זו היא זכות כל אחד מאיתנו, זכות המעוגנת בחוק ובפסיקת בג"צ, לדרוש בעודנו בחיים שהדרך בה יפרדו מאיתנו בבוא יומנו, תהיה הולמת את השקפתנו וטעמנו. כל אחד רשאי לממש זכות זו ע"י חברות בחברת קבורה לא-אורתודוכסית. עמותת "מנוחה נכונה" פועלת במקומות שונים בארץ להשגת בתי עלמין שיאפשרו קבורה מכובדת בהתאם לרצון השארים. העמותה תאפשר לכל מעוניין להיקבר בארון, קבורה שהיתה נהוגה בישראל מימים ימימה ושאיננה סותרת את ההלכה, תקפיד על הצד האסתטי של לוויה וקבורה ותבטל את האפליה בקבורת מי שאיבד עצמו לדעת או אלו שתרמו אברים מגופם למדע.

במסורת היהודית נקראת לוויית המת "גמילות חסד של אמת". מדוע דווקא חסד זה הוא של אמת, האם שאר חסדים אינם של אמת? התשובה היא פשוטה: מי שטרחת בהלווייתו וקבורתו, לא יכול להשיב לך טובה או אפילו להודות לך. המלווה את המת למנוחות אינו מצפה לגמול, לכן חסדו הוא חסד של אמת. אבל אמת זו היא רק חצי אמת: כולנו מצפים לגמול. לא מן הנפטר עצמו. אנו מצפים שילדינו ונכדינו ילוו אותנו ויזכרו אותנו כפי שאנו זוכרים את הורינו שהלכו לעולמם.

יש משמעות לאמונה בהישארות הנפש ובתחיית המתים שגם אדם חילוני יכול לקבל ולאמץ. כולנו נמשיך לחיות אחר מותנו בזכרונם של ילדינו וידידנו, ממש כפי שאבותינו ואמותינו ממשיכים לחיות בזכרוננו, בכל ימות השנה.

תחיל"ה בין שמאל, מרכז וימין

יוסף גואל

לתנועת תחיל"ה יש שתי מטרות עיקריות וקווי פעולה הנגזרים מהם: הפצה של ידיעת התרבות היהודית המודרנית ושל תחושת גאווה בה כתרבות חילונית, הומניסטית, אשר בטויה המרשים ביותר בדורות האחרונים היו תהליכי המהפכות האישיות והקולקטיביות שהובילו להקמת מדינת ישראל והחברה היהודית החילונית בה; וניהול מאבק נגד הנסיונות העיקשים להטיל על החברה החופשית בישראל נאמנות לערכים וסמלים של יהדות קודמת ומאובנת וקיום קומפלקסיבי של מערכת מצוות שעבר זמנו. יש ביננו הטוענים שנאמנות לערכים וקווי פעולה כאלו יכולה להתיישב רק עם נאמנות מקבילה למטרות הפוליטיות של השמאל הישראלי וחברות בארגונים המתיימרים להוות את "מחנה השלום".

לדעתי טיעון זה של חפיפה אקסלוסיבית בין ערכיו ומטרותינו כתנועה והשמאל הפוליטי מהוו עיוות של אמיתות הסטוריות ושל המציאות הנוכחית. נוסף על כך הזדהות אקסלוסיבית כזו עם אחד מן המחנות בישראל המפולגת פוליטית כבר שני עשורים ויותר, תמנע מאיתנו את המרווח הטקטי ההכרחי בפעולותינו החינוכיות, החברתיות והפוליטיות.

הסטורית נוצרה והתפתחה הציונות המוקדמת מהתמרדות של דורות חדשים של יהודים צעירים נגד תרבות דתית שהתאבנה וכשלה בהתמודדותה עם אתגרי העידן המודרני ונגד ממסד רבני שבמלחמתו במודרנה הטיל חרמות על כל פשרה החיים המודרניים ועל כל קשר של היהודים עם העולם החיצון הנפתח אט אט. מנהיגות דתית זו נלחמה בשצף קצף נגד ההשכלה, נגד ההגירה המסיבית לארצות המערב הליברליות ובעיקר נגד ה"כפירה" הציונית.

יש לציין שהתמרדות זו נגד עולה של הדת והאוטוריטה של הרבנים איפיינה גם את תנועת העבודה הציונית, אבל גם את המרכז והימין ה"בורגני" הציוני שנציגיו הבולטים היו אישים כהרצל, נורדאו ואחרים. לאחר זמן התגבשו זרמים בורגניים אלו בציונות ממפלגת "הציונים הכלליים". כעבור דור,

של תחיל"ה בעיני חלק גדול מן התומכים הפוטנציאליים שלנו, עם השמאל הפוליטי הקיצוני. בשבועות האחרונים נסיתי לעניין אנשים רבים בהצטרפות לתחיל"ה ולהתנדבות לפעול בה. רבים שהביעו הזדהות כללית עם מטרותינו סרבו להצטרף ולפעול בה, במפורש בגלל שאנו נתפסים בעיניהם כ"סתם עוד תנועה שמאלנית".

לדעתי, תפיסה סובייקטיבית זו, תהה נכונה או רחוקה מן האמת האובייקטיבית כמה שתהיה, מהווה בעיה רצינית לתנועה ומכשול להצלחתה בעתיד. אם לא נדע להזים תדמית זו, ולהרחיב את המאגר האנושי ממנו נוכל למשוך בעתיד חברים, פעילים ותומכים, לעבר המרכז הפוליטי וימינה ממנו, נהיה נדונים להשאר תופעה זעירה, וחס וחלילה, אפילו חולפת, בשמי הציבוריות הישראלית, וחבל.

דוד ריבלין בכנס תחיל"ה:

"רק תנועת מתנדבים רחבה תאפשר ליהדות החילונית להביא לתמורה"

דברים אלה אמר דוד ריבלין, יו"ר תחיל"ה, בדבריו בכנס התנועה בסוכות. בדבריו עמד על האופי הציבורי של המאבק, על האופי הפוליטי והלא-מפלגתי של תחיל"ה, על הצורך להפעילה ע"י מתנדבים ותרומות של ישראלים, ולא רק של קרנות שמרכזן בחו"ל. בתנאי התקציב הזעיר העומד לרשות התנועה היא יכולה להשיג הישגים אך ורק באמצעות קבוצות מתנדבים שיתמסרו למשימה, יקימו סניפים במקומות שונים בארץ, בתיאום עם המרכז בירושלים, ויפעלו בשני המישורים בהם פעילה תחיל"ה - מישור הפעילות הציבורית והפוליטית, באמצעות קואליציות עם אירגונים אחרים, ומישור החינוכי השכלתי למבוגרים ולבני נוער באמצעות המכללה ליהדות חופשית ועריכת כנסים וסמינריונים.

לעיתים תכופות אני תוהה על הפערים הענקיים הפעורים בין הבטויים המרובים והתכופים של תמיכה רחבה במטרות תחיל"ה, לבין חוסר יכולתה של תנועתנו, במשך קרוב לעשר שנות קיומה, להמריא אל תוך תהליך של גידול מספרי מרשים והפעלת תוכניות חינוכיות, חברתיות ופוליטיות תכליתיות.

חלק מההסבר לחוסר יכולת מתסכלת זו לגשר על הפערים בין הלכה למעשה, בין פוטנציה למימושה, נעוצה ללא ספק בחולשות אירגוניות המאפיינות תנועות חדשות וקטנות, השואפות, כמו תחיל"ה, לחולל תמורות בסיסיות בתהליכים חברתיים ופוליטיים. תנועות כאלה חייבות להגיע למסה קריטית מינימלית כתנאי ליכולתן להתגבר על בעיות ארגוניות של שלבי ההתחלה, וזו משימה לגמרי לא קלה.

לאחרונה אפשר היה להוכיח בהסבר נוסף לאי היכולת לגשר על הפער בין הבעות תמיכה סתמיות למעשים ולהשיגים. בתופעה הרחבה של הפגנת אדישות והמנעות מהצבעה שאפיינה חלקים ניכרים מן הציבור החילוני, ובמיוחד בירושלים, בבחירות המקומיות האחרונות. אפאתיה נרחבת זו, והתוצאות הפוליטיות החמורות הנגזרות ממנה, תרמו רבות להצלחתן הניכרת של המפלגות החרדיות בבחירות אלו.

הצלחתם של החרדים, במיוחד בירושלים, תגרום ללא ספק להעמקת שליטתם המציקה בהרבה ממגזרי החיים החשובים לנו כאנשים חופשיים. האירוניה המרגיזה במיוחד באדישות ובהימנעות זו של הציבור החילוני, היא שהיא נובעת משני הלכי רוח מנוגדים: מחד גיסא, בטחון יתר, מופרז ובלתי מוצדק לחלוטין בכך ששום רע לא יאונה לנו, לאינטרסים שלנו ולאורחות חיינו מגידול בכוחן של המפלגות החרדיות, ומאידך גיסא, מייאוש תהומי האומר ש"בין כה וכה אי אפשר לעשות כלום" כדי למנוע פורענויות כאלו.

שני הסברים אלו ללא ספק תקפים המה. אבל ברצוני להתייחס ולהתרכז במאמר זה על הסבר שלישי, קריטי: זהווי של תדמית

בתקופה של בין שתי מלחמות העולם, איפיינה התמרדות זו נגד הדת והרבנים גם רבים מצעירי מזרח אירופה אשר נהו אחרי זאב זיבוטינסקי אל תוך התנועה הרביזיוניסטית. בהקשר זה, מעניין להשוות בין זיבוטינסקי הארכי חילוני, הקוסמופוליטי, לבין מנהיגה הרוחני של תנועת העבודה, ברל כצנלסון, שהיה מתרפק על המסורת הדתית ועל אורחות החיים הדתיים של השטטל המזרח אירופאי.

בישוב היהודי בארץ ישראל המנדטורית שלטה אווירה חילונית בחיים הציבוריים שנבעה הן מן המהפכנות האנטי דתית של השמאל הציוני והן מהטמעת הערכים הליברליים-חילוניים של המערב ע"י דורות הבנים של המתיישבים הבורגניים של העלויות הראשונות. עם הקמת המדינה התארגנו יסודות ימניים אלו במפלגות הציונים הכלליים והפרוגרסיבים, אשר דגלו בהתנגדות נמרצת לכפייה של סמלים ואורחות חיים דתיים.

מנחם בגין, לאחר שהקים את תנועת החירות כיורשתה, כביכול, של התנועה הרביזיוניסטית של זיבוטינסקי, זנח לאחר זמן את חילוניותו של רבו-מורו ואת סלידתו מן הדת המאובנת ומרבניה. בהמשך התחזקה נטייתו של בגין אל עבר המסורתיות הדתית כשהחליט לבסס את האסטרטגיה הפוליטית של תנועת החירות ואת גידולה על המוני העולים מארצות האיסלם. אלו, בניגוד לעולים ממזרח אירופה ומרכזה, אף פעם לא עברו את תהליך ההנתקות מן הדת וההתמרדות ברבניה.

הליברלים הימניים שהצטרפו המשך הזמן לחירות של בגין להקמת הליכוד, עמדו בהתחלה על מחויבותם לערכי הציונות החילונית ולהתנגדות לתופעות שונות של כפייה דתית. ברם, לאחר המהפך האלקטורלי של 1977, נכנעו, כמרבית המנהיגים החילוניים של חרות, לדרישותיו הנחרצות של בגין להכנע למרבית דרישותיה של אגודת ישראל, כדי להבטיח את המשך קיומה של ממשלתו הרופפת, שהתבססה ברוב שנותיה על קולותיהם של המפלגות החרדיות והדתיות שצצו בתקופה שלאחר מלחמת יום הכיפורים. נקודת המפנה הדראמטית של הפיכת הליכוד ממפלגה חילונית לנכנעת קבועה לדרישות החרדים, היתה בהצלחתו של בגין ב-1978 להביא את מפלגתו לתמיכה בתיקון מרחיק לכת של חוק ההפלות.

יש להודות שגם השמאל הישן - מפא"י, מפ"ם ואחדות העבודה, כשהיו בקואליציות שהיו מבוססות על שותפות עם המפד"ל הדתי-ציוני, ולפעמים על קולותיהם של אגודת ישראל האנטי-ציונית, נכנעו תכופות לדרישות של מפלגות דתיות אלו. מכאן המושג של "שמירת הסטאטוס קוו" בענייני דת והתפשטותו לשטחי חיים מרובים. ההבדל בין כניעתו של השמאל לסחטנותם של הדתיים, לבין כניעת הליכוד הימני, היה בכך שכניעת השמאל היתה צינית כהוראת שעה והמשך של משחק תעתועים עם המפד"ל בכל הקשור ליישום הפשרות בענייני דת ומדינה. באשר לבגין ולליכוד, דומה שהכניעות לדרישת הדתיים היתה מתוך חדווה ואפילו שכנוע פנימי. אולם מבחינת התוצאות - כניעה היא כניעה.

למען האמת יש לציין שכתוצאה מהמהפך שחל במחנה הדתי, כשהאגודה ולאחר מכן ש"ס החרדיות נהיו לרוב לעומת המפד"ל הציונית דתית, נאלץ בגין להשתית את הממשלות הקואליציוניות שלו על מפלגות חרדיות. מפא"י והשמאל נהנו מהלוקוס היחסי של בסיס קואליציוני עם המפד"ל, המתונה יותר יחסית בשטח הדתי. כוחן של המפלגות החרדיות הוגבר עוד יותר בתקופת ממשלות בגין, שמיר והאחדות הלאומית. כתוצאה מן השוויון האלקטורלי בין מחנות השמאל והימין למן בחירות ה-1977 הן נהיו בפעם הראשונה לשון מאזניים מבחינה פוליטית.

הטיעון שכניעת הליכוד והימין לחרדים היתה מרחיקת לכת יותר מזו של מפלגת העבודה והשמאל, הוא חטא לאמת. בסוף שנות ה-80 ותחילת ה-90 נמחקו הגבולות אשר תחמו והגבילו את הכניעה לחרדים

בעבר. התאוה להשאר בכל מחיר בשלטון או השאיפה לחזור אליו, הכתיבה אווירה של פאניקה, ובמובן זה אין שוני בין שני המחנות. בתקופה זו ביסס שמעון פרס, כמנהיג העבודה, את כל אסטרטגית החזרה לשלטון של מפלגתו, על הענות לכל דרישותיהן של המפלגות החרדיות והדתיות. דוגמא מרחיקת לכת של כניעה כזו היא עמדת שתי המפלגות בשאלת חקיקת "מיתר יהודי" לאחר הבחירות של 1988. דוגמא קיצונית עוד יותר זכתה לכינוי "התרגיל המסריח" מפיו של יצחק רבין, אך רק לאחר שמתחרהו, שמעון פרס, נכשל במזימתו. רבין לא הסתיר מעולם את סלידתו העמוקה מן המימסד הרבני אולם לאחר שהוביל את מפלגתו לנצחון על חודו של קול בבחירות האחרונות, דוּם שהתעלה אף על פרס ביחסו המתרפס כלפי הדתיים, הכל כדי להשאיר את ש"ס האנטי-ציונית בקואליציה ולהבטיח את תמיכתו מבחוץ, של אגודת ישראל בממשלתו.

באשר למרצ השמאלנית אשר חרתה את ערכי החילוניות והמאבק נגד כפייה דתית על דגלי התנועות המרכיבות אותה, נדמה שהפער בין הפרזיולוגיה הליברלית-חילונית לבין הצטרפותה לתכתיבי הכניעה מתוך כורח פוליטי, היה עוד יותר גדול ומביק. מרצ בעלת האידיאולוגיה השמאלנית מתרצת את כניעת מנהיגיה לדיקטט ש"ס כהקרבה הכרחית למען מימוש תוכנית השלום של הממשלה הנוכחית. יש לזכור שגם מפא"י ההסטורית והליכוד תירצו כניעות דומות ברציונליזציה של "טובת המדינה".

כניעתה של מרצ מהווה את האישור המרשים ביותר לטענתי של אי-חפיפה בין

פוליגמיה בצו בתי דין רבניים "שיינדלה" - בתיאטרון ובחיים

בימים אלה מוצגת בתיאטרון הקאמרי ההצגה "שיינדלה", המספרת על אשה חרדית צעירה שבעלה זנח אותה והמסד הרבני מתגייס כולו כדי לכפות עליה גט, בניגוד לרצונה. לאחרונה פורסמו שורה של מקרים בהם התיר בית דין רבני אורתודוקסי לגבר לשאת אשה שניה על פני אשתו, ללא הסכמתה, בניגוד לחוקי המדינה. שוב ושוב מחליטים דיינים רבניים כי מה שמותר לגבר אסור לאשה. במקרים של התנגדות מצידה מבקשים ומקבלים אישור של 100 רבנים הנותן תוקף לחטא זה המהווה עבירה ברורה על החוק. נדמה שהגיעה העת ליצור קואליציה של אירגונים שונים שתאבק כנגד השרירות הרבנית ולמען שוויון האשה בפני החוק. יש לפעול ליצירת שותפות של ארגוני נשים, תנועות חילוניות ודתיות, שמשותפת להם ההכרה כי יש לתקן את העוולות הרבות הנגרמות לנשים ע"י הכפייה הדתית ונסבלות עדיין ע"י המערכת החוקתית והמשפטית של מדינת ישראל.

שדולה לביטול השתמטות בחורי ישיבות משרות בצבא

כמה בחורי ישיבות משתמטים משירות צבאי? באיזה מידה גובר הסיכון והנטל הבטחוני על צעירים חילוניים בשל אי גיוס תלמידים ישיבות חרדיות? שאלות אלו הן מענייניו של כל צעיר חילוני הנתבע לתת לפחות שלוש שנים מחייו בשירות צבאי ונדרש, לאחר מכן, בתשלום שכר לימוד גבוה בלימודים על-תיכוניים בשעה שהרשויות ממנות משכורת ושכר לימוד למשתמטים משירות צבאי במשך 10 שנים. בשנים האחרונות עולה נושא זה על סדר היום הציבורי חדשות לבקרים. הפגנות מחאה של תלמידים לפני גיוס, דיונים בכנסת, מכתבים זועמים בעתונות, כל אלה לא הביאו לשינוי המצב. הגיע הזמן להקים שדולה וקבוצת פעולה של גורמים מעוניינים ממפלגות השמאל והימין כאחד, למען יצירת לחץ ישיר על חברי הכנסת לתיקון המעוות. דווקא בתקופת שלום בה צפויה ירידה במתח הבטחוני, יש חשיבות בגיוס כל המשתמטים משירות צבאי על מנת לקצר את תקופת השירות לכל.

י.מ.

שלנו יהיו הכיוון הרצוי. אולם כשהמטרות הן במישור הכלל ארצי והלאומי, ובמיוחד כשמדובר ביעדים של חקיקה וחקיקת חוקי יסוד, ההצלחה תלויה במידה גדולה ביכולתנו לרתום את המפלגות הגדולות - העבודה משמאל והליכוד מימין - או לפחות חלקים גדולים שלהם, להתלכד מסביב לתמיכה במטרותינו.

באווירה הפוליטית הלוהטת בארצנו זו משימה די קשה, אבל בהחלט לא בלתי אפשרית. בהקשר זה ישנה חשיבות עילאית ביצירת קשרים עם גורמים רבים מכל חלקי הקשת הפוליטית של המפלגות החילוניות. עלינו ללמוד לבנות קואליציות פוליטיות אד-הוק לתמיכה במטרות ספציפיות. אסור לנו לשרוף גשרים עם אחד הצדדים, להעמיד עצמנו כמזוהים עם מחנה אחד ועוינים כלפי האחר. עלינו לנקוט גישה הפוכה, ליצור קשרים עם כל המחנות תוך משיכת חברים לתנועתנו מכל חלקי הקשת הפוליטית.

מטרותיה של תחיל"ה לבין עמדותיהן הפוליטיות של מפלגות השמאל. אישור נוסף יש לשאוב מהופעתה על הבמה הפוליטית של תנועת צומת, כיוושתה של הזרם האקטיביסטי של מפלגת העבודה. עפ"י הצהרותיה אין צומת הימנית נופלת ממרצ השמאלנית במאום באשר למחויבותה למאבק בכפייה הדתית. ברם יש לזכור שמרצ התנסתה לאחרונה בעימות בין מטרותיה השונות ונמצאת בתהליך של הקרבת ערכיה בנושאי דת ומדינה וכפייה דתית. צומת עדיין לא עמדה במבחן של עימות בין צרכים קואליציוניים בוטים לבין נאמנות אידיאולוגית לערכי הציונות החילונית ולמאבק בכפייה הדתית.

אין בכוונתי, בעריכת השוואה זו, להלל את צומת הימנית ולקלל את מרצ השמאלנית. ברצוני לחזור ולהדגיש שנאמנות לעקרונותיה של תחיל"ה אינה יכולה להתיישב עם נאמנות עיוורת לצרכיהן וסדר עדיפויותיהן הפוליטיות של מפלגות השמאל או הימין. אין שום רע בכך שחבריו יהיו גם חברים במפלגות או תנועות פוליטיות, כל אחד על פי טעמו וערכיו. אבל יש להקפיד ולהפריד הפרדה חדה בין זהותם הפוליטית של חברינו השונים לבין הנטרליות הפוליטית המחוייבת של תחיל"ה. דבר זה נכון גם לגבי האווירה הפנים תנועתית שלנו, שחייבת להיות נוחה ומושכת לגבי אנשים בעלי זהות פוליטית שונה. תפיסה נטרלית תקנה לנו גישה טקטית נוחה לכל המפלגות בפעולותינו החינוכיות והפוליטיות היום יומיות.

תנועות כתחיל"ה עומדות לעיתים תכופות בפני הפתוי לקיים פעילות הסובבת סביב עצמה הנעשית בעיקר כדי שחברים יוכלו לשכנע את עצמם כדי "לעשות משהו", תוך התעלמות מקביעת יעדים, מטרות וקדימויות, ומבלי לקיים בדיקה עצמית של השגים וכשלונות. מפאת צמצום המשאבים האנושיים והחומריים העומדים לרשותנו אסור לנו להתפתות למותרות של פעולות שאין להן תכלית מוגדרת. פעילותנו חייבת להיות מודרכת ע"י חישובים רציונליים של קביעת יעדים סבירים, וחישובים קרים באשר לסכויי ההצלחה ונקיטת טקטיקות אפקטיביות.

בהקשר זה עלינו ללמוד מנסיוןן של תנועות אחרות בציבוריות הישראלית, כמו התנועה לשינוי שיטת הממשל וזו לחקיקת חוקה לישראל. כשהמאבק הוא בגילויים של כפייה דתית במישור המקומי, עפ"י רוב, יוזמות ופעולות של הסניפים המקומיים

„מי אמר שאנחנו לא פייטרים?“

בצלאל עמיקם

איש איננו אוהב שמישהו יתחב את האף שלו לצלחת ממנה הוא אוכל ויפשפש בסוגי המזון העולים על שולחנו... הממשלה דווקא אוהבת לעשות זאת. היא שמחליטה, ולאו דווקא מטעמי דאגה כנים לרמת הכולסטרול שלך, איך תראה מנת הבשר שאתה אוכל. האיסור שהיא עומדת להטיל על יבוא בשר קפוא לא כשר לא בא להגן על קיבותינו מפני אכילת בשר אדום טרף. עובדה. כל מי שחושק בבשר חזיר יכול למצוא אותו באיטליזים ובמסעדות. הוא הדין ב"בשר פיגולים" אחר. לרשות משרד הבריאות יש כלים מספיקים כדי לבחון את טיבו של הבשר המיובא והוא מוסמך לפסול אותו אם ימצא בו פגם בריאותי גם ללא הגושפנקא של הרבנות. אלא שמחירו של הבשר הטרי יקר במקומותינו ואינו שווה לכל נפש. התרת יבוא חופשי של בשר לסוגיו עשויה להוזיל את מחירו לצרכן, כולל הצרכן שומר הכשרות. הממשלה שידעת להעניק סובסידיות נדיבות לתחבורה הציבורית היקרה ולענפים אחרים שהיא רוצה ביקרם, יכולה, אם תרצה, לסבסד את מחיר הבשר המוכשר ע"י הרבנות כדי שקהל צרכניה יוכל לעמוד בפיתוי ולא לרכוש בשר אחר.

"חוקי הבשר" שהתנסחו בממשלה ועומדים להגיע לשולחן הכנסת להצבעה בקרוב, אינם פוליטיים כל עיקר כפי שמסך העשן החרדי-דתי מנסה לשוות להם. אין זה מאבק בין ש"ס למרצ, ואף לא על תהליך השלום. זהו מאבק אינטרסנטי על מוקד עוצמה, שהבשר הוא החוליה החזקה שלו. הפרטת יבוא הבשר תפגע קודם כל במונופולין שבידי הרבנות הראשית. לרבנות מחלקות כשרות המפוזרות ברחבי הארץ כולה. ללא חותמת שלהם ותעודה מטעמם לא יעז בעל איטליז כשר למכור בשר. חרם יוכרז עליו ומשענתו הכלכלית תיכרת. ביסוד ההפרטה מונח החשש פן אחוז הולך וגדל של איטליזים יספקו בשר זול לשומרי כשרות, שחותמת ההכשר שלהם הוצאה למשל ע"י הרב הראשי של

בואנוס-אירס, או מרכז בשר אחר בעולם שיש לו רבנות מקומית. יתכן אפילו יבוא בשר משחיטה קונסרבטיבית, רחמנא ליצלן.

רוב הציבור שרוצה לאכול בשר כשר יוכל להמשיך לצרוך אותו, אולם המחיר שיתבע לשלם יהיה נמוך בשיעור ניכר מזה שהוא משלם היום. התחרות הכלכלית, נשמת אמו של המשק המודרני, היא שתעשה זאת. יתכן שגורמים פרטיים ישלחו משגיחים למרכזי שליטה ויחסמו את הדרך בפני משגיחיה של הרבנות הראשית. כידוע, אחת ההטבות הגדולות שמעניקה הרבנות היא מינוי משגיחים בארצות שמעבר לים. מאות משפחות נהנות מכך על חשבונו של הקונה המקומי.

נתאר לעצמנו מה יקרה אם צרכן גדול כצה"ל, מקומות עבודה כתעשייה האווירית או אגד ירכשו בשר כשר וזול ויציעוהו לאנשיהם. התחרות על הרווחיות הכלכלית תשבור את המונופול ותביא בהכרח להוזלת המחיר, וזה כמובן מרגיז את שומרי אמוני הרבנות.

חקיקת החוק לאיסור יבוא בשר לא כשר עומדת בניגוד חריף למדיניות הממשלה לליברליזציה ולהפרטה בענפי היבוא השונים. לא בכדי אמרו שופטי בג"צ כי רשיונות הייבוא ינתנו לכל מי שחפץ בהם וכי שיקולי דת ושיקולים קואליציוניים הינם שיקולים זרים כאשר מדובר בעניין הנושא אופי כלכלי טהור. בג"צ השעין את פסיקתו על החקיקה לזכויות האדם, שחוק חופש העיסוק הוא מאבני היסוד שלה. הממשלה היא העושה פלסטר את חוקי הכנסת. ציטוט מדברי השופטים צריך להחרט היטב אצל שוחרי הדמוקרטיה בארץ: "ישראל אינה תיאוקרטיה, ועל כן אין הממשלה יכולה לכפות מצוות על מי שאינו שומר מצות".

שוב אפשר להיווכח, כי בהעדר חוקה כתובה, בג"ץ היה ועודנו הערובה היחידה לשמירת זכויות היסוד בישראל, ולמניעת הקרבתן במיקה ומימכר הקואליציוני.

בהחלטה עקרונית שקיבל לאחרונה בית המשפט העליון בעניין חופש העיסוק, הגנו השופטים על שלוש חריות דמוקרטיות בסיסיות: חופש הדת והמצפון של האזרח החילוני, וחופש העיסוק של יבואני הבשר.

אין זו הפעם הראשונה, שבית המשפט העליון מונע מן הפוליטיקאים להכתוב לאזרחים, באמצעות צווים מנהליים, את תכולת סיר הבשר שלהם. כבר בשנות החמישים פסל בג"צ החלטות של משרד התעשייה ושל עיריית שונו, שנועדו לאסור או להגביל מכירת בשר טרף. השופטים הבהירו כי אסור לרשויות השלטון להשתמש בסמכויותיהן הממלכתיות למטרת כפייה דתית.

הנשיא הרביעי של בית המשפט העליון ד"ר יואל זוסמן, קבע בשעתו, כי "מגילת העצמאות הבטיחה חופש דת לכל אזרחי המדינה ואת עקרונותיה חייבת כל רשות במדינה להניח בר לגליה". השופט זוסמן הדגיש, כי חופש הדת אינו מתבטא רק בחופש של אדם מאמין לקיים את מצוות דת, אלא גם בחופש מדת, כלומר בזכות של אזרח חילוני שלא יכפו עליו קיום מצווה של דת שאיננו מאמין בה. "אם אין לך חופש דת", הבהיר בג"צ, "אם אין האזרח חופשי שלא להשתייך לשום דת".

בפעמים הקודמות, שבהן פסל בג"צ הגבלות על בשר טרף, הזדרזה הכנסת - בלחץ הסיעות הדתיות - לחוקק חוק מיוחד שנתן תוקף מחודש להגבלות הללו.

יש לקוות כי הפעם יהיה המצב שונה כפי שהתריע בשעתו השופט בדימוס חיים כהן: "אין זה מעניינו של המחוקק לנסות ולעשות אפיקורסים לשומר מצוות. עניינו צריך להיות בהבטחת כבודן של הבריות, שלא יהיה אדם כפי ומשועבד באורח חייו".

משה גבי

יוצאים בשאלה

עם "להיות חופשי" - קובץ סיפורים אישיים

יורם בר

עם כמה שפחות חריקות. הסיוע ניתן במספר תחומים: קליטה במשפחה מאמצת, על פי רוב בקיבוצים, סיוע ברכישת השכלה שכל כך חסרה ליוצאים מהעולם החרדי, סיוע בקליטה בצבא, כולל ההישג של הל"ל בשכנוע שלטונות הצבא להכיר ביוצאים לשאלה כבחיילים בודדים. הם גם דואגים לכך שהמתגייסים ישולבו ביחידות מתאימות, שלא יקשו על השתלבותם בעולם החילוני, ומארגנים פעילות חברתית משותפת לחבורה הכל כך מיוחדת הזאת.

חמישית מהדתיים בישראל יוצאים לשאלה

מחקר של פרופ. מוטי בר לב ונחמה גאמן מאוניברסיטת בר-אילן מגלה (לפי עמוד נבו, ידיעות אחרונות, 5.11.93) כי חמישית מכל חובשי הכיפות הסרוגות מסירים אותן בהתבגרם, ונהיים "לחופשיים" (גאמן טוענת כי הם מעדיפים תואר זה על "חוזרים בשאלה" שאינו מתאר נכונה את מצבם הנפשי).

בין הסיבות שהמחקר מצביע עליהם - השיעמום שמטילים לימודי הגמרא על בחורי הישיבות; הצביעות של פוליטיקאים דתיים ואפילו של הורים דתיים המאלצים את בניהם ללכת לבית כנסת, אך מבלי שם בשיחות בענייני בורסה; ההקצנה הימנית של המפלגות הדתיות הציוניות ההופכת את הדת קרדום להכות בו את סיקוי השלום וכן כח המשיכה של חיי תרבות ובידור מגוונים שמציע העולם החילוני.

המחקר מצביע על כך כי מספר העוזבים את המחנה הדתי-חרדי והציוני כאחד, גדול בהרבה ממספרם של המכונים "חוזרים בתשובה", וכי רבים מהחופשיים החדשים זקוקים לעזרה בהתמודדות עם חבלי הקליטה הקשים בחברה החילונית.

אב"צ

קריאה. רק בחברה החרדית מקבלים אותו כמות שהוא.

הדברים נכונים במידה רבה גם לגבי בנות, אמנם מכשירים אותן הכשרה מקצועית מבוקרת, אך גם היא מוגבלת ומצומצמת. לעולם לא יהיה מדובר בהשכלה רחבה. כמעט לא נמצא בנות חרדיות עם תעודת בגרות. בגיל 17 משדכים אותן, והדלת החוצה נטרקת בפניהן סופית. חודשים ספורים אחרי זה, הן נכנסות בדרך כלל להריון, וזהו זה, העסק סגור. גם הבנים מוצאים את עצמם במקרים רבים בעלי משפחה כבר בגיל 18, מצב המצמצם עד למינימום את המוטיבציה לנקוט בצעד כה דראסטי כמו נטישת החברה בה גדלו. אתה כבר לא לבד, ומה עם אשתך, שבמקרים רבים לא הכרת קודם, והיא אינה מוכנה לכך?

למרות כל הקשיים, בכל שנה אנו מוצאים כמה אמיצים שבכל זאת יוצאים לדרך. בתנאים בהם הם יוצאים, התואר אמיצים באמת יאה להם. רק מי שנחוש בדעתו, מעז להחליף עולמות בתנאי פתיחה כאלה. מי שעושה את הצעד הגורלי הזה מתוך הכרה, ניחן כמעט תמיד באופי חזק ובנחישות מרשימה. את פני היוצאים מקבל גוף אחד ויחיד: "הל"ל - האגודה ליוצאים לשאלה" ששם לו למטרה לסייע לצעירים ולצעירות שהחליטו לצאת מהעולם החרדי לסביבה החופשית.

האגודה מפעילה "קו חם" טלפוני בירושלים ובתל-אביב, למעוניינים לצאת. היא מקפידה לא ליזום את הקשר, כדי שלא תואשם בגניבת נשמות תועות. הרי ברור שמחכים לה בפניה. גם הפונים זוכים להיות מטופלים בידי האגודה רק אחרי שמוודאים שאכן פנו מרצונם החופשי, מתוך בחירה ובשיקול דעת, ולא מתוך דחף רגעי מפני שרבו עם אבא או הסתכסכו עם הממונים עליהם בישיבה.

לרשות הפונים עומד צוות של אנשים שהתנסו במעבר הזה, ויכולים לסייע בעצה טובה, פסיכולוגים שבמקרים רבים עזרתם חיונית, ועורכי דין לכל צרה שלא תבוא. בעזרתם, ההלם שבמעבר הופך לדבר שאפשר לעמוד בו, לתהליך הדרגתי ומבוקר,

עושה רושם ששיבות החוזרים בתשובה תמיד מלאות, ואילו הדרך מהעולם החרדי לעולם החילוני שוממה, אך אין זה מדויק. פרט לנטישת רבים מסרוגי הכיפות את הדרך בה התחנכו, בכל שנה יוצאים לשאלה עשרות בני ובנות חרדים ומצטרפים לכופרים החילונים, אוכלי הטריפות והנבלות. הם מעטים יותר מהחוזרים בתשובה, ומעטים יותר ממספר הדתיים הלאומיים הנוטשים את הדת, זה נכון, כי מסעם קשה יותר ממסע החוזרים בתשובה וממסע אלו המכירים מקרוב את העולם החילוני.

החוזרים בתשובה מגיעים לקהילה שערוכה לקלוט אותם. יש מי שדואג לצרכיהם, רובם מגיעים מרקע מסורתי, והעולם אליו הם מצטרפים אינו זר להם. הרווקים והרווקות שביניהם זוכים לשידוך מהיר ונבלעים בסביבה החרדית. הכל מסודר. החרדים שעוברים את הגדר, יוצאים לעולם זר ומזר, שאינם בקיאים בו. מסביבה של סימני קריאה בלבד, לחלל מלא בסימני שאלה. מעולם בו בכל נושא היה אחראי ולכל שלב בחיים היתה מסגרת, לכל שאלה היתה תשובה ברורה וחד משמעית, הם עוברים למציאות בה עליהם להיות אדונים לעולם ולמצוא לשאלות רבות את התשובה הראית להם, מתוך מבחר גדול של תשובות לא מוכרות. וזה בכלל לא פשוט.

החברה החילונית אינה עושה דבר למנוע יציאה בתשובה ממנה. על פי תפיסתה, זה לא עניינה, אלא עניינם הפרטי של היוצאים לדרך. החברה החרדית, לעומת זאת, עושה כל שבאפשרותה על מנת למנוע דליפה של בניה ובנותיה החוצה. צעירה נמצאים בכל שלב של חייהם במסגרת המפקחת עליהם ומצמצמת עד למינימום את יכולתם לצאת. השיטה היא לצמצם עד כמה שניתן את המגע עם העולם החיצון, לא להכשיר את הצעירים לחיים בחוץ, לא מקצועית ולא במתן השכלה מינימלית. צעיר חרדי אינו יודע מתמטיקה, אינו מבין אנגלית, השפה העברית שבפיו דלה במקרים רבים, הוא אינו קורא ספרים שאינם ספרי קודש, הוא יתקשה לנסח מכתב פשוט, כי בשיטת הלימוד החרדית כמעט אין כתיבה, רק

"החטא הראשון"

בשלוש. נוכחתי לדעת שלא קרה כלום, גם אחרי ביצוע עבירה כל כך חמורה אתה יכול להשרד."

עודת אחרת, של יוסף, מתארת איך, כאשר פתח לראשונה בחייו רדיו בשבת, היתה חרדה בעקבות כל האיומים והעונשים שסיפרו לו עליהם. והנה לרווחתו, התברר לו שהשמיים לא התמוטטו.

גם לנעמי, המתארת בחוברת את נסיבות יציאתה לשאלה, היתה חוויה מיוחדת. היא מגדירה כאירוע חשוב, כמעט סמלי, את הצטרפות לחילוניות: קניית הגיינס הראשון "אחרי הרבה לבטים, וממש בהתרגשות בחרתי את זוג המכנסיים שמצא חן בעיני והנה כשיצאתי, לובשת את המכנסיים בגאווה, התברר לי אחרי זמן מה, שהרוב צריך להיות מלפנים ולא מאחור..."

עירית מתארת את חווית "החטא" הראשון שחוותה בהתרגשות: "תמיד איימו עלי בעונשים מן השמיים אם נעז להפר מצוות מן המצוות. כשהעזתי, ובפעם הראשונה אכלתי ביום כיפור או אכלתי חמץ בנסח הייתי בטוחה שטיפול איזה אבן שמיים ותרסק ותמעך אותי, הפשתי והנה הדבר לא קרה! פתאום הרגשתי שהסכר נפרץ, הכל מותר והכל חופשי."

שישה סיפורים ואגודה אחת. באין שישה בחברה החרדית, הל"ל צפויה להיות עסוקה מאוד בשנים הבאות.

בחוברת שהוציאה הל"ל לאחרונה, ששמה "להיות חופשיים", מובאים סיפוריהם האישיים של שישה יוצאים לשאלה.

אחת החוויות המרגשות ביותר של כל ששת המתועדים בחוברת, היא הפעם הראשונה בה חיללו שבת או "חטאו" בחילול אחת המצוות. הם מעידים על ההתרגשות הגדולה שליוותה אותם לפני הצעד שנראה להם אולי גורלי, ודאי מפחיד, אקט בודד שהיה מבחן אומץ.

על מבחן האומץ הפרטי שלו מספר איש הטלביזיה, ישראל סגל, שנטש את העולם החרדי בו גדל לפני 29 שנים: "אתה מחליט לנסוע בשבת לתל-אביב. ליד קולנוע "תל אור" בירושלים היתה תחנת מוניות. אתה מחזיק כסף בכיסך, ולראשך כיפה. אתה מתקרב למקום ומביט כל הזמן ימינה ושמאלה, כדי לא להתקל במכר שעלול להסגיר אותך. ואז אתה מחכה עד שהמונית תתמלא, ויישאר מקום לנוסע אחד בלבד. כעת אתה מזנק לתוך המונית, הדלתות נסגרות והמכונית יוצאת לדרך. תוך כדי הזינוק למונית, הסרתי כמובן את הכיפה. הייתי מלא התרגשות ובטוח שכעונש על חילול השבת תארע בדרך תאונת דרכים, ואני אקפח את חיי. אבל גם הפחדים האיומים האלה לא הסיטו אותי מדרכי. והנה, לתמהוני ולרווחתי, הגענו לתל-אביב

ח'פ'ע

מהי הל"ל?

למי היא מסייעת?
למי לפנות?

הל"ל - האגודה ליוצאים לשאלה פועלת מזה שנתיים וחצי במטרה להושיט יד מסייעת לצעירים/ות מן העולם החרדי אשר החליטו לעזוב את אורח החיים הדתי-חרדי ולהצטרף לחברה החופשית.

הפונים אל האגודה הם צעירים חסרי השכלה והכשרה מקצועית. רובם בחורי ישיבות שאין להם ידע בסיסי בשפה, במדעים, באומנויות, בהסטוריה ובתרבות הישראלית.

האגודה, המופעלת ע"י מתנדבים, עושה ככל שבידה להגיש עזרה לאותם צעירים במטרה לסייע להם להתגבר על הקשיים העצומים הכרוכים במעבר לחברה החופשית.

תחומי הסיוע כוללים:

1. קליטה במשפחות מארחות - עפ"י רוב בקיבוץ
2. סיוע ברכישת השכלה - מורים פרטיים, בתי-ספר ומכינות קדם-אקדמיות

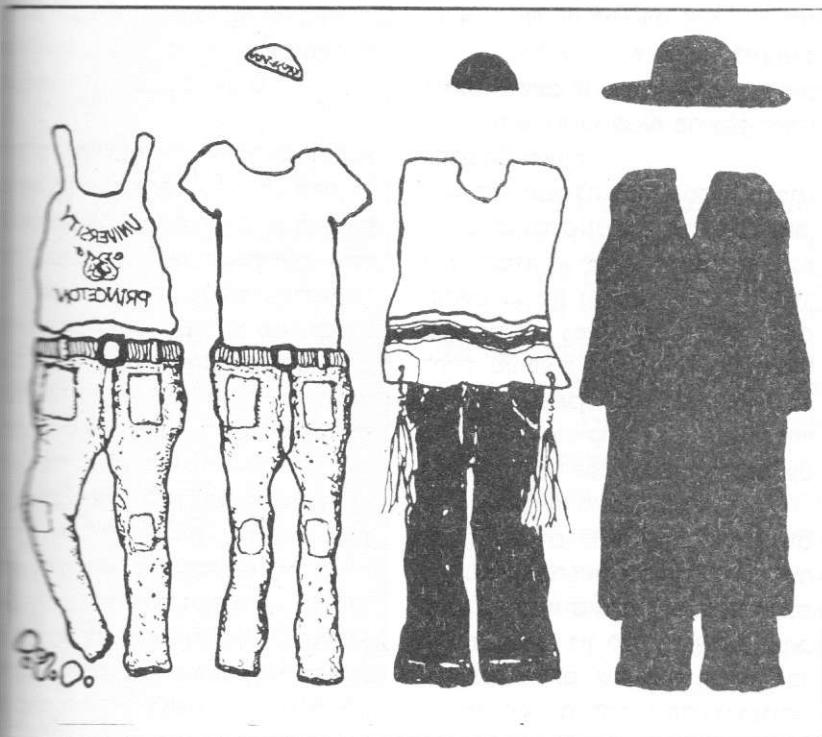
3. גיוס לצבא - הכנה לשרות הצבאי, לזיו צמוד למגויס, השגת הכרה כחייל בודד

4. פעולה חברתית - קבוצות תמיכה, ימי עיון ובילוי, טיולים, מסיבות, חגים בצוותא, העשרה בנושאי יהדות, מופעי תרבות שונים

הל"ל מפעילה שני "קווים חמים" לשירות הפונים אליה:

בירושלים בימים א' ד' בין השעות 18:00-22:00 טל. 02-610075

בתל-אביב בימים ב' ה' בין השעות 18:00-22:00 טל. 03-5228705

כיצד ללמד יהדות בבתי ספר?

אלוף הראבן

הגדרות

יש הגדרות רבות ליהדות.

נציע כהגדרה: סך כל האמונות, ערכי ההתנהגות ותפיסות העולם שהתפתחו בעם היהודי מאז ראשיתו וממשיכים להתפתח בכל הדורות. כוונתנו כמובן לאותן אמונות, ערכי התנהגות ותפיסות עולם שיהודים רואים אותם כחלק בלתי נפרד מההווה היהודית, או אף כחלק הכרחי בבחינת "בלי זה אי אפשר להיות יהודי".

בדאי שבהגדרה זו נכללות פנים רבות, חלקה של כל אחת מהן במכלול היהדות ניתן להדגשים שונים, כך למשל:

- יהדות כשפה: אפשר לראות בשפה העברית יסוד הכרחי של היהדות, שכן קיים קשר גומלין עמוק בין שפה ותרבות, ומי שהעברית שלו רדודה, או בלתי קיימת, חסר יסוד הכרחי ביהדות. כנגד תפיסה זו יהיו ודאי מי שיטענו שאפשר לקיים יהדות ללא עברית, או בלא שעברית שורשית תהיה יסוד הכרחי ביהדותם.

- יהדות כלאום: גם כאן מתח מוכר - בין עם בארצו ועם בגלות; בין עם נבחר לעם ככל העמים.

- יהדות כזכרון היסטורי: ושוב מתח - בין יהדות שעיקר זכרונה קורבני (חורבן הבית, גלות, גירוש, רדיפות, שואה) לבין יהדות שעיקר זכרונה חיים עצמאיים ותקינים במשפחה, בקהילה ובארץ.

- יהדות כאמונה דתית ומערכת מצוות, כאשר המתח הוא בין דגש על מצוות פולחן (תפילות, חגים, פולחן) לבין מצוות שבין אדם לחברו.

- יהדות במערכת של ערכי התנהגות ותפיסת עולם ששורשיהם יהודיים אך יישומם אוניברסלי (וכאן המתח כביכול - אם הם אוניברסליים, לכאורה מה ליהדות ולהם?).

הדילמה החינוכית

הדילמה החינוכית נובעת מכך שבפנינו שלשה ציבורי יעד עיקריים ושונים זה מזה:

- ציבור דתי המבקש שהחינוך ליהדות יהיה חינוך לאמונה ומצוות ברוח הדת עם העדפה בעליל למצוות פולחן.

- ציבור מסורתי על פי הגדרתו, המבקש שבחינוך ישולב "משהו" מהמסורת הדתית, אך לא דווקא בדרך של אכיפה.

- ציבור חילוני שאצל רבים ממנו, או אולי אף רובם, קיימת רתיעה מסויימת מעצם המושג יהדות, בגלל הזיהוי הקיים אצלם בין יהדות לבין דת יהודית, והחשש שחינוך ליהדות כמוהו כהטפה דתית. חלק ניכר מציבור זה איננו מודע לכך שיש ביהדות יסודות עמוקים ורבים שאין כל קשר הכרחי בינם לבין הדת הפולחנית. לכן גם משאלותיו של ציבור זה בתחום החינוך ליהדות עמומות או שמתמקדות רק בתחומי הלאום והארץ והזכרון ההיסטורי.

יעדים לחינוך ליהדות

יעדי החינוך ליהדות חייבים להיות שלושה:

- במישור אחד, הם חייבים לענות על ציפיותיה הייחודיות של כל קבוצת יעד.

- במישור שני, הם חייבים לאפשר לכל ציבור יעד הכרה מסוימת עם תכני היהדות של הקבוצות האחרות. כך למשל חילוניים חייבים להכיר משהו מאורח החיים ותפיסת העולם היהודית של הדתיים. אבל בעת ובעונה אחת, דתיים חייבים להכיר משהו מאורח החיים ותפיסת העולם החילונית הנובעת אף הן משורשי היהדות.

- במישור שלישי, כל הקבוצות יחד חייבות לגלות תחומים ביהדות המשותפים לשלשתן. כך למשל: שפה, לאום, זכרון היסטורי ויחסים שבין אדם וחברו.

השאלה הקריטית איננה קביעת רשימת נושאי הלימוד, עליהם תיתכן הסכמה בנקל. אלא קביעת הדגשים - באיזה תחומים נתמקד יותר ובאיזה פחות - וקביעת דרכי הלימוד: כיצד נעשה את לימודי היהדות

לנושא חי ומרתק, ולא לנושא כפוי שלומדים אותו אך ורק מפני שחייבים להבחין בו. שאלות אלה חשובות במיוחד כלפי הקבוצה המסורתית והקבוצה החילונית, שיהדותם עודנה פתוחה להגדרה. הנחתנו היא שנושאים הקשורים בשפה, לאום וארץ, וזכרון היסטורי ממילא נלמדים כבר במסגרות אחרות, והנחלתם היא גם חלק מההווה היומיומיות. נותר אם כן התחום של ערכי התנהגות ותפיסת עולם. להלן נתאר כמה עיקרים שמן הראוי להעמידים במרכז לימודי היהדות - גם כנושאים ללימוד וגם כדרך לימוד.

עיקרים ללימודי יהדות

יהדות היא מדרש בלתי פוסק. עוד לפני 1700 שנים צמצם רב שמלאי את מצוות היהדות לפסוקו של עמוס "דרשוני וחייו". כלומר, מי שמבקש להיות חייב להיות ביחס של מדרש מתמיד כלפי עולמו - הגלוי והנסתר. "דרשוני" - במובן המורכב של המלה: לשאול, לחקור, לבקש, לתבוע, ולפרש מחדש.

בתפיסה זו, יהדות היא מדרש בלתי פוסק, ההולך ומתחדש בכל הדורות: וחייו של כל אדם הם מדרש בלתי פוסק. (ודאי מוכרת לכולנו האגדה על משה המגיע לבית המדרש של עקיבא, ואיננו מבין דבר בכל מדרשם, עד שנשאל עקיבא מנין לו הלכה מסויימת והשיב "הלכה למשה מסיני". אפילו גדול הנביאים - אלף וחמש מאות שנים אחר מתן תורה כבר איננו מבין את המדרש המבוסס על תורתו).

מכך משתמעת הנחייה חינוכית כפולה: - ללמד את התלמידים, מגיל צעיר, שמדרש מתמיד הוא דרכה של היהדות (וזאת אנב אינספור דוגמאות). - לתרגל את התלמידים, מגיל צעיר, בכך שיהיו בעצמם דורשים מדרש על סוגיות מסוגיות שונות שבמקרא ובתלמוד, ובחינו כיום.

הפיכת לימודי היהדות למדרש בלתי פוסק היא שתקנה להם את המימד המרתק, והיא שתקשר בין טכסטים קדומים (הנתפסים

לעתים (כמיושנים) לבין החיים בהווה. הבה נדרוש מחדש בבריאת העולם, בגירוש מגן עדן, בעקידת יצחק, ביציאת מצרים, במתן תורה, במלכות דוד ושלמה, בחורבן הבית ובעוד אלפי אירועים ופסיקות המצויים בטכסטים של היהדות.

הבה נדרוש מחדש בסוגיות המרכזיות של חיינו במדינה: בזכויות האדם והאזרח, יחסי גברים-נשים, היחס למיעוטים, דיני מלחמה, עשיית שלום.

יהדות היא מתח שבין שלילת אלילות ובריאה מתמדת. אלילות משמעותה הקניית צלם קבוע לעולם - בבחינת הכל בדמות של "פסל וכל תמונה". משמעותה שיעבוד פנימיותו של אדם, לצלמים קבועים שעשה לו בפנימיותו מאיזה שהוא דבר שבעולם - מנהיג, תורה, מוסד, חפץ כלשהו. כדברי רבי מנחם מנדל מקוצק: "גם ממצווה אפשר לעשות אליל".

בריאה משמעותה - יצירה חדשה שאיננה צלם או שכפול של הקיים, אלא מהות חדשה ומפתיעה בחידושה. העולם הוא עולם של בריאה מתמדת - ואילו האלילות כצלם קבוע ובלתי משתנה חוסמת בריאה מחדש. לכן יש שהעמידו את היהדות על עיקר אחד בלבד והוא שלילת האלילות. "כל המכחיש עבודה זרה כאילו מקיים התורה כולה".

למרבית הצער, התעלמו רוב הוגי היהדות (אבל לא הרמב"ם ומעטים אחרים) ממרכזיותו של יסוד זה. המתח של שלילת אלילות הוא מתח של דעת: כיצד יודע אדם את עצמו ואת עולמו. ולפיכך לימוד יהדות הוא לימוד שאנחנו עם השולל עבודת אלילים, לא רק במובן הפשטני של עבודת פסלים ותמונות, אלא במובן העמוק של עבודת תדמיות קבע וסטרייטיפים שאדם עשה לו בפנימיותו - מאיזה שהם דברים בעולמו.

שלילת עבודת אלילים ומדרש חדש הם שני יסודות משלימים זה את זה. מי שמסרב למדרש חדש, נשאר משועבד לצלמי נוסחאות שבעבר, ואילו מי שדורש מדרש חדש כמורה כבורא מחדש.

ביהדות כל אדם נברא בצלם של אהיה אשר אהיה. האל, לפי הגדרתו למשה, הוא "אהיה אשר אהיה". כלומר - לא אהיה אשר הייתי, ולא אהיה אשר הנני, אלא אהיה אשר אהיה - בורא ומפתיע. גם כך האדם, נברא בצלם האל (שאין לו צלם) - להיות אשר יהיה. כלומר, אדם נברא להיות ריבוני על חייו, והרשות נתונה בידו לבחור להיות אשר יהיה.

ביהדות כל אדם נברא בצלם, ולא אלה נבראו בצלם ואלה לא נבראו. ומכאן הכלל העמוק של כיבוד כל אדם, יהיה אשר יהיה מוצאו. כיבוד - במשמע של מתן כבוד לייחודו כמי שנברא בצלם.

יהדות היא יציאה משיעבוד לריבונות מפני שאדם נברא בצלם, היהדות היא תהליך מתמיד של יציאה ממצבי שיעבוד, לריבונות אדם על חייו. כך יציאת אברהם מסביבה אלילית ("לך לך") אל "הארץ אשר אראך". כך יציאת מצרים, כך החזרה לעצמאות בארץ.

יהדות היא יציאה מיחסי קורבן - מקריב ליחסים בלתי מזיקים. כל עיקרה של עקידת יצחק איננה בכך שאברהם עשה עצמו בשם אלוהים כל-יכול על חיי בנו" אלא להפך, שבעקבות הצו, "אל תשלח ידך אל הנער" מנע את עצמו מלעשות את בנו לקורבן.

ההיסטוריה היהודית רצופה אירועים שברובם היהודים הם קורבן בידי עמים אחרים. עיקר הציונות הוא להשתחרר ממצב הקורבן ולצאת לעצמאות.

השאלה הקשה היא מה קורה לו לקורבן כשהוא יוצא לעצמאות: האם הוא בעצמו מתחיל להעלות אחרים לקורבן; או האם הוא משתחרר כליל מהדפוס של יחסי קורבן-מקריב. לכן במקרא: "משפט אחד יהיה לכם לגר ולתושב... כי גרים הייתם בארץ מצרים". כלומר, בצאתכם לעצמאות אל תיטלו עמכם את דפוס היחסים ממנו סבלתם בגלות, ורק בהיפוך התפקידים; אלא השתחררו כליל מדפוס זה.

לכן הלל, התורה כולה על רגל אחת: "מה ששנאו עליך לא תעשה לחברך". ובלשונונו נוכל להכליל ולפשט: אחד מעיקרי היהדות הוא שלא להיות ביחסים מזיקים - לא עם עצמי, לא עם חברי, ולא עם שכני.

כיצד נלמד יהדות לפי כללים אלה?

זו השאלה הקשה ביותר. עיקרים אלה אינם תכנים גרידא שניתן ללמוד אותם במספר שיעורים קצובים ("היות נלמד שיהדות היא מדרש"). יש טעם ללמוד אך ורק אם ייהפכו לדרך למידה השווה לאורך כל דרך החינוך. לפיכך השאלה העניינית היא אם ניתן להנחילם למורים כדרך הוראה כלומר, דרך שתשזור בכל הווית הלימוד את המדרש מחדש, את שלילת האלילות, את ההכרה שכל אדם נברא בצלם ואת כל יתר העיקרים שהעצנו.

אין דרך להעמיד שאלה זו למבחן אלא יחד עם המורים בעצמם: לא רק מורים למקרא ולתלמוד, אלא כל המורים העוסקים בנושאים ההומניסטיים (היסטוריה, ספרות, אזרחות), וכל מחנכי הכיתות. אפשר לחשוב על השתלמויות קצרות בנות 2-3 ימים שבהן ננסה לטעת עיקרים אלה, לבדו דרכים ליישומן בכיתה, ואחרי כן לקיים קבוצת תמיכה הדדית של מורים המבקשים לשלב יסודות אלה בדרכי ההוראה, באורח קבע.

בר מצוה חילונית

בראשית השנה פנו יהודית ופאול שניידר מרחובות לאורי בן-צבי, מזכ"ל תחיל"ה, בבקשה שיסיע להם לערוך לבנם, גבי, טקס בר מצוה שישא אופי יהודי חילוני.

הדילמה שעמדה בפניו היתה כיצד "לדבר יהדות" לצעיר בן 13, ולעשות זאת באופן שיהיה מסקרן ומרתק. נבנתה תוכנית בת 14 פגישות שכללה מספר רכיבים: לכל פגישה נקבע נושא, הוכנו מקורות מן המקרא המשנה והספרות. בין הנושאים היו שיחות על: האמונה באלוהים - מה משמעותה לגבינו; בריאת העולם - התאוריות השונות; משמעות הדג בחייו; יחסי חילונים-דתיים ועוד. דגש מיוחד הושם על הכרת המגוון של אמונות ודעות ביהדות, כולל ביקור בבית כנסת ושיחה עם רב על משמעות האמונה ע"פ תפישתו.

לאורך כל תקופת הלימוד נלמדה פרשת השבוע - פרשת המרגלים - ששילבה את הכרת הטקסט עם ההיסטוריה הכללית והפרטית של המשפחה. כמו כן קוים טיול עם המשפחה ששילב פרקים בהכרת ההיסטוריה היהודית עם ערכי טבע ונוף.

מסיבת בר המצוה קויימה באולם פתוח בחיק הטבע וכללה מלבד "דרשה חילונית" גם תלת-שיח שנכתב במיוחד לאירוע זה בין אב, אם ובן, וכן הצגת עבודה גדולה שהוכנה במהלך השנה על שורשי המשפחה במאה השנים האחרונות.

יצירת נוסחים שונים לטקסי בר מצוה היא מן האתגרים הגדולים הניצבים בפני החילונים בארץ ובתפוצה.

חופש ההשכלה והיהדות החופשית במכללת ארן בת"א

אברהם וולפנזון

זכות ההשכלה - לכל אדם

מכללת ארן מיסודו של ביה"ס לפעילי ההסתדרות, היא המוסד הארצי המרכזי של ההסתדרות לפעולה סמינריונית רבגונית ורב מסלולית בתחומי חינוך עובדים, הנחלת ערכי העם והעבודה והקניית מושגי יסוד ומיומנות בנושאי חברה, מדינה, היסטוריה, כלכלה, מינהל ויחסי עבודה.

מכללת ארן מונחית ע"י העיקרון של דמוקרטיזציה בהשכלה הגבוהה בישראל. המילה "דמוקרטיזציה" יש לה שלושה היבטים:

א. מקובל במדע המדינה המודרני שאין קיום למשטר דמוקרטי ללא זכויות הפרט וחופש היחיד. כל משטר אחר (מונרכיה, אריסטוקרטיה, ובוודאי דיקטטורה ואוטוקרטיה) יכול להתקיים תוך הגבלת חופש המצפון, חופש הדת, חופש הביטוי, חופש האירגון, חופש השביתה, חופש הלימוד, חופש המחקר, חופש הדפוס וכיו"ב. משטר דמוקרטי בלי תעמולה חופשית, בלי חופש הביטוי והשיכנוע, בלי חירות ממאסר שרירותי וכי' - לא יוכל להתקיים - כי כל מיגבלה כזו סותרת את השוויון הפוליטי, שעליו מושתת הרעיון הדמוקרטי.

ב. זכותו של האדם להשכלה אינה ניתנת להיחסם: לא רק בני עשירים זכאים ללמוד, לא רק בעלי תעודות בגרות זכאים להתנסות ולרכוש השכלה גבוהה.

ג. יש לאפשר לאדם העובד והמפרנס את משפחתו לרכוש השכלה גבוהה במסלולים נוחים ובשעות מתאימות, כדי שלא תהיה ההשכלה הגבוהה נחלתם של בעלי יכולת, הנתמכים ע"י משפחותיהם האמידות. הזכות להשכלה צריכה להיות זכות שווה לכל אדם וזוהי הרחבת הדמוקרטיה (שוויון פוליטי) מהתחום המדיני לתחום שכבה אליטיסטית, שמטעמים של יכולת כלכלית עדיפה, יש לה מונופול על לימודים אוניברסיטאיים.

גם מי שאינו נפנה לרכישת השכלה גבוהה זכאי לתיגבור ממשי להשכלתו. לפיכך מקיימת מכללת ארן מאות קורסים לרבות עובדים, צעירים, קשישים וגמלאים, נשים עובדות ופעילות נעמי"ת, תלמידי תיכון ומורים, חברי קיבוצים ופעילי שכונות, חיילים משוחררים ב-3 ימי שירות חובה האחרונים שלהם בצה"ל ואמהות ברוכות ילדים בחופשת קיץ.

הענקת הזדמנות להשכלה לאוכלוסיה הנזקקת ל"הזדמנות שניה" של תוספת ידע

ולחיווק ועידכון ההשכלה שרכשה בעבר - זוהי מטרה חברתית ודמוקרטית, שמכללת ארן הציבה לה מאז הקמתה.

בעקבות דבריו של אריסטו, ש"המדינה קמה למען החיים, אולם היא מוסיפה להתקיים למען החיים הטובים" (וזהו למעשה הרעיון של המעבר ממדינה "סתם" ל"מדינת רווחה") - ניתן לומר שמכללת ארן הוקמה, בתחילתה, למען הכשרת פעילים באיגוד המקצועי ובהסתדרות - אולם במהלך התפתחותה נפתחו שעריה בפני כל רבדי החברה הישראלית, ברוח חופשית של הוראה והדרכה, וברוח טובה של עידוד הלומדים וסיוע להצלחתם.

חופש ההשכלה - ויהדות חופשית

ברוח זו יש לראות גם את הקשר ההולך ומתהדק בין מכללת ארן לבין תחיל"ה. התפיסה החופשית וההומניסטית של החינוך וההשכלה כוללת גם התייחסות אוהדת, חופשית והומניסטית אל ערכי התרבות היהודית לדורותיה, כשהיהדות נתפסת כתרבות פלורליסטית ובמסגרת התייחסות אנושית במגמה אוניברסלית, ומתוך דחייה של התנשאות, גזענות וקנאות. בהתאם לכך נערכה מכללת ארן לקיים בין

החילונים הראשונים

אלישע - יהודי נועז, נון-קונפורמיסט, ידען גדול בתורה - מסמל בהלכותיו ובמנהגיו יהדות אחרת - סקרנית, סובלנית ופתוחה. הוא נכנס ל"פרדס" ויוצא ממנו שלם בגופו וברוחו, הוכחה חיה לתקפותה של יהדות בנוסח שונה, פלורליסטי.

הרמב"ם הנחשב לאחד מעמודי התווך של המחשבה היהודית לדורותיה, מקור סמכות מוכר לפסיקה הרבנית בימינו, היה קרוב יותר בהשקפתו ליהדות החילונית מאשר ליהדות הדתית. המעיין בכתביו ימצא בטוים קשים נגד הרבנות כמקצוע, הקרבת העלה נפל בהשגחה בו, ולא שזה העכביש טרף זה הזבוב בגזרה מאת האלוה ורצונו האישי עתה, ולא שהרוק אשר רקק אותו ראובן התנועע עד שנפל על זה היתוש והרגו בגזרת האלוה... כולם אצלי במקרה גמור, כמו שחשב אריסטו" (מורה נבוכים, ג'17).

הרמב"ם הוא למעשה הצינון המודרני הראשון. רציונליסט, שפסל את הפאטליזם האסכטולוגי וקרא, עמוק מתוך חשכת ימי-הביניים, לראות במדע ובשכל הישר מצפן ומורה נבוכים.

אב"צ

מיהו החילוני הראשון? ממתי משפיעה השקפת העולם החילונית על ההגות היהודית? בתלמוד מסופר על "כהן גדול שהיה מהלך בדרך ונזדמן לו חילוני אחד" (יקרא רבה, כד'). על פי הפרשנות, חילוני כאן במשמע זר, הדיוט. היפוכו של הקדוש. התפיסה הרבנית גורסת כי יהדות משמעה אמונה בבורא וקיום מצוותיו על כל המשתמע מכך. היהדות היא דת, מכריזים הרבנים, ומכאן, שכל גישה שאינה מקבלת תכתיב זה חוטאת לרוחה ולדרכה.

היהדות היא פלורליסטית, אומר ד"ר **אברהם וולפנזון**, מרצה להסטוריה ומדע המדינה, בדברים שנשא בכנס חנוכה של תחיל"ה שהוקדש לנושא "יהדות ויונות". לאורך כל דרכה אנו פוגשים בה אנשי רוח ומנהיגים בעלי שם ועמדה, המבטאים עמדה אנתרופוצנטרית מובהקת, הכופרים במוסכמות הזמן ותורמים רעיונות לא קונצנציונליים למחשבת זמנם.

על **אלישע בן-אביה**, בן זמנו של רבי עקיבא, מורו הנערץ של רבי מאיר, מסופר כי היה מתנגד לתלמוד תורה לשמו, והיה הולך לבתי-ספר ומצווה: "מה הללו יושבים ועוסקים כאן? אומנותו של זה בנאי...של זה נגר...של זה צייר" (חגיגה ב' א'), וכי היה מפגין את חילוניותו ע"י רכיבה על סוס בשבת.

לימודי "יהדות חופשית" במכללת ארן

אנו ממליצים לחברינו על שורה של קורסים סמסטריאליים בנושא יהדות חופשית, המתקיימים במכללת ארן, רחוב נהרדעה 5, בתל-אביב, בשנת תשנ"ד. המרצים הם מאוניברסיטת חיפה, ממיטב כוחות המחקר בארץ בנושאי מקרא ויהדות חופשית.

הקורסים המוצעים:

1. "אמונות ודעות בישראל של תקופת המקרא"

עם פרופ' ברוך מרגלית
סמסטר א' החל ב-17.10.93
בימי א' בין 12.45-09.30 או
בימי ג' בין 19.30-16.00.

2. "מחשבת ישראל"

עם ד"ר אברהם מלמד
סמסטר ב' מ-12.45-09.30
בימי ב' בין 12.45-09.30.

3. "תקופת המקרא"

עם ד"ר גרשון גליל
סמסטר א' מ-18.10.93
בימי ב' בין 12.45-09.30.

4. "תולדות עם ישראל מראשיתו ועד הקמת המלוכה"

עם פרופ' עודד בוסתנאי
סמסטר א' ו-ב' מ-18.10.93
בימי ד' בין 12.45-09.30.

5. "תולדות בית שני"

עם פרופ' אוריאל רפופרט
סמסטר א' בימי ד' בין 16.00-19.30.

ניתן להצטרף למסגרת הלימודים כשומע חופשי.

כ-250 תלמידי מכללת ארן קיבלו תואר ב.א. במדעי החברה והרוח של האוניברסיטה הפתוחה. בשנת 1993 למדו במכללה כ-500 סטודנטים לקראת תואר ראשון, והם מהווים כ-5% מכלל הסטודנטים של האוניברסיטה הפתוחה בארץ, בעוד שתלמידנו הבוגרים שזכו בתואר זה מהווים כ-9% מכלל הבוגרים בכל הארץ ו-12% מכלל הבוגרים בהצטיינות בארץ כולה (כלומר: הנשירה מהלימודים במכללת ארן קטנה ביותר - ותנאי הלימוד ואיכות הלימוד מעולים).

בנוסף לכך לומדים למעלה מ-100 סטודנטים בקורסים לתואר ראשון ושני (במדעי הרוח) של אוניברסיטת חיפה (בשנת 1993 סיימה קבוצה ראשונה של 22 סטודנטים מהמכללה לימודי מ.א. בחוג ללימודי א"י של אוניברסיטת חיפה).

מכללת ארן שוכנת במרכז תל-אביב, ויש בה פנימיה של כ-150 מיטות, (2 בחדר + שרותים צמודים) וחדר אוכל שיכול לספק ארוחות מסודרות (בוקר, צהריים וערב) לפי הדרישה. נסיונו מלמד כי ביכולתנו לתת תשובה הולמת לקיומם של סמינרים או השתלמויות שונות לזקוקים לפנימיה ולחדרי לימוד במרכז הארץ, ואם יש צורך גם עזרה בהשגת מרצים בתחומים שונים.

33.000 איש למדו - בקורסים קצרים וארוכים, בתנאי פנימיה ואירוח מלא או בימי עיון ולימודים בכיתות - בשנת תשנ"ג במכללת ארן. מספר הלומדים גדל והולך משנה לשנה והמכללה שוקדת להגביר את שביעות הרצון ולהגדיל את מספר תלמידיה.

כתליה קורסים אוניברסיטאיים וקורסים רגילים בנושאי דמוקרטיה, שוויון חברתי, חירויות הפרט - ומחקר היסטורי אוביקטיבי וחופשי בהסטוריה של עם ישראל ובתרבותו.

מטעם זה גם פתחה מכללת ארן בשנת תשנ"ד לחברי תחיל"ה - כשומעים חופשיים, במחיר סמלי של 400 ש"ח לקורס אוניברסיטאי לאורך כל הסמסטר, את מיטב הקורסים בנושאי "יהדות חופשית": מביקורת המקרא וההסטוריה של המזרח התיכון הקדמון ועד להשכלה ולתקופה המודרנית. בכירי המרצים והחוקרים המעולים של אוניברסיטת חיפה נענו לקריאתה להעביר קורסים אלה. בכך מנסה המכללה לתרום לתרבות העברית המתחדשת ולתפיסה החופשית והפולורליסטית של היהדות.

מכללה פתוחה לכל

המכללה נוסדה בשנת תש"ו (1946) ונקראה "בית הספר לפעילי ההסתדרות". יוזמה ומייסדה היה זלמן ארן ז"ל, מהוגי הדעות של תנועת העבודה, ומי שניהל כשר החינוך והתרבות בממשלת ישראל. במשך שנות קיומה נערכו בה כ-6.000 סמינרים ארוכי מועד וקצרי מועד, וכ-10.000 ימי עיון, שבהם למדו והשתלמו קרוב ל-500.000 עובדים, הנמנים על כל גווי הקשת של החברה הישראלית: עובדי ייצור, ועדי עובדים, חברי התישבות, חברות נעמ"ת, נוער עובד ולומד, עולים חדשים, קציני צה"ל בכירים לקראת פרישתם, חיילים לקראת שיחרור משרות סדיר ועוד.

במסגרת ההשתלמויות קיים אגף מיוחד המטפל בהשתלמויות מורים. במשך 11 שנות קיומו למדו במכללה כ-3.000 מורים בהשתלמויות שונות וזכו לגמולי השתלמויות המוכרים ע"י משרד החינוך והתרבות, גם להמרה לתואר מורה בכיר וגם לכפל תואר. השתלמויות בהיקף רחב מתוכננות השנה לעובדי המדינה בדרג האחד, השתלמויות אלה, שיעסקו בנושאים רבים, יקנו ללומדים בהן שעות לימוד שיזכו אותם בגמול השתלמות.

המכללה היא גם מרכז לימוד רשמי של "אוניברסיטה הפתוחה", ומשנת 1978 ואילך, היא מקיימת קורסים אוניברסיטאיים (בוקר וערב) למאות סטודנטים, לקראת תואר ב.א. במדעי החברה והרוח.

הומניזם - סיפור בינלאומי

חנה סמילן

הדוגמה הנורבגית

רבים שואלים מהו סוד הצלחתם! לפחות שתי תשובות עיקריות לכך, עצם העובדה שלנורבגיה יש כנסיה רשמית STATE CHURCH, גורמת לכך שרבים מתושביה יוצאים נגד הסמכות הדתית ומצטרפים להומניסטים. תשובה שניה היא שהארגון ההומניסטי הנורבגי מקבל תמיכה מהמדינה, והדבר מעוגן בחוק הנורבגי החל משנת 1981. נוסף על כך תצוין הרצינות בה נוהגים ההומניסטים הנורבגים כלפי עצמם וכלפי מעשיהם. ריבוי החברים היקנה להם זכות לתמיכה כספית של המדינה. הודות להתרחבותם זכו ההומניסטים הנורבגים גם לבניין גדול ויפה לפעולותיהם.

מעניין להיווכח עד כמה רב הדמיון בין הבעיות המעסיקות את אירגוננו כאן בישראל, ובין מאבקהם של הארגונים ההומניסטים השונים בעולם למען קיום טקסים ואורח חיים אזרחי-הומניסטי המשוחרר ממסגרות דתיות.

רבים האירגונים ההומניסטים ברחבי העולם החברים ב-IHEU המוציאים לאור עיתון המופץ ביניהם. תחילתה מקבלת פירסומים ההומניסטים רבים שלמיקראם אנו למדים על מידת ההצלחה שנוחלים הארגונים ההומניסטיים הנורבגים.

ההומניסטים בנורבגיה מונים כיום 50.000 חברים ומצפים ל-100.000 חברים בסוף עשור זה, כל זאת במדינה המונה פחות מ-5 מיליון נפש. הנורבגים פועלים בקבוצות (130 במספר כיום). הקבוצות מקיימות טקסים בקהילות המקומיות שלהם כגון: בר/בת מצוה אזרחית הומניסטית, טקסי קבורה, נישואין ונתינת שם לילוד, ומרבים לקיים סמינרים ודיונים פומביים בנושאים קונטרברסאליים.

במאי 1993 אימצו ההומניסטים הנורבגים, על רקע המהומות הגזעיות בגרמניה, החלטה הדוחה כל צורה של גזענות, נאציזם וניאו-נאציזם, וביקשו מכל הארגונים ההומניסטים באירופה להצטרף אליהם.

המרכז להומניזם בנורבגיה

ה-IHEU - "INTERNATIONAL HUMANIST AND ETHICAL UNION"

תחילתה חברה באירגון ההומניסטי הבינלאומי (IHEU) שמושב באוטרקט שבהולנד, שנוסד לפני 40 שנים. עיקר סמכותו להביא לידי הצטרפות פעילה של קבוצות ופרטים ברחבי העולם המעוניינים בביטחון ההומניזם ונטילת אחריות לחיי אדם ע"י קיומם, קידום וטיפוחם של ערכי אנוש, פיתוח המדע, נאמנות לעקרונות הדמוקרטיה ודחיית סמכויות לשמה ביחסים חברתיים באשר הם, התנהגות בדם לב - כל זאת מבלי להישען ולהסתמך על רשות או דוגמה.

היום ב-IHEU 100 אירגונים מ-33 ארצות (בהודו ועד ניגריה) המייצגים מעל ל-3 מיליון חברים. ל-IHEU נציגים בהרבה גופים בינלאומיים לרבות ה-UN, UNICEF, UNESCO, בפרלמנט האירופי על ידיהם ובמועצת אירופה.

ה-IHEU מקיים כנסים וקונגרסים בינלאומיים על בעיות משותפות לארגונים ההומניסטים העומדות על הפרק. כנסים אלה מתקיימים בכל פעם בארץ אחרת. ביולי 93 התקיים הקונגרס ההומניסטי האירופי הראשון בברלין שנושאו היה: דמוקרטיה, זכויות האדם והומניזם. בשנת 1995 ייערך הקונגרס הבינלאומי בהודו. לאחרונה הוקם אירגון בינלאומי של נוער הומניסטי מכל העולם המקיים סינשים בינלאומיים ודן בנושאים המעניינים צעירים.

בשנת 1989 הוקמה באוטרקט שבהולנד אוניברסיטה הומניסטית ראשונה במינה בעולם כולו בעזרת האירגון ההומניסטי ההולנדי. אוניברסיטה זו נתמכת ע"י המדינה. הנושאים הנלמדים בה הם: אתיקה, פילוסופיה, פסיכולוגיה, פדגוגיה וסוציולוגיה.

חינוך לבורות

יוסי זיו

"משכילות ובורות"

מעולמן של נשים חרדיות

מאת: תמר אלאור

ספרית זהות, הוצאת "עם עובד"
בשיתוף עם ירחון "נעמת", 1992

אין מנוס מ"הפרדת כוחות" המלווה בניכוס מחדש של התרבות היהודית אל תוך החברה החילונית. זוהי מסקנת ספרה של תמר אלאור על עולמן של נשים בחברה החרדית. יש לערוך "חשבון נפש" ביחסי חרדים חילוניים, ולהביא להסדרת היחס בין דת ומדינה ע"י הפרדה. אין טעם וגם אין הצדקה ליחסי שנאה ובזו המופגנים כלפי החרדים, שהשפעתם על אורח חיי החילונים מזערית. יש להתנתק מן הערגה האקזוטית המופגנת כלפיהם כמייצגי "אותנטיות" יהודית, הנובעת מרגשי נחיתות של החילונים.

לאחרונה יצאו לאור שני ספרים העוסקים בחיי נשים חרדיות בישראל. ראשון בהם "אחות רחוקה", ספרה של יהודית רותם, שהיתה בעצמה חרדית ויצאה משם, והשני הספר שלפנינו. שני הספרים מרתקים, ושניהם, למרות נקודות המוצא השונות שלהם (אחד אישי יותר והשני מחקרי/אנתרופולוגי), מצליחים לחשוף בפנינו בצורה אמינה ומעניינת, הווית חיים של נשים שכנות גיאוגרפית, אך רחוקות מאוד בכל מובן אחר. שני הספרים מתייחסים אל מושאיהם בצורה הוגנת ואמפטית, ללא התנשאות, ללא "רכילות" ולא דמגוגיה אנטי דתית, ועל כן אמינותם רבה, ומלבד העניין האינפורמטיבי, הם מצליחים לגעת ברגשות האנושיים של הקורא.

החברה החרדית - אתגר לאנתרופולוג

תמר אלאור היא אנתרופולוגית מקצועית, והיא בוחרת כ"אובייקט" המחקר שלה את נשות קרית גור בתל-אביב. לכאורה נדמה כי החברות המעניינות מבחינה

אנתרופולוגית הינן חברות "פרימיטיביות" המצויות הרחק מליבו של העולם המערבי: גינאה החדשה והפיגמים, אפריקה על שבטיה, הקוטב והאינואיטים (אסקימוסים), אלא שאלאור מראה שאין צורך להרחיק עד לשם. מצויה ממש מתחת לאפנו חברה שדפוסי חייה שונים ומעניינים, המהווה אתגר לכל אנתרופולוג, וניתן להחיל עליה את המתודות האנתרופולוגיות הרגילות. הספר שלפנינו הוא הוכחה לצדקתה.

אלאור "חודרת" אל חברת הנשים החרדיות, רובן צעירות, בעזרתה של אשה אחת מביניהן, חנה זילברשטיין, אשר נחשבת בעיני סביבתה היא ל"קיצונית" יותר, למחמירה יותר, ומשום כך אין היא חוששת להיות זו שמכניסה את תמר אלאור אל תוך החברה. יתכן כי אשה אחרת היתה חוששת מתגובת הסביבה, ולא היתה מעזה

לעזור לחוקרת החילונית, שמגיעה במכונית נכלי תחבורה שאינו יאה לאשה על פי אמות המידה של נשות גור, ואיננה מתכוונת לחזור בתשובה, אלא לחקור בלבד.

מאליה עולה שאלת האמינות של המחקר האנתרופולוגי, אשר בו החוקר מסתפר לחברה אותה הוא חוקר - אין שאלה זו מתעוררת רק במקרה שלפנינו, אלא לגבי כל אנתרופולוג. והשאלה היא האם אין האינטראקציה בין החוקר לחברה אותה הוא חוקר, משפיעה על תוצאות המחקר? האם יתכן מחקר "אובייקטיבי"? השאלות הללו הן קשות, והן עולות אפילו במחקרים במדעי הטבע, על אחת כמה וכמה במדעי החברה. ברור כי קיימת אינטראקציה והשאלה הנובעת מכך היא האם יש מתודה שתאפשר סינון של "רעשים" הנובעים מהאינטראקציה. במקרה שלנו עולה שאלה נוספת. החוקרת מתבוננת על החברה לא

התמונה המקורית

האיום הנורא של "החוץ"

חיים בפרדוקסים. על אחדים מהפרדוקסים החמורים ביותר מצביעה אלאור בספרה.

הפרדוקס העיקרי בחיי הנשים הוא פרדוקס ההשכלה. "המלמד את בתו תורה כאילו לימדה תפלות", נשים אינן יכולות להשיג את משמעותם האמיתית של התורה והתלמוד, וסופן שיהפכו דברי תורה להבלים ולרכילות - אלו הדעות שהיו (ושעודן) קיימות בחברה החרדית - ובגיבוי של הנשים עצמן. אבל, משנפתחו בתי הספר גם בפני היהודים, קשה היה להצדיק העדר קיום מוסדות השכלה לבנות יהודיות, והתעורר החשש שמא ימשכו הצעירות החרדיות לבתי ספר של גויים או אף של ציונים, לכן היה "בדיעבד", (להבדיל מ"לכתחילה") צידוק להקמת בתי ספר לבנות חרדיות, הוא "בית יעקב". אלא שקיימת בעיית תכני הלימוד, שכן אין דין "בית יעקב" כדין ישיבה לבנים, בשל אותו "הבדל בהשגה" שבין המינים. מה עושים? הנה הפרדוקס: מלמדים את הבנות להשאר בורות! וזהו המוטו בדבריו של הרב אברהם יוסף וולף, מייסד ומנהל "בית יעקב" בבני ברק: "אם נצליח להשריש לתלמידות שתכלית הלימודים לשאוף

האורתודוקסיה היהודית נמצאת במשבר חמור למן תקופת ההשכלה ועד היום. הרחבת אופק האפשרויות ליהודים והעולם שנפתח לרווחה, מהווים איום על כל צורת חיים מסורתית שעד אז נשמרה בתחומי קיום מצומצמים ולא נאלצה להתמודד עם ה"חוץ". משום כך האורתודוקסיה היא במיגונה, ומיגונה היא בהכרח שמרנית. יש לחסום את הרוחות מן החוץ כדי שלא לערער את הקהילה. משום כך קיימת הסתייגות מכל דבר חדש, ואין התמודדות רצינית עם בעיות ההווה. חמורה עוד יותר עבור החרדים היא הציונות והקמת מדינת ישראל, שהיא מדינה של יהודים שרובם אינם דתיים. הדתיים הלאומיים, הצטרפו את הציונות, אולם גם הם התמודדו עם בעיות דומות. הסינתזה של "תורה ועבודה" אמנם הכניסה אותם אל הקונצנזוס הציוני, אך עד מלחמת ששת הימים, הם היו בשוליים מבחינת השפעתם על אופי המדינה - דומה שהמשיחיות הינה פורקן לתיסכול הממושך. לעומתם החרדים האנטי או הלא ציוניים בעייתם כפולה ומכופלת. כדי לשמור על קיומם ועל אורח חייהם, הם

המרכזי המייצג את השכיה, אלא מן הקצה היותר קיצוני - חנה זילברשטיין - אל המרכז. נראה לי כי אלאור מצליחה לעמוד במשימותיה בצורה משביעת רצון, ודקא מתוך שהיא מכירה בבעיות, מציגה אותן בעצמה בספר, ומסננת כראות את האינפורמציה. פרט לכך, חושיה האנושיים הייתי אומר "האינטואיציה הנשית" שלה, אלמלא חששתי מתגובות אולטרא פסיניסטיות - שאגב, ראויות למחקר אנתרופולוגי לעצמו, מוליכים אותה נכון, והתוצאה כאמור גם מעניינת וגם אמינה האנושית.

שערוריה בבית התפוצות

מוזיאון בית התפוצות בתל-אביב מחק את דמויות הנשים מצורו של מאוריצי גוטליב "תפילת יום הכיפורים" (מן העתונות)

למרות הסערה הציבורית, ולמרות מחאותיהם של שרת התרבות שולמית אלוני ויו"ר הוועד המנהל של המוזיאון, שלמה להט, ממשיך מוזיאון בית התפוצות (מזה 15 שנים) בהצגת השערוריתית של הרפרודוקציה הענקית של גוטליב, "תפילת יום הכיפורים". מסבירה אוצרת המוזיאון, הגב. טורגובניק: "מה שנלקח מהתמונה המקורית היו רק המוטיבים ששרתו את הרעיון. מי הן הדמויות הראשיות בתפילת יום כיפור - הגברים, זו עובדה, הנשים המצוירות אינן משרתות את הרעיון..."

עצם המחשבה כי מעשה כזה הוא בגדר האפשר, מזעזעת. יצירת אמנות מושחתת ומוצגת בפרהסיה באופן המבליט גישה שובניסטית המפיעה באמצעות סילוף את השקר כי לאשה אין מקום בתפילת יום כיפור או בתרבות ובדת היהודית.

יש להגיב על מעשה זה בכל החומרה, להורות לקצין חינוך ראשי ומשרד החינוך כי כל עוד לא תתוקן התמונה אין לשלוח צעירים לביקור במוסד זה, וכן להפסיק כל הקצבה הניתנת למוזיאון ע"י המדינה או הרשות המקומית. אל לו לציבור החופשי להתיר שעוולה מבישה כזו המזכירה את הגישה הסטאליניסטית באומנות ומסלפת את רוח היהדות, תוצג בפרהסיה.

יג.

התמונה המצוירת בבית התפוצות

להידמות לאימונתנו, שלא למדו, סימן שהצלחנו בחינוך הבנות" (הדגשה שלי י.ז.). כך משיגים שתי מטרות: האחת קידוש העבר - שהרי בכל חברה שמרנית האידיאל הוא להידמות לעבר הטוב יותר, ועל כן האמהות הן אידיאל שיש לשאוף אליו, ועל כן מה שעשו ההורים בבית הוא נורמה כמעט קדושה שאין לחרוג ממנה. והשניה, הבנות שלנו לומדות. ומהם תכני הלימוד? בעיקר מה שקורין "תכליס", כלומר עניינים מעשיים לפתרון בעיות יום יומיות של נשים חרדיות, מעט מאד "תוכן" - כלומר דברים עיוניים, והרבה הבלים ואמונות תפלות סתם. בעיקר מלמדים את הנשים שלא לחשוב, ולקבל או את מסורת ההורים או את מה שיחליטו בעליהן ללא הרהור וללא ערעור. כך גם מחסנים אותן בפני העולם שבחוץ, שהוא מלא טומאה ופיתויים. אגב - השם "משכילות ובורות" שהוא שם הספר הוא מטעה לדעתי, משום שקשה לקרוא למה שמקבלות הבנות ב"בית יעקב" "השכלה", הן מקבלות שם אינדוקטרינציה "חינוכית" דלה בהשכלה.

"לא לימדו אותי לחשוב"

המעניין הוא כי שיתוף הפעולה של הנשים הוא מלא. כך למשל כשיוזמות הנשים הצעירות שיעורים, הן תמיד מעדיפות את שיעורי התכליס על התוכן - דוגמא לשיעור כזה, שהיא מצחיקה דווקא מתוך ההתייחסות הרצינית מצד הנשים הוא השיעור על תולעים. כידוע יש איסור לאכול שרצים ורמשים ותולעים, ועל כן מזון בו יש תולעים אסור באכילה, יש לגלות, לנפות ולסלק את התולעים. השיעור הופך לשיעור טכני בגילוי ובמניעת תולעים, כשכל משתתפת משתפת את חברותיה בנסיונה המעשי, ומספרת על הצלחותיה בלכידת אותם שרצים מטמאים. הפחד מפני טומאת התולעים הוא ממש אקזיסטנציאלי, ובמיוחד על רקע מצווה "מתחרה" של "בל תשחית" - כלומר איסור להשחית מזון, אלא כשאין ברירה. אבל כאן יש ברירה, הלא את הקמח אפשר לנפות במסננת קטנה יותר, הלא את הירקות והפירות ניתן לברור ולשטוף כמה וכמה פעמים. אין אבטלה ברוך השם. רק חנה זילברשטיין מעזה לפעמים לדרוש גם תוכן ולימוד תורה, אלא שהיא במיעוט מזהיר, שכן לנשים שזאטוטים מסתובבים בין רגליהן, אין זה יאה וגם לא אפשרי לדבר דברי תורה, ויש תמיד על מה לדבר, כמו על גידול ילדים, ענייני בריאות ומתכונני בישול. פרט לכך כל

דבר שעושה האשה לביתה הוא מצווה, והנשים מוצגות לפעמים כצדיקות גדולות מן הגברים ע"י הגברים בעצמם. (אף זו היא תופעה סוציולוגית ידועה - הבלטת תכונות תרומיות כביכול של המדוכאים, כפצוי לדיכוי).

האמונות התפלות, והפחדים הקמאיים מפני טומאות בולטות אף הן. כך למשל אין נהוג לדבר על מחלות הילדים, מפני שהן נתפסות כעונש על חטאי ההורים, וכך פגישה תמימה בין ילדים של שתי נשים שילדו באותו זמן, בביתה של האחרת, שאיננה חרדית אך היא מסורתית, נתפס כביקור במקום של טומאה, במיוחד על רקע ריבוי הצעצועים בבית המארחת, ואפשר לתת עוד דוגמאות. במיוחד "מחונכות" הנשים שלא לחשוב וכך כשנשאלת המורה שאלה קשה היא מגיבה: "...מה את רוצה ממני, בשביל לענות לך אני צריכה לחשוב, ואני לא רוצה לחשוב. תשאלו את בעלך איך לעשות, אני אומרת לך מה שלמדתי, מה שאמרו לי בסמינר ורשמתי כאן במחברת". וכך בנושאים אחרים "מה שרואים בבית, בחסידות, זה מה שעושים, גם אם לא מבינים עושים...". וכך פותרים בעיה של, למשל, נטילת ידיים באלכסון או לא, כשהפתרון הוא או מה שמקובל בבית, או מה שעושה הבעל.

הפרדוקס הגדול של החברה החרדית בכלל, אותו מציגה אלאור בעקבות מחקרו של פרופ. מנחם פרידמן, הוא שלילת אורח החיים המודרני מתוך תלות קיומית באותו עולם. לפרדוקס פנים רבות, החברה החילונית אויבת החברה החרדית, היא טועה במקרה הטוב, וטמאה במקרה הגרוע, אורח חייה נשלל שלילה מוחלטת ע"י החרדים, אלא שאין החברה החרדית, שהיא חברה לא פרודוקטיבית יכולה להתקיים בלעדיה. יוצא שלמרות שהחרדים רוצים בחיסול החברה החילונית, באותו זמן הם זקוקים לאותה חברה על כן רוצים בהמשך קיומה. זה מתבטא גם בתחום של החזרה בתשובה שהיא "ההוכחה" לצדקת החרדים, אם הכל יחזרו בתשובה הרי ראשית לא יהיה מי שיפרנס את החברה החרדית, ושנית יתמסמס ה"דגל" האליטיסטי של האוטנטיות היהודית שהחרדים נטלו לעצמם. למי שמכיר את הציווי הקטגורי של קאנט, יסתבר מיד כי החרדים אינם עומדים לא בדרישת ההכללה של הציווי, וכך נוצרת אצלם "סתירה מרצון" (רוצים ולא רוצים בהעלמות החברה החילונית), מכאן אפשר להמשיך ולהסיק - זכך אני

עושה ואלאור נמנעת ממסקנה כזאת - כי ת בעיה מוסרית בעצם קיום החברה החרדית כפי שהיא כיום.

אלאור חושפת עוד פרדוקסים, כמו היתר לגויים, היחס לציונות ולסמליה ("בעיית יום העצמאות) ואחרים. המקרה היחיד שבו יש סולידריות "כל יהודית" של החרדים עם החברה החילונית (ובכך אז כולל גם את ה"מסורתיים"), הוא בשע סכנה ואסון, אז גוברת שותפות הגור היהודית על כל המחסומים. יתכן שאותה שותפות גורל היא המכנה המשותף היחיד של היהודים היום.

בסיום הספר תובעת תמר אלאור למעשה מן החילונים ליטול אחריות ולקחת על עצמם את משא הגורל היהודי במלואו. אני מסכים למסקנותיה במלואן. הספר מומלץ בחום.

חנוכה - ראשיתה של מלחמת תרבות בעם ישראל

התקופה בה נפגשים התרבות ההלניסטית בתרבות ישראל היא מן התקופות הפוריות בתולדותינו. זהו העידן שבו התפתח הפלורליזם היהודי. מיגוון יצירות מופת נוצרו ביהדות בעידן ההלניסטי ונתן ביטוי למגמות רוחניות וחברתיות שונות ומגוונות. כגון: מפעל חתימת התנ"ך, יצירת ספרי המקבים ושאר "הספרים החיצוניים", המשנה ותחילת התלמוד, כתבי "הברית החדשה", כתבי פילון ויוסף בן מתתיהו, מחזות כשל יחזקאל הטריגיקון, יצירות שירה ותיעוד שקטעים מהן נתגלו במגילות הגנוזות, יצירות אומנות - פסיפסים בבתי כנסת, פסלים בתיאטרות ובמרחצאות, גמינסיונים והיפודרמים בירושלים ובערים יהודיות ומעורבות בארץ ישראל ובתפוצה. כל אלה אפיינו את היהדות השונות שהחלו להתפתח ולהתנגש זו בזו ויצרו בסיס לפלורליזם המאחד את העם היהודי.

במוקד הדרמה המדינית-חברתית-תרבותית של כל אלה, עומד מאבקם של המקבים ביהודים שבחרו לקחת חלק בתרבות יוון ואימצו את שפתה, חגיה ומנהגיה.

מאז ועד היום הפך המונח "מתיוון" למושג שלילי המסמל כל שהוא מנוגד ליהדות. האם לא הגיע הזמן להשיב לתרבות ההלניסטית, שהשפיעה יותר מכל תרבות אחרת על דברי ימי העת העתיקה, את הכבוד המגיע לה, כאחד ממקורות ההשפעה וההשראה של תרבות ישראל?

ימ

מגרש רוחות שנעשה למשיח

אבשלום אליצור

דוד ושמואל

מאת: אברהם (בבר) לב

הוצאת אופיר, 1993

בימים אלה, שהמלך המשיח עושה את ההכנות האחרונות לקראת הגעתו, החליט אברהם (בבר) לב, בעבר חקלאי ועיתונאי חדף שערוריות, להתחקות על מוצאו של משיח זה ועל בית דוד ודוד עצמו. "דוד ושמואל" מציג תיזה חריגה, בחלקים רבים אבסורדית, על דוד המלך והשושלת שיסד ושנעשתה ליסוד מוסד בדת ישראל ובצורות.

בכל הספר אין המחבר מתייחס כלל לעבודות אחרות בתחום זה, כאילו כל חקר המקרא אינו קיים או שאינו ראוי להתייחסות. התעלמות זו פגעה הרבה ביכולת הניתוח של המחבר, הנוהג לעיתים כאילו נאלץ להמציא לבדו דרכים מודרניות לפירוש הטקסט, ואינו משגיח בכלים הסעולים שכבר יש לארכיאולוגיה וההיסטוריה להציע לו.

דוד ושמואל, טוען לב, איש אחד היו. לא אבנן כאן לפרטי ההוכחות של טענה מוזרה זו. לא שוכנעתי ממנה ובשלב מסוים, כשהמחבר מנתח את סיפור התגלות שמואל הסת לשאול בעין דור, התגנב לליבי החשד כי הוא עצמו כבר אינו בטוח בה. את ספר שמואל, ממשיך לב, כתב סופר חצר שהצטווה לפאר ולרומם את דמות דוד כמלך בחסד האל שזכותו האלוהית עוברת לבניו עד סוף הדורות. הסופר, לטענת לב, לא היה שלם עם מלאכתו ולכן הותיר בספר רמזים רבים למה שבאמת אירע.

צדיק ונבל בדמות אחת

למעשה זו נזקק המחבר כדי להסביר סתירה נפוצה הטמונה בדמותו של דוד במקרא וההיסטוריה של עם ישראל: "דוד המלך הוא הדמות המקראית המפורסמת ביותר.

ישראל. עוד לא יבשו הדמעות שמזיל דוד בהלוויית אבנר ובא אחד הסיפורים המחרדים ביותר בתנ"ך ובספרות העולמית כולה, סיפור הטבח שעשה דוד בשארית בית שאול, שני בניו וחמשת נכדיו שהוצאו להורג לעיני אמם. שפיכות דמים רצחנית מלווה את האיש המתועב הזה בכל חייו. אפילו ברגעיו האחרונים, כשהוא מעביר לבנו את המלוכה, אין הוא משאיר צוואה דתית או מדינית אלא שורת חיסולי חשבונות קטנוניים, אופייניים לגנגסטר מרושע ונקמני.

בעניין זה עושה אברהם לב את מה שחוקרים רבים ומכובדים לפניו ניסו להמנע ממנו תוך אין ספור התפתלויות והתחכמויות. הוא דן בטקסט המקראי בגישה חופשית, ללא התחשבות במשמעויותיה לגבי המסורת. כדי להמחיש עד כמה יוצאת דופן היא גישה זו ראוי להזכר לדוגמה במשפטו של בובר לפיו הביא רצח צאצאי שאול להתפייסות בין בית דוד ובית שאול (הכוונה כנראה לנשמותיהם של ה"מפוייסיים"). לתירוצים מחוכמים עוד יותר נזקקו סגל וגויטיין להוכיח שדוד היה רשאי לעשות את המעשה.

רק בשנים האחרונות החלו חוקרים לנסות להתיר את סבך הסתירות בספר שמואל ולעשות מעט צדק עם בית שאול הנכחד. ב"צ לוריא בספרו "שאול ובנימין" (1970) וברטל ב"מלכות שאול" (1982) העזו פה ושם לרמוז כי ספר שמואל מוסר גירסה שיקרית מטעם חצר דוד. לוריא אף שיער כי מעשה "פילגש בגבעה" בספר שופטים הוא מעשייה מצוצה מאצבע יהודאית שמקורה במלחמה קשה בין שבטי יהודה ובנימין על רקע עליית בית דוד.

העזה לקרוא בתנ"ך ללא תיווך הפרשנות התלמודית

אבל גם הנועזים שבחוקרים לא העזו לצאת מתחום הרמזים העקיפים ולהצביע

שמו של המלך מופיע במקרא יותר מאלף פעמים, ורק תדירות הופעת האל בכבודו ובעצמו גבוהה יותר. לבד מיתרון זה אין לאותו המלך כל תכונה חיובית בולטת שבשלה אפשר להצדיק את העדפתו על מנהיגים מקראיים אחרים. לפי המקורות המקראיים גם אין לייחס לו כל מעשה הירואי או דתי היכול להוביל אותנו לקבלת בחירתו כמייסד שושלת הנצח. נהפוך הוא - מעשיו המתוארים במקרא מציגים ספק ממור ששכל כמעט בכל איסור מאיסורי דת ישראל, עריץ שלא בחל בכל דרך להשיג את זממו. אין דרך קלה יותר להבין עד כמה סתרו מעשיו של דוד את הדת הישראלית מלקרוא את הפרשנויות שנתנו חז"ל למוצאו המואבי ולרצחנותו שלא ידעה שובעה. למרות הכתוב בתנ"ך ובניגוד לו מצאו הפרשנים והרבנים בכל הדורות, תירוצים וצידוקים שונים ומשונים כדי להכשיר את מי שמעולם לא יהיה ראוי לבוא בקהל ישראל, לא כל שכן כמלך המשיח (עמ' 6).

ואמנם, למרות הפגמים הרבים במסכת טיעוניו של לב, אי אפשר להתעלם מכמה עובדות פשוטות שהוא חוזר ומצביע עליהן ושמעטים התמודדו איתן עד כה: ספר שמואל גדוש כמעט בכל עמוד סתירות משועות, אנכרוניזמים צורמים ובעיקר עדויות מחרדות לגבי אופיו של הגיבור הראשי. קריאה פשוטה בטקסט, ללא התחכמויות הפרשנות המסורתית, מגלה גירסה אבסורדית שרק פתי יאמין לה בדבר שרשרת הפגמים המקרית כביכול שבה רצופה דרכו של דוד אל המלוכה. אביגיל מיהרה להתאלמן למראהו, שאול התאבד בקרב ויחד עמו נפלו שלושה מבניו בתקופה שבה שירת דוד כשכיר חרב בצבא האויב הקשה ביותר שהיה אז לישראל. מיד אחרי נפילת שאול ובניו מיהר דוד לתפוס את המלוכה ביהודה. כעבור זמן קצר נרצח אבנר שר צבא שאול, ואחריו נרצח אחרון בני שאול, איש-בושת (ככל הנראה סילוף ל"ישוי" בגירסה המקבילה בשמואל אי"ד). עתה תפס דוד את השלטון גם על

הוועידה החמישית של הפדרציה הבינלאומית ליהדות הומניסטית חילונית

הזמנה להשתתפות בוועידה
25-23 בספטמבר 1994 במוסקבה

עד לפני שנים מספר, נמנע מיהודי רוסיה לתת ביטוי לזהותם היהודית ולמורשתם. בשנים האחרונות צומחת ברוסיה ובכל רחבי ארצות חבר העמים תנועה יהודית הומניסטית חילונית.

הוועידה הבאה של הפדרציה הבינ"ל ליהדות הומניסטית חילונית תתקיים בספטמבר 94 במוסקבה, מתוך רצון לתמוך ולסייע לפעילי התנועה שם, להרחיב את מסגרות עבודתם ולהפיץ את התורה ההומניסטית בארץ ושעריה הולכים ונפתחים.

ברחבי רוסיה פועלים היום גופים אורתודוקסים וקונסרבטיבים רבים העושים נפשות ליהדות הדתית. ישנה חשיבות רבה שקולה של היהדות ההומניסטית ישמע כמשקל נגד וכאלטרנטיבה המבטאת זרם מרכזי חשוב בעם היהודי בימינו.

לרוב יהודי רוסיה רקע אתאיסטי-חילוני המאפשר להנחיל, בקלות יחסית, את תפיסת העולם ההומניסטית.

אנו מזמינים אותך להצטרף לחוויה מיוחדת של טיולים בנופיה הקסומים של רוסיה, ביקור באתרי נוף והיסטוריה ומפגש עם נציגי התנועה מכל רחבי העולם.

הביקור, שימשך בין 5 ל-10 ימים, כולל טיולים במוסקבה וסנט-פטרבורג, סיורים באתרים שונים והשתתפות במופעי תרבות.

פרטים במשרד תחיל"ה בירושלים.

על העובדה הפשוטה, שמבחינה היסטורית מציג המקרא שורת פשעים שבאופן פרדוקסלי זכו למעמד של קדושה אלוהית. המלה "פרדוקסלי" אולי אינה מתאימה כאן: כנראה שיש משהו דיאלקטי ביסוד כל דת, המרומם לפעמים את המתועבים שבמעשים לדרגה נעלה כשהם נעשים ע"י הצד ה"נכון". האם רצח העם בעמלק אינו נחשב מצווה? האם לא נקראה האינקויזיציה בשם "הקדושה"?

לשווא, לדעתי, מתאמץ לב להוכיח כי מחבר ספר שמואל שילב בכוונה מודעת רמזים בדבר מה שבאמת אירע בין שורות הביוגרפיה הרשמית שהוטל עליו לכתוב. חוקרי מקרא אחרים כבר טענו טענה סבירה יותר, כלומר, שבעת כתיבת הספר רווחו שתי מסורות שלא היה אפשר להתעלם מהן, אחת קרובה יותר לזמן התרחשות המאורעות, קרי, לימי מלכות שאול, והשנייה הנוחה לבית דוד. ניסה הסופר הקדום לחבר את שתי הגירסאות לסיפור אחד והשאיר תפרים גסים.

אבל זכותו הבלעדית של לב היא שהוא מצביע בצורה בוטה ונוקבת על בעיות בפרשנות המקרא וביחסו אליה כישראלים מודרניים. הוראת המקרא בארץ, חרף ההצהרות המפוצצות המושמעות השכם והערב על רקע המהפכים הפוליטיים האחרונים, עודה מיטלטלת בין הפזילה הסכארינית אל המסורת הרבנית לבין הדחייה הגורפת של מכלול המורשת היהודית. הגיעה השעה להסתכלות מודרנית על התנ"ך, הקוראת אותו תוך מאמץ להגיע ככל האפשר לרוח הדברים ללא תיווכה של הפרשנות התלמודית או המסורתית. התייחסות לתנ"ך כאל יצירה אנושית רבת פנים, המתרוממת לעיתים לפסגות הרוח האנושית ולעיתים נופלת לשפל הצביעות ושנאת הזר, היא אתגר שמציע לב ושראוי להתייחס אליו ברצינות.

ספרים חדשים

Maren Niehoff - **The Figure of Joseph in post Biblical Jewish Literature**, Brill 1992.

S.M. Lachs - **Humanism in Talmud and Midrash**, Ass. Un/Press, 1993 (150 p.)

S.N. Eisenstatd - **Jewish Civilization**, SUNY Press, 1992 (314 p.)

Ruth Gay - **The Jews in Germany: a Historical Portrait**, Yale Un Press, 1992 (297 p.)

The Quest for Utopia Jewish Political Ideas and Institutions Through The Ages, Mellen Research University Press, 1992 (216 p.)

Kad Smelik - **Writings from ancient Israel: a handbook of historical and religious documents**. Westminster/John Nox Press, 1991 (191 p.).

חיים כהן - **המשפט**

ביאליק, ירושלים, 92

המשפט בישראל מנקודת ראותו של מי ששימש כשופט עליון. בירור מושגי יסוד כגון: צדק, דין, זכויות אדם, חופש דעה ומצפון

תחילה - כתב עת של תחילה, מס. 4

ירושלים, 93

מוקדש לנושא "הומניזם ויהדות"; כולל ראיון עם השופט חיים כהן, מאמרים של אלבר ממי, ס. יזהר, יהושע אריאל, יעקב מלכין ואחרים. רב-שיח על חינוך ויהדות, ביקורת ספרים ועוד.

הל"ל - להיות חופשי

ירושלים, 93

ראיונות עם יוצאים לשאלה שעזבו את החברה החרדית, שיחה עם העיתונאי ישראל סגל ועם פרופ. מנחם פרידמן - חוקר החברה הדתית בישראל.

חמד"ת - "שיח מישרים"

ירושלים, 93

כתב עת לענייני יהדות, דת ומדינה. חוברת מס' 24, מוקדשת לנושא דת ומדינה, הפרדה או פתרונות אחרים.

אייר אורון - זהות יהודית ישראלית

ספריית הפועלים, תל אביב, 93

סחקר אמפירי הבדוק את מרכיבי הזהות היהודית-ישראלית בקרב תלמידי סמינרים למורים מכל זרמי החינוך בישראל. המחקר מצביע על המשותף והמפריד, על הידע והבורות, ומגיע למסקנה שקיימות אך מעט נקודות מגע בין הזרמים השונים.

ששה גרנות - אמונה משלו - היהודי

החילוני ומשנתו של ישעיהו ליבוביץ

סדן, תל אביב, 93

נסיון לחשוף את המסתתר מאחורי משנתו האמונית-פוליטית של ליבוביץ, המשמש כמורה וכמדריך לחילוניים רבים. הסופר מבקש להצביע על הבסיס הרעוע של טעונו של ליבוביץ, המנסה בפועל ליצור דה-לגיטימציה של היהדות החילונית.

צבי צמרת - ימי כור ההיתוך

המרכז למורשת בן גוריון, אוניברסיטת בן גוריון, ירושלים, 93

סונוגרפיה המתארת את קליטת העליה הגדולה בראשית שנות החמישים של המדינה. תאור המפגש בין העולה "הגלותי" לישראלי "החדש", העימות בין זרמי החינוך, בין דתיים וחילוניים.

עמוס עוז - שתיקת השמיים - עגנון

משתומם על אלוהים

כתר, ירושלים, 93

גיבוריו של עגנון תוהים על תכלית קיומם, נבוכים אל מול מעשי אלוהים. היש דין היש דין? מהו חטא מיהו חוטא?

שמואל כספי - בחתירה לזהות יהודית

הומניסטית

כפר מנחם, 94

סוגיות בהיסטוריה ובפילוסופיה יהודית נבחנות ע"י המחבר עפ"י אמות מידה של אדם חילוני, רציונליסט המבקש לבור עובדות ודעות מן הקליפה הרליגיוזית בה נעטפו במשך השנים.

תחיל"ה - גשר בין שני עולמות

דברים בטקס פתיחת שנת הלימודים
בסמינרים למרצים עולים של תחיל"ה

תרשו לי להתחיל במשהו אישי. אני חי הרבה שנים חיים פוליטיים אינטנסיביים. בשנת 1969 החלטתי להוריד מהעומס ולהקדיש חלק מהזמן ללימודים. הלכתי ללמוד יהדות באוניברסיטת בר-אילן ותל-אביב. עשיתי זאת משום שהאמנתי שאדם פוליטי בישראל, אם הוא רוצה שלפוליטיקה יהיו תכנים רוחניים עמוקים, חייב להיות מחובר לתרבות של עמו. הייתי משוכנע שאנשים כמוני צריכים להיות מסוגלים להציג לציבור אופציה יהודית חילונית הומניסטית אלטרנטיבית.

תחיל"ה נותנת ביטוי מעשי וארגוני לשאיפה זו, וכידוע, נמנית על החבורה הראשונה שהקימה בזמנו, לפני 9 שנים, את התנועה.

כשהגעתי לתפקידי כשר הקליטה, החלטתי שאחד מהנושאים הראשונים שאעסוק בהם, יהיה קליטה תרבותית של העולים. בתוקף תפקידי, אני חייב לבצע תפקיד זה מתוך ראייה ממלכתית, ראייה של כל התרבות היהודית על זרמיה ומגוון דעותיה.

הדגל של מדיניותי הוא דגל הפלורליזם. אינני שולל לגיטימיות של שום זרם ביהדות, אבל אני שולל את הנסיונות לדה-לגיטימציה של זרמים ביהדות. במובן זה נראה שבמכלול קשיי הקליטה, הקליטה התרבותית היא הקשה ביותר. הגיעו אלינו 11,000 אמנים מארצות חבר העמים. מוסיקאים - להם קל יותר מבחינת השימוש בשפה האומנותית, ציירים ופסלים - החייבים להסתגל לנוף השונה כל כך, שחקני תיאטרון - החייבים להשתמש בשפה ככלי עבודה, משוררים - אין לקנא בהם. אנשים שחיים מציאות קשה בתרבות אחת אך במובן האינטליגנציה חיים בתרבות אחרת.

הצלחת הקליטה תלויה בכך שיהיו מספיק קשרים בין העולמות. אתם אחד הגשרים בין שני העולמות. אתם צריכים - ואשתמש כאן בביטוי שהפמניסטיות אינן אוהבות לשמוע - לכבוש את השפה כמו שכובשים אשה. להיות מוכנים לכבוש אבל גם להכבש. אני מציע לכם, פיתחו עצמכם והעיקר דעו לדבר עברית.

שר הקליטה מעניק תעודת מרצה לאחד ממסיימי הסמינר

על הניסים של חנוכה ובכלל

מאת צגית

אנחנו בני עם -

האוהב נסים.

אנחנו צאצאים ל"סוגדי האלוהים"

מאז אותו מוט שהכה בסלע

ודוד עם ה-קלע

ועד פח - השמן במקדש

אצלנו - אין כל חדש!

נכנעים בצניעות, לאל האחד,

מתקרבלים בנחיתות לפני כהניו.

כלנו סגורים בשבולל התמימות

ומי אנו, אל - מול פלאי - האלוהות

כי חכמת החיים

הבנה ומוסר

רק בפי

"חכמינו" מקדם נמסר.

מי אנו כי נדליק כאן,

מחשבה ואורות -

הן כל הצלחותינו, צריך להודות -

מחסדי האל, העושה עבורינו

ניסים ונפלאות!

- זכינו שהציל

פח - שמן למנורה

ומדוע לא הציל את בניו משריפה?

יבורך "מושיענו"

בתג החנוכה.

פעולות תחיל"ה

מכללה ליהדות חופשית

אנו מצויים עתה בשלבי הקמה ראשוניים של המכללה ליהדות חופשית". מדובר במרויכת רחב היקף במסגרתו יוקמו מסגרות לימוד במקומות שונים בארץ, שיניחו לציבור סדרות הרצאות, קורסים חוגי לימוד, בנושאים שהמשותף להם: פרשנות הומניסטית חילונית של ההסטוריה והספרות היהודית בעבר ובהווה.

סמינרים והרצאות לעולים

תחיל"ה מקיימת 6 סמינרים למרצים עולים הכוללים יום לימודים בשבוע בנושאי יהדות, הסטוריה, פילוסופיה, תרבות ישראלית ואקטואליה.

הסמינרים מתקיימים בנהריה, חיפה, סניף, תל-אביב, ירושלים ובאר-שבע, וסכשירים את המשתתפים לשמש כמרצים בנושאי התמחותם, במרכזי עולים, אולפנים ומת"נים.

בלימודים משולבים סיורים לימודיים לסתת אתרי נוף והסטוריה בארץ, מספר כנסים של סופי שבוע וציון משותף של חגי ישראל.

במרכז הסמינרים מקיימים עשרות הרצאות בחודש במרכזי עולים ובמת"נים, באמצעות לשכת המרצים הפועלת במרכז תחיל"ה בירושלים.

בזכות המורים ניתן למנות את פרופ. סיכאל הלצר מאוני. חיפה, ד"ר זאב כץ, ד"ר וליסליר אוריול, ד"ר שמעון קרייס, ד"ר סיכאל וייסקופף מהאוני. העברית, ד"ר סיכאל אברלין וד"ר ארתור ציגלמן מאוני. בן-גוריון.

פרויקט ייחודי נוסף - "אולפן תרבות". לימודי שפה, ספרות ואקטואליה, באמצעות שיחה חופשית וספרי עזר. פרשנות שבועיות עם ד"ר זינה רגב.

חוגי לימוד וסדרות הרצאות

ירושלים

"העימות בין אדם ואלוהים במקרא"

12 פגישות עם פרופ. יעקב מלכין

אלוהים כיצירה אנושית

גיבורי המקרא - דילמות של אמונה

התנ"ך כספרות יפה

בשיתוף בית-שמואל

"מרטין בובר ומשבר הזהות היהודית"

12 מפגשים עם ד"ר ישראל אלדור

הכרת האסכולה הקיומית: לוינס, ממי,

קפקא, סרט, פרום ואחרים.

האדם היהודי במשנתם של הרמן כהן,

רוזנצוויג, בובר, גרשום שלום.

משבר הזהות היהודית בימינו.

חיפה

חקר ביקורת המקרא

סדרת הרצאות בנושאי יהדות חופשית

עם מרצים למקרא, פילוסופיה והסטוריה

מאוניברסיטת חיפה.

בין הנושאים: סוגיות בבקורת המקרא,

דת ומדינה בעבר ובימינו,

אמונה ואלוהות.

תל-אביב

"היהדות ונפש האדם"

10 מפגשים עם אבשלום אליצור

גיבורי העבר כבני אדם -

הומור, פולמוס, מין, שמחה ועצב.

היהדות מנקודת מבט חדשה ומקורית.

בשיתוף בית דניאל

רחובות

חוג ללימוד משותף של סוגיות וטקסטים

מקראיים בפרשנות חופשית.

מדרשה

דוברים שלנו מרצים בכל רחבי הארץ בפני תלמידים, חיילים, סטודנטים, קבוצות נוער ועולים.

לרשותנו מגוון רחב של מרצים בנושאי יהדות, הומניזם, חילוניות, חגי ישראל, מאבק נגד כפייה דתית, יחסי חילונים-דתיים ועוד.

תוכנית חינוכית

תוכנית חינוכית מקיפה בנושא "יהדות והומניזם" שנכתבה ע"י ד"ר רות פיר מהמח. לחינוך באוני. העברית, מיושמת, זה שנה שניה, במספר מעגלים של מורי הוראה ובתי"ס בירושלים.

התוכנית מיועדת לגילאי 14-18, ומאפשרת באמצעות קריאה, תרגול ומשחקי הדמיה הכרת מושגי יסוד כפלורליזם, דמוקרטיה, זכויות אדם, מעמד האשה, מיעוט מול רוב, זרמים ביהדות ועוד.

סניפים

תחיל"ה היא בראש וראשונה תנועה של מתנדבים.

פעילות החברים באה לידי ביטוי בפעולות בסניפים הכוללות בין היתר: חוגי לימוד, סדרות הרצאות ועימותים בנושאי יהדות, מיון חגיגי של מועדי ישראל, טיולים, סופי שבוע משותפים, פעולות יזומות נגד כפייה דתית ותגובות, הכל בהתאם לאופי הסניף ולרצון החברים.

אגודות ועמותות

חברי תחיל"ה ברחבי הארץ שותפים לעשייה במספר עמותות ואגודות.

חמד"ת - אגודה לחופש, מדע, דת ותרבות, הפועלת למען פלורליזם וחופש מדע.

מנוחה נכונה - העושה להקמת בתי קברות אלטרנטיביים.

הל"ל - המסייעת ליוצאים לשאלה להיקלט בחברה החופשית.

לקבלת פרטים נוספים נא לפנות לתחיל"ה, רח' התיבונים 14, ירושלים,

טל. 02-634526

SECULAR HUMANISTIC JUDAISM

The Journal of TEKHILLA

THE ISRAEL ASSOCIATION FOR SECULAR HUMANISTIC JUDAISM

January 1994, No. 1

TABLE OF CONTENTS:

The editor	Peace, fear and the struggle of secular Judaism against religion
Yair Tsaban	The new Hebrew culture - the foundation of Jewish secular identity
Dan Maller	What is the mezzuza to the secular Jew; and why does it have recourse to religious symbols?
Ya'acov Malkin	What differentiates the lives of secular Jews from the Halachic religion
Avshalom Elitzur	Secular Zionism's betrayal of Ethiopian Jewry
Haim Cohn	Seven questions about faith
Uri Ben-Zvi	Who's afraid of civil marriage?
Gil Nativ	Departing this world - in our own way
Yosef Goell	Tekhilla between the political Left, Right and Center
Yoram Bar	On the rebound from that old time religion
Alouf Hareven	How to teach judaism in the schools
Avraham Wolfenson	Academic freedom and secular judaism at Aranne College
Yossi Ziv	Education to ignorance
Avshalom Elitzur	From exorcist to messiah
Bezalel Amikam	Tainted meat
Hannah Smilan	News from the humanist world
Book Reviews	
New Books	
From Tekhilla's activities	

<i>Editorial Board: Ya'acov Malkin, Uri Ben-Zvi, Yosef Goell, Avraham Wolfenson, Sofia Maller</i>
